

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ELENİ HACUDİ TUNTA

Güneşdamlası

Batı Anadolu Yalıçiftlik'ten Bir Rum Kadının Hikâyesi

ΤΡΙΓΛΙΑ
(TRİLYE)

ΓΙΑΛΙ - ΤΣΙΦΛΙΚ
(YALIÇİFTLİK)

ΜΥΡΑΕΙΑ
(MUDANYA)

Eleni Hacudi Tunta, Anadolu'dan gelen bir anadan ve Kavala'nın Eskiköy semtinden gelen bir babadan dünyaya geldi. Atina'da büyüdü. Akademi mezunu muhabir Spiro Mela'nın gazetecilik okulundan mezun oldu. Atina Akademisi'nin Yunan yazarlarının eserlerini yayımlayan bölümünde yıllarca çalıştı, bu yüzden edebiyat, hayatının bir parçası oldu. On yıl *Avgi* (Şafak) gazetesıyla, ardından kısa bir süre *Nea* (Genç) gazetesıyla çalıştı ve haftalık dergilerle bu işbirliğini sürdürmeye devam ediyor.

Eserleri:

Güneşdamlası / Batı Anadolu Yalıçiftlik'ten Bir Rum Kadının Hikâyesi, Estia Yayınları (1984). Bu eser 1985, 1986, 1987 yıllarında tekrar yayımlandı.

Meydan Yoksa Balkon mu?, Odissia Yayınları (1996), 1997, 1998, 1999 yıllarında tekrar yayımlandı.

Her Şeye Neden Şu Sevgi Denen, Ankara Yayınları (1999). Anadolu'da geçen hikâyelerden oluşan bu kitabı 1999'dan beri her yıl yeniden yayımlanmaya devam ediyor.

Kamerleri Sayan Bakireler, Ankara Yayınları (2003). Bu masal 2004, 2005 ve 2006 yıllarında tekrar yayımlandı.

BELGE YAYINLARI: 713

Marenostrum Dizisi

Η Ηλιοσταλακτη

απο το Γιαλι – Τσφλικ της Βιθυνιας

Estla, 1984, Atina

GÜNEŞDAMLASI

Batı Anadolu Yalıçiftlik'ten Bir Rum Kadının Hikayesi

© Eleni Hacudi Tunta

Türkçesi | Evdokia -Katherina. X. V.

Yayına Hazırlayan | Defne Asal

Düzelti | Ahmet Batmaz

Kapak Resmi | Menti Bostancioğlu

Kapak Tasarım | Emel Akgül

Sayfa Düzeni | Aristan

Baskı | Kasım 2012

Baskı ve Cilt | Berdan Matbaacılık

Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi C Blok

No: 239 Topkapı / İstanbul 0 (212) 613 12 11

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK

Divanyolu Cad. Binbirdirek İşhanı No:15/1

Sultanahmet/İstanbul

Tel: 0 (212) 517 44 53

E-mail: belgeyayinlari@gmail.com

www.belgeyayinlari.com

Sertifika No: 11206

ELENİ HACUDİ TUNTA

GÜNEŞDAMLASI

BATI ANADOLU YALI ÇİFTLİK'TEN
BİR RUM KADININ HİKAYESİ

Türkçesi

Evdokia -Katherine. x. v.

MARENOSTRUM

Bu kitabı Avgustinos, Güneşdamlası, Andrea isimli çocuklarıma atıf ediyorum.

Eleni Hacudi Tunta, Doğu Marmara Bölgesi'nde, Rumların tipik bir köyü olan **Yalıçiftlik**'te geçen olaylara dayanarak, gurbet yoluna düşen bazı Rumları, içinde bulundukları şartlar ve yaşadıkları olaylarla birlikte resmediyor.

1775'te Ali Paşa'nın **Agrafya**'dan kovaladığı Yunanların bir kaçak gibi Anadolu'ya yerleştikleri günden beri başlarından geçen olayları gözler önüne seriyor.

İki kız kardeş, Güneşdamlası ve İpsimani, Doğu Marmara Bölgesi'nin **Yalıçiftlik** köyünden başlayarak **Trilye, Mudanya, Bursa ve İstanbul**'da, çocukluk ve ergenlik çağlarında başlarından geçenleri anlatıyorlar bize. Hatta iki kahramanımızdan biri Birinci Dünya Savaşı esnasında, **Nisiro** adasında başına gelenleri de aktarıyor...

Roman, 1922'de yurtlarını mecburen terk edip **Yunanistan**'a yerleştiklerinde son buluyor.

Bayan Mariana Koromila'nın yazdığı gibi, tarihteki olayların araştırılmasıyla ortaya çıkarılan eserler mükemmel sonuç veriyor, çünkü böyle bir çalışmanın ürünü olan eseri okuyucular daha büyük bir zevkle okuyorlar.

“Kozani” Valisi Yordan Andreadi’den kitap için birkaç söz

Yazar Eleni Hacudi Tunta biyografî niteliğini taşıyan “*Güneşdamlası / Batı Anadolu Yalıçiftlik’ten Bir Rum Kadının Hikâyesi*” başlıklı romanında, sevdiklerinin anılarını anlatırken, Rumların örf ve âdetlerini ve 1922’de Anadolu’dan sürgün edilirken yaşadıkları trajik olayları gözler önüne seriyor.

Yazar Eleni Hacudi Tunta araştırdıklarını kaydetti ve daha sonra **Yunanistan**’da Iulia diye çağırılan annesi Güneşdamlası’nın ailesi ve akrabalarıyla birlikte Doğu Marmara Bölgesi’nde başlarından geçen trajik olayları, etkili ve akıcı bir dille kitabına aktardı. Kitapta sözü geçen kahramanlar sadelikleri, bilgelikleri, hayata esnek bakış açılarıyla, tatlı dilleri ve iyimserlikleriyle göze çarpan insanlar...

Bu kitabın yayımlanmasını fırsat bilerek, yazarı değerli çalışmaları nedeniyle tebrik etmek, aynı zamanda “Kozani” Valiliği’nin kendi olanaklarıyla, yerel halka bir armağan gibi, gelecek nesillere emanet edilecek olan böyle değerli edebî çalışmalara girişmek isteyenlerin yanında olacağını vurgulamak istiyorum.

Önsöz

Anadolu'dan Güneşdamlası, benim annem. 1922'de Anadolu faciasından sonra **Pire**'ye geldiğinde ismini "Güneşdamlası"ndan Iulia'ya çevirdi. Kız kardeşleri İpsimani, Krustalenia ve Yasemi de aynı yolu seçtiler. Annem: "**Yunanistan**'da bu isimleri duyan herkes bizimle alay ediyordu" diyordu.

İsimlerini değiştirmiş olsalar bile tatlı dilleri ve iyimserlikleriyle, o sakın ve mükemmel karakterlerine sadık kaldılar. Annem beni ve abimi rahatça büyüttüğü gibi, sonraları, aynı sükûnet ve sağduyuyla benim çocuklarıma da baktı; bu yüzden aklıma bazı sorular takılır oldu: Acaba bu kadın nasıl bir ortamda büyümüştü? Neden hiç heyecanlanmıyordu? Hayatın zorluklarını nasıl bu kadar soğukkanlı ve rahat karşılıyordu? Nasıl her zaman güler yüzlü ve iyimser olabiliyordu?

Derken çocukluk yıllarıyla ilgili ona birtakım sorular yönelttiğimde, hayatında her şeyin güllük gülistanlık olmadığını anladım. Böylece onun, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde ailesi ve başka akrabalarıyla birlikte yaşadıklarını kaleme almaya karar verdim.

Yazdıklarım sadık bir biyografi niteliğini taşıyor. Sadece sevgili yakınlarıma değinmekle yetiniyorum. Fakat örf ve âdetleri, tarihi olayları gerçekte oldukları gibi yansıtıyorum.

Anneme ve resmî girişimlerde bulunup gemilerini göndererek o yörenin insanlarını, Anadolu'nun değişik bölgelerinde bulunan başka Yunanların (Rumların) yaşadıkları tecavüzlerden, katliamlardan ve başka trajik olaylardan kurtaran, Batı Anadolu'nun Trilye kasabası kökenli armatör **Filip Kavunidi** ve ailesine teşekkür borçluyum.

Annemin kız kardeşlerinden başka, bazı akrabalar, yazarlar **Tatiana Stavru**, **Yorgo** ve **Yanni Kozavi**, **Vasil Kandi** ve “*Nisiriaka Nea*” (Nisiro'dan haberler) gazetesinin sahibi **Deniz Subayı Yanni Hartofilli** diğer bilgi kaynaklarım oldu.

Bana bazı yararlı önerilerde bulunan **Atina Akademisi**'nde görevli profesör sevgili dostlarıma: **Vasil Çakati**'ye, **Ermioni İliadu**'ya ve en tatlı masal ustası ve arkeoloğuna; **Kristo Buloti**'ye içtenlikle teşekkür etmek istiyorum.

Ayrıca, iki arkadaşıma da, ressam **Marianna Arfani**'ye ve hem makine mühendisi, hem amatör ressam olan **Yorgo Psimuli**'ye teşekkür etmemek büyük haksızlık olur. Her ikisi “**Gennadios kütüphanesi**”nin bu amaç için büyük bir memnuniyetle sunduğu 19. asra ait Anadolu haritasını büyük bir itina ile incelediler.

Bu kitabıma, yeniden yayımlandığı zaman, yeni kanıtlarıyla ve değerli bilgileriyle zenginlik katan ve satırlarımda **Ipsimani** diye adı geçen annemin kız kardeşi **Vasiliki Sotirianidi Dalkıranı**'ye kalbimin derinliklerinden teşekkür ediyorum.

Tarihçi **Akilla Milla** büyük bir memnuniyetle armağan ettiği resimlerle bu kitabın sayfalarını donattı. Ona içtenlikle teşekkür ediyorum.

Son olarak “**Güneşdamlası / Batı Anadolu Yalıçiftlik'ten Bir Rum Kadının Hikâyesi**”nin yeniden yayınlanmasını üstlenen **Kozani Valiliği**'ne ve **Vali Yordan Andreadi**'ye, ayrıca bu kitabıma özen göstererek manen destekleyen “**Anadolu Derneği**”nin başkanı **Panayioti Steryiuli**'ye ve bu dernekte çalışanlarla birlikte **Stavro Kalaycopulo**'ya teşekkür borçluyum.

Eserlerine “**Bost**” diye imza atmaya alışık meşhur ve unutulmaz ressam **Menti Bostancoğlu (1918-1995)** büyük bir zevk ve sevgiyle bu kitabın kapağını çizdi. Onu her zaman derin saygı ve sonsuz sevgiyle anımsayacağım.

D. N.

“Güneşdamlası” kitabımın başlığına, annemin geldiği köy olan **“Yalıçiftliği”**ni eklemeyi manevi bir borç sayıyorum.

Böylece onun arzusu yerine getirildi ve kitabım tekrar yayımlandığı zaman başlığı **“Güneşdamlası / Batı Anadolu Yalıçiftlik’ten Bir Rum Kadının Hikâyesi”** olarak tamamlandı.

Güneşdamlası

1901 - 1914

Doğu Marmara Bölgesi'nin Marmara denizi tarafından yıkanan kuzeybatı kıyılarında doğdum. Köyüm olan **Yalıçiftlik**, **Trilye**'nin hemen yanında kesinlikle Rumlar tarafından kuruldu. Babaannem Krustalenia'nın küçüklüğümüzde bize masal gibi gelen anlatımlarına göre, kendisi dahil tüm köy halkı, "**Agrafya**'dan" gelmişlerdi. Oradan, 1775 yılında Ali Paşa'nın gazabından kurtulmak için kaçmışlardı.

Agrafyalılar yürekleri ağızlarında doğu Tesalya kıyısında bulunan Stilida'ya ulaşmışlar ve istikameti Rusya olan bir gemiye binmişlerdi. Fakat kaderde geminin Marmara denizi açıklarında hasara uğraması yazılıydı. On iki aile **İstanbul** (Kostantinopoli) kıyılarına inmişti böylece. Orada, kırtasiye dükkânı sahibi olan, Çavuşî adında bir hemşerileri, bu zor anlarında yanlarına koşmuş, bey olan bir arkadaşını bulup konuşmuş ve ona birkaç meci diye vermişti. Bey de onlara **İstanbul**'un tam karşısında bulunan **Yalıçiftlik**'te yerleşmeleri için büyük bir toprak armağan etmişti. Agrafyalılar orada kendilerini cezbeden körfezlerle,

büyüleyen limanlarla ve pırlıl pırlıl akan sularla karşılaşmışlardı. Orada kök salacaklardı. Yumuşak toprağı, bol suyu olan, yaşamaya elverişli, şahane bir memleketleri olacaktı!

Çiftliğin ahırını, daha sonra **İzmit Metropoliği**'ne bağladıkları bir kiliseye çevirdiler ve Meryem Ana'nın anısına ithaf ettiler. İlkin, yeni vatanlarında temel atmak için kutsal emanet olarak beraberlerinde getirdikleri iki ikonayı koydular kiliselerine. Bu ikonalar, Bursalı Meryem Ana'ya ve Aziz Yani'ye aitti. **Yalıçiftlik**'teki dedeler, kendi dedelerinden duyduklarına göre "Aziz Yani'nin" (Yuvan) okuma yazması olmayan **Agrafyalı** bir keşiş tarafından çizildiğini söylüyorlardı. Saçı başı birbirine karışmıştı, bacakları uzundu ve kartal gibi iki omuzu arasında kanatlarını taşıyan bedenini öne eğmişti. Gökyüzüne çıkan İsa Peygamber'le konuşur gibiydi. Ayaklarının dibinde ise, bir leğenin içinde kesik başı bulunuyordu. Bir elinde, İsa Peygamber'e şikâyetlerini yazdığı bir kâğıt tutuyordu: "Hey, Tanrının oğlu! Hatalarını kabul etmek istemeyenlerin yanlışlarını tenkit edenlerin başlarına neler geldiğini görüyor musun?"

Papazları ise, son on sayfası Slav alfabesiyle yazılmış, paha biçilmez değerde olan *Kutsal İncil*'i muhafaza ediyordu. En son sayfasına da, titrek elle yazdığı şu satırları eklemişti: "Kaçandoni'nin soyundan gelmekteyiz. Ali Paşa'nın gazabından kaçıp kurtulmak için buraya 1775 senesinde **Agrafya**'dan geldik."

Evlerini yan yana kurmuşlardı ve tüm köy halkı Rum asıllı olduğundan, o topraklarda bol yetişen soğanları alıp götürmek için komşu köy **Taşelli**'den gelen Türk kadınlarından başka Türkçe konuşan hiçbir ses duyulmuyordu. Biz, tüm **Yalıçiftlik**'tekiler günde en az iki soğan yiyorduk. Buğdaydan yapılmış sıcak ekmeğin içini açıyorduk, soğanı havanda dövüyor ve bol zeytinle ekmeğin arasına koyup yiyorduk. Bu yüzden civardaki diğer köylülerden daha beyaz tenli ve daha kırmızı yanaklıydık ve bununla gurur duyuyorduk. **Bursa, Mudanya, Trilye ve İstanbul**'daki akrabalarımızı ziyarete gittiğimizde dışlerimize herkes şaşıyordu: "Bak, bak kardeşim, dışleri nasıl da bembeyaz"! Acaba soğanlardan mıydı?

Bütün Rumların önemli saydıkları bir senede, 1901'de doğduğum zaman, benimkiler beni bir Güneşdamlasına benzetmiş ve Güneşdamlası adını vermişler. O tarihte, Türkiye'deki Ortodoks Hristiyanlar, **Patrik Üçüncü Yoakim**'in 17 senelik bir aradan sonra tekrar Ekümenik Patrik tahtına çıkışını kutluyorlardı. O günlerde yer yerinden oynuyor, tüm Rumlar bayram ediyordu. Nihayet, hakiki bir Rum, hakiki bir Hristiyan onlara arka çıkacaktı. Artık kendileri için mücadele veren milli bir önderlerinin olacağını bilincindeydiler.

Doğumda kaybettiklerimizin dışında, yedi kardeşlik. En büyüğümüz olan Andoni, ben dünyaya geldiğimde sekiz yaşındaymış. Arkadan Andreas, bir saat farkla doğan ikizlerimiz İrini ve Yestimani,

Krustalenia, ben, İpsimani ve en küçüğümüz olan Yasemi geliyordu. Hemen hemen her sene bir çocuk...

Babamın adı Evgenio, annemin ise Anastasia'ydı. Babam Doğu Marmara Bölgesi'nin en usta marangozuydu. Bunu övünerek söylüyordu ve bunda pek haklıydı, çünkü sanatından başka yaratıcı bir beyne sahipti. Kafasının içinde ne modeller yatıyordu! Mutfaktaki eşyaları insanın boyuna göre düzenliyordu. Dolapları öyle bir yerde kuruyordu ki ne bir tabure aramaya ne de ailenin en uzun ferdine, "Aman kardeşim ne olur bana tencereyi versene" diye yalvarmaya gerek kalıyordu. İnsanların ihtiyaçlarını gidermek için yaptığı her şeyin üstünde dikkatle çalışıyordu babam. Çanak çömlekler için bile ayrı bir raf kurmuştu. Bu yüzden iyi bir sanatkâr olarak **Bursa** ve **İstanbul**'a kadar ün salmıştı. Erkek kardeşlerim delikanlılık çağına girdikleri zaman sanatı öğrenmeleri için yanında çalıştırdı. Kendisi mobilya teslim etmek için **Trilye**, **Mudanya** ve **Bursa**'ya veya dolap ve kapı kurmak için **İstanbul**'a gittiği zaman yerine iki başka usta ile birlikte erkek kardeşlerim bakıyordu. **Bursa**'ya karşı özel bir tutku besleyen Andreas, 16 yaşına bastığı zaman beklendiği gibi oraya gitti. Küçüklüğünden beri taşlarla uğraşıyordu. Bilhassa onları oyup, üzerlerini çizmekten hoşlanıyordu. Andreas **Yalıçiftlik**'i terk ederek halam Mitrodara'nın yanına gitti. İş olmadığı zaman bizi görmeye geliyordu. Orada en iyi köşecinin yanında sanatı öğrendi. Köşe taşlarını öyle ustalıkla yontuyordu ki, **Bursa**'da yeni

inşa edilen her evin köşelerini düzeltmek için “Kamış Andrea”yı çağırıyorlardı. Ona “Kamış” lakabını takmışlardı, çünkü parmakları tıpkı kalemler gibi uzun ve inceydi. İnce çizgi çizebilmek için devamlı bu kamışları biliyordu. Aletlerini sık sık kontrol ediyor, “Onları tartışmasız keskin istiyorum,” diyordu. Kısa zamanda ünü İzmit’e kadar ulaştı ve herkesin aradığı bir usta oldu. Bütün aile onunla gurur duyuyorduk.

Bizim ev görkemli bir şekilde inşa edilmişti ve herkes parmakla gösteriyordu. Mutfağımız tam bir cennet gibiydi. Kömür, çıra ve odunlar için ayrı dolaplarımız bile vardı. Döşemeler de ahşaptan yapılmıştı. “**Koşun katliam!**” diye bağırdıkları, o en tehlikeli anda en önemli rolü oynayan ve zeminden bodruma açılan gizli kapı da koridorun bir köşesinde bulunuyordu.

Fakat babamın tüm varlığıyla özen gösterdiği yer, evimizin avlusuydu. Güzel bir avlunun küçük büyük herkesi dinlendireceğine inanıyordu. “Avlun seni cezbetmezse, o evde kalman imkânsız” diyordu. Tahta perdemiz için, Bursa civarında bir ormandan, Fıstıklı’dan kalın ağaç kütükleri getirmişti ve hanımleri, sümbüller, sardunyalar, biberiyeler birbirine karışmış olduklarından bütün mahalle mis gibi kokuyordu.

Avlumuzda tahta perdelerimizle aynı kütüklerden yapılma üç tahta sıra vardı ve en eğlenceli oyunlarımızı oynadığımız incir ağacının altında bir salıncak kurulmuştu. Avlunun uzak bir köşesinde kümesimiz,

ada tavşanlarımız, iki keçimiz ve adını nereden aldığı hiçbir zaman öğrenemediğim Klearho diye çağırdığımız bir atımız vardı. Babamın işleri ve uzak mesafelere gidebilmemiz için bir at arabamız bulunuyordu. Alçak mandıra duvarının kütüklerden yapılmış küçük kapısı büyükannemiz Krustalenia'nın evinin bulunduğu çıkmaza açılıyordu.

Diğer oğlu Patroklus **Marsilya**'ya gidip bir daha geri dönmeyince büyükannem tek başına kalmıştı. O günden sonra babam çok sevdiği annesinin dayanağı olmuştu ve hepimiz ona dikkatle bakıyor, koruyorduk. Bizden başka iki kız evladı da vardı: **Trilye**'de oturan ve iki kızı olan halamız Elpiniki ve yine iki kızı olan halamız Mitrodora.

Küçük kız kardeşim salıncakta sallanmak istediği zaman, babaannemiz onun salıncağı gitgide hızlandırmamasından gurur duysun diye, gidip onu elinden tutarak getiriyordu. Fakat babaannemiz devamlı “aferin kızım, çok yükseğe çıkıyorsun” demekten yoruluyor ve oğlunun eserlerini bir kez daha hiç doymadan, hayranlıkla seyretmek için avlunun ortasına gidiyordu. Babam, bu noktada, sanatının tüm hünerini göstermişti.

Babamın iyi bir marangoz olmaktan başka bir yeteneği daha vardı. Renkli küçük cam parçaları ve çakıl taşlarıyla birtakım güzel şekiller yaratarak onları bağdaştırabiliyordu. Daha yeni evliyken, evimizin avlusunu donatmak için deniz kıyısından, çuvallar dolusu çakıl taşı taşımıştı. Kafasında tasarladığı şekilleri

önce toprağın üzerine kazıyordu. Ayaklarını yerden kaldırmış bir at çizmişti, at öylesine canlı görünüyordu ki, babaannemiz ona her baktığında şöyle diyordu: “Aman canım, be cenabet sanki tekme atmaya hazır bekliyor!”

Atın üstünde, biri sola, diğer ikisi de sağa giden iki ördek vardı. Atın ayaklarının altında ise birkaç küçük çiçek saçılmıştı. Diğerlerinden farklı dört yapraklı çiçeği atının ağzının tam altına koymuştu babam. Babaannemiz Krustalenia: “Aman kardeşim hayvana bak, iyice bak, çiçeği sanki kokluyor” diye babamızın ustalığıyla böbürleniyordu.

Çakıl taşlarına gelince, üzerlerine ten renginin ve kahverenginin değişik tonlarını işlemişti. Atın ve arka planın rengi ise bembeyazdı.

İşte böyle hoş bir ortamda büyüdük; belki de köyümüzün manzarası, özellikle bu avlumuz karakterimizin şekillenmesinde ve ruhsal dengemizi korumamızda en önemli rolü oynamışlardı.

Evimizde kiler bile vardı. Eve girer girmez taze odunun kokusuna karışan kavrulmuş somon balığının, uskumru balığının, domuz etinin, tuzlu ateş balığının kokusu, rakı yudumlayacakların iştahını açıyordu. Fakat annemiz babamızdan, kilerin içinde “kıymetli” yiyecekleri misafirler için saklayabileceği, çifte kilitli bir dolap yapmasını istemişti. Londra’dan gelen Pık Frin bisküvilerden istediğimiz zaman, annemiz bize şöyle diyordu: “Hayde, canlarım,

ziyaretçilere seçkin yiyeceklerimizden vermeyelim mi, onları sadece sizin yemeniz olur mu hiç?”

Annem yabancılara ikram etmekten, gösteriş yapmaktan ve masa donatmaktan sevinç duyuyordu. Annemin verdiği yemekler türlü türlüydü. Baklagillerden pişirdiği zaman sadece lezzete önem vermekle kalmıyor, renkli bir masa görüntüsüyle unutulmaz bir yemek sunuyordu. Kuru fasulyeye ufak ufak kırmızıbiberler ekliyordu. Peyniri ufak parçalara bölerek pişmiş yeşilbiberler arasında servis ediyor, haşlanmış lahana yaprakları arasına küçük kara zeytinler ekliyordu. Üçgen biçimde katladığı bembeyaz peçetenin içine sardığı ekmekle, **İstanbul**’daki (Kostantinopoli) Smaragda teyzemizin çalımlarını hatırlatıyordu. Bembeyaz olan masa örtüsü, dokuma tezgâhımızda İrini’nin elleriyle dokunmuştu.

Kayınbiraderi Hrisos (Altın) amca evimizde yemek yemekten çok hoşlanıyordu. Annemin kız kardeşi Klio ile evlenmişti ve **İstanbul**’da ikamet ediyorlardı. Annemi her gördüğünde: “Ah Anastasiacığım! Geçenlerde yaptığın senin o taskebabın beni deli etti. Bir daha ne zaman pişireceksin?” diye soruyordu. Annem de bu gibi laflar duymak istiyordu zaten ve kayınbiraderinin bu sözleri karşısında kulaklarına kadar gülüyordu.

Diyeceğim yok, konukseverlik mukaddes bir şeydir. Fakat bizi, tatmaya can attığımız şeylere yaklaştırmaması olur muydu hiç? Yine de şükür, zeytin-den, soğandan, süttten, yumurtadan, o meşhur **Bursa**

tereyağından başka sadece bizim olandan istediğimiz kadar yememize müsaade ediyordu. Fakat diğer yiyeceklerle yaklaşmamız olanaksızdı. Kız kardeşim İpsimani ile birlikte onu mutfağın penceresinden dere yatağına küflenmiş havyar atarken kaç kez görmüştük! Biz de o zaman, biraz bekledikten sonra koşarak dere yatağına iniyorduk, havyarı alıp küften temizliyor ve sadece bizim bildiğimiz bir yere saklıyorduk. Canımız çektiği zaman da gizlice yiyorduk. Bizim güzel ve parlak saçlarımızdan bahsettikleri zaman, İpsimani ile birbirimize kurnazca bakarak içimizden bunun küfün mucizesi olduğunu söylüyorduk.

Andoni delikanlı olduktan sonra anamıza şöyle takılmaya başlamıştı: “Bak ana, misafir gibi yapayım, sen de sakladığın o nadir yiyeceklerle bana bir masa kur.”

Fakat anam biz çocuklarına karşı daha mühim konularda da pintice davranıyordu. Mecidiye ve lira saklamaktan müthiş zevk alıyordu. Küplerin ve yatakların içine bile. Gözü hiçbir zaman doymuyordu. Bu da istediğimiz şekilde okumamıza engel oldu...

İlkokuldan mezun olduğumuz zaman okula devam etmemizi sağlayabilirdi. İrini ve Yestimani'den başka, diğer çocuklar okumak istiyorduk. Anam ise: “Yok canım, bir sanat öğrenin daha iyi” diyordu. Hrisos Amca hiç olmazsa erkek çocuklar için bir çözüm yolu bulmuştu, **İstanbul'da çalışacaklardı ve İstanbul Rum Edebiyat Derneği'nin çalışan çocuklar için açtığı** akşam okulunda derslere devam edebileceklerdi.

Amcam bunu binlerce kez söylemişti. Andoni ancak bir sene derslerine devam edebildi, anam uzakta olduğu bahanesiyle onu okuldan çıkardı. Eğer isteseydi, köyümüze yakın olan **Trilye**'de, **Metropolit Hristostomos**'un en iyi okulları açtığı o dönemde bizi orada okutabilirdi. Ona bile razı olmadı. Tüm bunları gösteriş gibi görüyordu... Ben ilkokul öğretmeni olmayı o kadar arzu etmeme rağmen annemin baskılarına boyun eğdim ve bunun lafını bile açmadım. Çocuklara karşı ne kadar büyük sevgi besliyordum oysa, ne kadar sabır taşıyordum! Babam annemin arzularına göre hareket ediyordu, çünkü onun dırdırına tahammül edemiyordu.

Derken, dikkatimizi köye gelir getiren koza işlemesine çekmeye çalıştı. Birçok kadının dokuma tezgâhı vardı ve evlerinde dokuyorlardı. Kendileri işveren aramıyorlardı, işveren onları buluyordu. Bizi de böyle buldu bir işveren zaten. İyi para alıyorduk. Yazın denizin zevkini çıkarmak birçok aileden uzakta olduğu gibi bizden de uzaktı; işimiz, koza, dokuma tezgâhı, çiftlik, yemek pişirme, kilise ve hamam tek eğlencemizdi.

Yalıçiftlik'te hamam olmadığı için, her cumartesi günü, yakındaki **Trilye**'ye gidiyorduk. **Trilye**'de çok Türk yaşıyordu ve hamam da Türk mahallesinde bulunuyordu. **Bursa**'daki hamam gibi lüks olmayan basit bir hamamdı. Yakın olması tüm **Yalıçiftlik**'tekilerin işine geliyordu. At arabasıyla yarım saatlik bir yoldaydı. Hamamdan sonra kara kışın soğukunda

Yalıçiftlik'e geri dönmüyor, üşütmemek için halamız Elpiniki'nin evinde kalıyorduk.

Trilye'de kaldığımız zaman, doğma büyüme Mudanyalı olan, Elpiniki halamızın kocası Epaminonda enişte, böbürlene böbürlene **Mudanya**'nın hikâyesini anlatıyordu. Baba evinde abisi Zakariya kalıyordu, kendisi de **Trilye**'ye gelmişti. **Mudanya**'daki evini terk etmesine birkaç eski sikke sebep olmuştu. Kadifeden yapılmış bir kornişin üstüne az sayıda yapıştırdıklarından başka, sikkelerin çoğunu büyük bir “hüşuyla” bir sandığın içinde saklıyordu. Biri, ona sikkeleri sorduğunda, **Mudanya**'da evinin inşaatındaki kazı esnasında taş gibi ağır bir su testisi bulan büyük dedesini anlatmaya başlıyordu. Onu kırdığı zaman, etrafa binlerce sikke saçılmıştı. Bazılarının bir yüzüne güneşin, Tanrıça Atina'nın ve Roma imparatorlarının başları çizilmişti, bazılarında ise eski müzik Arpları ve Suvariler resmedilmişti. Büyük dede aslında bu sikkelerin ne olduklarını bilmiyordu! Fakat onları hiç kimseye bir şey demeden, bu sandığın içinde saklamıştı. Avlusunda bulunmalarını mutluluk getiren bir şey, bir uğur gibi görüyordu. İşte bu sandık şimdi Epaminonda eniştenin elinde bulunuyordu. Meraktan içi içini yiyen büyük dede, kendisine yörenin tarihini anlatması için, aynı zamanda rahiplik yapan **Mudanya**'nın öğretmenini bulmaya gitti. Ondan, **Mudanya**'ya eskiden **Mirilya** dendiğini ve Makedonya Kralı **Beşinci Filip**'in oraya kadar ulaşarak yöreyi harabeye çevirdiğini, fakat Doğu Marmara Bölgesi'nin

Kralı Birinci Bursya tarafından tekrar kurulduğunu öğrendi. Kral, kraliçesini **Apama** diye çağırdıkları için yöreye **Apamya** adını verdi. Daha ileriki yıllarda, Romalılar bütün dünyaya egemen oldukları sıralarda burada bir koloni kurdular ve **Mudanya** büyük şan kazandı. Ortaçağ'da **Montagnac** diye söyleniyordu, zamanla **Mudanya** adı geçerli oldu.

Epaminonda enişte, bu sikkeleri ev ve paradan fazla sevmiştir. Elpiniki halamla evlendiği zaman abisiyle evi paylaşmak istemedi. “Abi, ben büyük dedemin sikkelerini istiyorum, ev senin olsun” dedi. Böylece, **Trilye**’ye gelerek başarılı bir insan oldu, ama sikkeleri bir hazine gibi evinde saklamaya devam etti.

Mirilya’nın tarihini Epaminonda enışteden daha iyi tanıyıp biliyorduk. Bazen ona takılıyorduk: “Hey, Enişte! Bugün Apamya hakkında konuşmayacak mısın?” Birkaç yudum rakı yudumladıktan sonra hemen lafa başlıyordu: “Hayda, hayda! Memleketimin tarihçesini bilmemi istemiyor musunuz?”

Trilye’de dokuz yüzden fazla ev yoktu ve orada yaşayanların çoğu çiftçi veya balıkçıydı, çok az kişinin okuma yazması vardı. Eniştem kendi eviyle, berber dükkânıyla ve zeytin, elma, badem ağaçlarıyla dolu çiftlikleriyle en iyi aile reislerinden biriydi.

Hamamdan sonra, Epaminonda eniştenin evinde toplandığımız zaman, bütün kız kardeşlerim ve kuzenlerim masanın kurulmasına yardım ediyorduk, küçük çocuklar ise oyuna dalıyordu.

Elpiniki halam lahana dolmalarını pişirirken ayrı bir özen gösteriyordu. İçlerine domuz ve keçi etiyle birlikte bir sürü baharat dolduruyordu ve onları undan, kokulu Bursa tereyağından, limondan, yumurtadan ve süttten oluşan sarımsı bir kaymakla pişiriyordu. Annem yemek yediğimiz esnada; “Canım, belalı yemek, fakat çok lezzetli” diyordu.

Yemekten sonra şarkı söylemeye başlıyorduk. Halamın, babamın, İrini’mizin ve Andoni’nin sesleri fark ediliyordu. Sesleri uyumlu ve tatlıydı. Şarkımızı bitirmemize az kala halam, tatlı hamurdan, küçük kaplumbağa şeklinde yoğurduğu o nadir içliye şurup dökmek için yerinden kalkıyordu. Onların içini ceviz ve bol tarçınla iyice dolduruyordu. Şuruptan sonra onların üstlerine ince ince doğranmış badem koyuyordu. Onları açgözlüler gibi yiyorduk ve Elpiniki’nin içlisini övmeye başlıyorduk: “Aman be Elpiniki, çok lezzetli yapıyorsun, canım hamuru böyle nasıl çevirebiliyorsun?”

Kardeş ve kuzenler iyi vakit geçirmenin ne olduğunu işte o pazar günleri öğrenmiştik.

En sonunda, küçük, büyük, hepimiz tabakların, çatal bıçakların yıkanmasına yardım ediyor ve onları yerlerine yerleştiriyorduk.

Keselerle de işimiz bittiği zaman tüm kuzenler birlikte deniz kıyısına iniyorduk. Ağlarını kurutmaya çalışan balıkçılara aval aval bakıyorduk ve koyu mav renge dönüşen Marmara denizini seyre dalıyorduk. Erkek kardeşlerim gizli gizli, Trilye’deki kızlara

bakıyor ve onların abanoz gibi simsiyah olan güzel, uzun saçlarına hayran kalıyorlardı.

Hepimizden büyük olan İrini, çoğu kez bizi, zemin katta fırını olan bir evin önünden geçmemiz için arkasından sürüklüyordu. Garip olan, her zaman İrini'ye tatlı tatlı bakan genç bir delikanlı da balkonda belirliyordu o esnada. Daha küçük olan bizler hiçbir şey anlamıyorduk. Fakat erkek kardeşlerim, özellikle Andoni olan biteni sezmişti ve ona takılıyordu: "Hey, İrini galiba iyi ekmek hoşuna gidiyor!" İrini o zaman hiç ses çıkarmıyor, kıpkırmızı kesiliyordu.

Küçükken, Trilye'de gece yatmaya gittiğimiz zaman korkuya kapılıyorduk. Çakallar ertesi gün kıyametin kopacağını haber verir gibi, olanca kuvvetleriyle uluyorlardı. Onlar havanın şaşn'az tellallarıydılar. Elpiniki halam, korkuya kapılmamamız için, duvarın bir köşesinden öteki köşesine kadar uzanan minderini hazırlıyordu. Orada uykuya dalana kadar kıyamet kopuyordu. Kuzenimiz Pulheriya'yı, küçüklüğünden beri altına işediği için hiç kimse yanına istemiyordu. Böylece bir yandan birimiz, öbür yandan öbürümüz ite ite, zavallı kızcağızı yatağın ucuna getiriyorduk. O zaman Pulheriya sinirleniyor, ablasına dönerek şöyle diyordu: "Biz onlara arkadaşlık etmek için sıkıştık, mademki istemiyorlar, kendi odamıza dönelim."

Ana ve babası onun büyüdüğü halde altına işediğini gördükleri zaman endişelenmiş ve onu **Bursa**'da iyi bir doktora götürmüşlerdi. Onun da tedavisi

için yaptığı tek şey, “Evlenir evlenmez iyileşecek!” demek olmuştu.

Eğer geceleyin çakallar ulursa ertesi gün havanın kötü olacağını anlıyor ve **Yalıçiftlik** yoluna erkenden çıkıyorduk. Dönüş yolunda babam bize hep aynı şeyi söylüyordu: “**Trilye**, canım, çakal memleketi.”

Babamın öteki kız kardeşi, Mitrodora halamızı özlediğimiz zaman güzel şehre **Bursa**’ya gidiyor orada da hamama gidiyorduk. Bu ziyaretler için genellikle havanın durgun olduğu ilkbahar ve sonbaharı seçiyorduk. Halamız ayaklarının tedavisi için sonbaharı tercih ediyordu. Geride kalan zamanda yıkıyor ve bol bol da dedikodu ediyordu. İki saat içinde bütün **İzmit**’te olup bitenleri öğreniyordu! Hamamda şarkı söylüyorlardı; adeta kalplerinin içi açılıyordu. Yol at arabasıyla bir saatten fazla sürüyordu. Klearhos’u kamçılایan babam **Bilikler**, **Çekirge** ve **Balabacık** köyleri arasında yol alıyordu. Yemyeşil ve meyveleri bol olan tüm o köyler nimet doluydu.

At arabamızı, cumartesi sabahının erken saatlerinde, bazen Antoni ve bazen de, eğer **Yalıçiftlik**’teyse Andreas hazırlıyordu. Hepimiz en iyi elbiselerimizi giyyiyorduk ve **İstanbul**’dan Smaragda teyzemizin hediyesi olan şahane kadifeden valizlerin içini temiz iç çamaşırlarıyla dolduruyorduk. Maşrapayı annem elinde tutuyordu. Üzerine ailemizin baş harfleri olan “A. E. Sotirianoğlu” oyulmuş bir maşrapaydı. Babamda da tıpkısının aynısı bir tane daha bulunuyordu,

çünkü erkekler hamamda ayrı odalara giriyorlardı ve maşrapa onlar için de gerekliydi.

Bursa'ya ayrı bir sevgi besleyen abim Andreas oranın özel ve belediyeye ait tüm hamamlarını saymıştı ve 20'nin üstünde hamam tespit etmişti. **Bursa**'da çok Türk yaşadığı için tabiatıyla minarelerle doluydu ve Andreas şehrin camilerine hayranlıkla bakıyordu. Onları kendine göre sınıflandırmıştı bile: Arap usulü olanlara “süslü püslü” diyordu. **Bursa** güzel evlerinden, Anadolu'nun sakin havasından başka yeşil manzarasıyla, vitrinleriyle, şahane ipekleriyle, kilimleriyle ve güzel halılarıyla hatırdaki kalıyordu!

Halamız, eskiden **Bursa**'da halkın, en fazla da küçük çocukların yüksek ateşten çok çektiklerini söylemişti. Buna pirinç tarlalarından gelen rutubet neden oluyordu. Yavaş yavaş bu toprakları kurumaya bıraktılar ve halk yüksek ateşten kurtulmuş oldu.

Bol suları **Bursa**'nın tabiatına ayrı bir güzellik katıyordu ve şehir özellikle şifalı sularıyla herkesi cezbederek ününü korumaya devam ediyordu. İnsanlar gözlerini iyileştirmek, seyrek saçlarını çoğaltmak, kadınlar rahimlerinin gevşemesini önlemek, ırlarını veya ıstırap veren birçok hastalıklarını tedavi etmek için oraya koşuyorlardı. İrmakları, ormanları, sıra sıra bodur ağaçları **Bursa**'yı her daim gözde bir yer yapıyordu. Kardeş ve kuzenler hep birlikte, öğlen yemeğinden sonra, kestane ağaçlarıyla dolu **Sabran** ormanlarında kaç kez gezmiştik! Kardeşlerim bazen ormanı araştırmak için epey uzaklaşıyorlardı, çünkü

kestane ağaçları o garip koyu yeşil gölgeleriyle onların merakını uyandırıyor. Bazen de, içinde bir sürü çocuğun oyun oynadığı ve bebek arabalarını iten zenci dadıların bulunduğu, servi ağaçlarıyla dolu küçük orman **Fıstıklı**'da gezintiye çıkıyorduk.

Annem **Şeyh Masır**'a deli oluyordu. Akarsularıyla, kavak ve çınar ağaçlarıyla dolu bir yerdi. Daha ileride, genellikle sakin olan fakat kış aylarında köpüren **Pınarbaşı** nehri akıyordu. Birçok hamam, fabrika, özel veya kamuya ait çeşmeler buradan su alıyordu. Tercihimiz olan hamam da bu civarda bulunuyordu. Orada jandarma koruması altında, “araba yatağı” diye bilinen büyük bir arazi vardı. Buraya at arabayı rahatça bırakabiliyor ve hamamın girişine doğru ilerleyebiliyordun. **Bursa**'ya hamam için her gidişimizde, babam: “Canım, burası bir cennet” diye memnuniyetini dile getiriyordu. Cemekâna vardığımız zaman birbirimizden ayrılıyorduk; çünkü erkekler sola, kadınlar da sağa gidiyordu. Erkekleri erkek hamamcılar, kadınları da kadın hamamcılar karşılıyordu. Küçükler için bilet parası alınmıyordu. Girişte yerleri kalın halılarla kaplı büyük bir oda vardı. Orada şerbetten nargileye kadar canının çektiği her şey bulunuyordu. Oradan koşarak geçiyorduk ve soyunmamız için küçük tahta yatakları olan ufacık odalara giriyorduk.

Halamızın, bu hamamda senelik olarak kiraladığı ve kızları Pepo ve Petrini'yle beraber paylaştığı bir odası vardı. Kızları odadan güçbela çıkıyorlardı, çünkü

insanların kendilerini çıplak görmesini istemiyorlardı. Halam ise odasında saçlarını boyamaya yetecek kadar kalıyor, sonra arkadaşlarının ya da eğer biz o gün oradaysak, anamın yanına geliyordu.

Soyunduğumuz odada hepimizin dayanabileceği, normal bir sıcaklık vardı. Anamız ve tüm kız kardeşlerim beyaz çarşaflara sarılıyorduk ve mermerlerin üstünde kaymamak için ayaklarımıza tahta takunyalarımızı geçiriyorduk. Takunyalarımızdan çıkan trak truk sesleri eşliğinde ufak adımlarla büyük odaya yani soğukluka doğru ilerliyorduk.

Burası çok sıcaktı, öyle ki her kadın kalbinin ne kadar dayanaklı olduğunu test edebilirdi. Saatlerce oturup terliyorduk ve artık sıcağa daha fazla dayanamayan asıl yıkanılan yere, hamama giriyordu. Burada kalbinin taştan olması gerekiyordu, çünkü aşırı sıcaktı. Fakat çoğumuz, ister genç ister ihtiyar olsun, bu sıcaklığa alışmıştık ve katlanıyorduk.

Ortasında kocaman bir halka bulunan asıl hamamın kapısı çok eskiydi ve tahtadan yapılmıştı, çivileri ise demir başlıydı. Arkasında bir kol demiri asılıydı. İçeri girmemiz için kapıyı her itişimizde anam bizi: “Canlarım, basamaklara dikkat edin! Kendinizi yerde suların içinde yatarken bulmayasınız sakın!” diye uyarıyordu. Nihayet, aşağı indiğimiz ve şahane mozaiklerle dolu mermer odaya ayak bastığımız zaman kulaklarımıza yine anamızın uyarıları geliyordu: “Dikkat edin canlarım, kayıyor.”

Tüm kadınlarla birlikte tahta takunyamızdan yükselen trak truk sesleri arasında, kasıtlı olarak az su fişkırttıkları şadırvanın önünden yürüyüp, kristal camları ve loş ışığı olan kubbeli merkez salonu boydan boya geçiyorduk. Genellikle İpsimani ve ben geride kalıyorduk, çünkü hepimiz beyaz çarşafa sarılı olarak hafif aydınlık bu yere vardığımız zaman tıpkı hayaletlere benziyorduk. O zaman gülmeye başlıyorduk ve hiç kimse bizi durduramıyordu. Şadırvandaki birinci leğenden daha büyük ikinci leğene yavaş yavaş damlayan su damlaları şehvet uyandırıcı, gizemli bir ses çıkartıyorlardı. Hamam odasının içinde kokulu sabun, defne yağı, kavrulmuş kenevirde saçılan kokularla birlikte suyun bu fısıltıları tüm bedenimize öyle hoş geliyordu ki, birkaç dakika içinde tatlı bir gevşeme tüm bedenimizi sarıyor ve ancak o zaman bu gür kahkaha sönerek gülümsemeye dönüyordu. Alçak taş bir duvarın üstüne oturuyor ve keselenmeye başlıyorduk. Burada para ödeyenlerin yanında telekler işe başlıyordu. Telekler yıkanan kadınlara göz kulak olan, onları keseleyen, saçlarını kına ile boyayan kadınlardı. Kıpırmızı bir yüzü, tertemiz sırık gibi ayakları, sıcak sudan leke içinde kalmış elleri, kınadan sararmış tırnaklarıyla zavallı Fotinula, ödeyecek parası olanlara o kadar iyi hizmet ediyordu ki, onun gibisi hiçbir özel hamamda bulunamazdı. Fotinula kadınları yüzüstü çevirirken, sanki ekmek ve pide yapmak için hamuru yoğuran anamı görüyordum. Yoğuruyor da yoğuruyordu ve hiçbir zaman

bitirmek bilmiyordu. Sonra omuzlara, enseye, kaburgalara ve ayakların arkasına vurmaya başlıyordu. Tüm bunları yaparken ikide bir ellerine kokulu yağlar sürüyordu.

Rum, Türk, Ermeni, genç, ihtiyar, şişko, bir deri bir kemik, balık etli, çirkin, güzeller güzeli kadınlar her sefer hamamda buluşuyorduk ve çıplak bir halde mermer çeşmelerin etrafında, yakıcı güneşin altında kalan bir sabun gibi eriyorduk. Çıplak olsalar bile zengin olan kadınları her zaman ayırt edebiliyordun. Onlar kendilerine kokulu yağlar süren zenci hizmetçilerini yanlarında getiriyorlardı; şans eseri yanlarına düşmüşsen mis gibi kokuları duyuyordun. Türk kadınlar, dinleri gereği vücutlarındaki kıllardan kurtulmaya çalışırken bir krem sürdüklerinden, onların olduğu yerlerde etraf pis pis kokuyordu.

Biz Fotinula'yı çağırıyor, birbirimizi keseliyorduk. Sabunu, maşrapayı bir alıp bir veriyor ve böyle eğleniyorduk. Daha küçükken başka şeylerle de oynuyorduk. Hamamın kemeri altında küçük bir dehliz bulmuştuk ve ağzımızı oraya koyarak yüksek sesle konuşuyorduk. Sesimiz odanın diğer tarafından duyuluyordu ve her zaman bize cevap verecek biri bulunuyordu. Böylece hoş bir sohbete başlıyorduk.

Daha sonra sıcaktan ve yorgunluktan acıkmaya başlıyorduk. O zaman dinlendiğimiz ve karnımızı doyurduğumuz yere yani **büyükliğe** gidiyorduk. Sepetlerimizi açıyor; dolmalarımızı, köftelerimizi ve halvamızı ortaya koyuyorduk.

Mitrodora halam hamamda bile ipek elbiselerini giyyordu. Çoğu kez gecelerini romatizması yüzünden ayaklarını ovarak geçirmesine rağmen ertesi sabah, önceki gece hiçbir şey olmamış gibi uyanıyordu ve her zaman ipek elbiselerinin içinde hamama gidiyordu. Üstelik halamın hastalığına “onun romatizmasının” demeye alışmış olan Timios eniştem, en kısa zamanda onun tedavisi için evlerinin içinde bir hamam kuracağına söz vermişti. Fakat anladığım kadarıyla halam buna pek istekli değildi; hamamdan daha iyi bir eğlence nerede bulacaktı? Orada birçok tanıdık ve arkadaşına rastlayıp sohbet ediyor, hep birlikte **Bursa**’nın içinde ya da dışında olan biten her şeyin dedikodusunu yapıyorlardı.

Yıkandıktan sonra hamamın dışında babam ve kardeşlerimle buluşup Mitrodora halamın evine gidiyorduk. Uzaktan hamam için **Bursa**’ya gelenlerden kalacak akrabaları olmayanlar geceyi hamamın bakımlı, tertipli odalarında geçiriyorlardı.

Biz Mitrodora halamın evinde iyi geçiniyorduk. Kocası ipek tüccarıydı ve iyi para kazanıyordu. Kızlarından biri Pepo benimle, öteki kızı Petrini bizim Yase-
semi ile yaşıtı. Petrini herkese takılmayı sevdiği için ikisi her zaman küçücük bir sebepten kavga ediyorlardı. Şakacı Petrini’imiz: “Biz anne diye çağırıyoruz, sizin orada **Bursa**’da olduğu gibi Nene diye çağırıyoruz” diyordu. Biri ötekinin saçını çekiyordu; onları ayırmaya kalkanın vay haline! Bir keresinde Yase-
mi’ye Türk demişti, o zaman babam onu bir kenara

çekerek sakın sakın nasihat vermiş ve kim olduğunun değil hareketlerinin doğru olup olmadığının önem taşıdığını söylemişti.

Ben halamın evinin karşısında oturan ve çok iyi Rumca konuşan bir Türk kızı olan Emine'yle arkadaş olmuştum. Evleri iki katlı ve bakımlıydı. Emine de iyi bir kızdı. İyi yürekli olduğu gözlerinden anlaşılıyordu. Alman bir dadıyla büyümüştü. Halı ve kilim ticareti yapan babası iyi para kazanıyordu. Alman dadısı tarafından sert bir eğitim görmüştü ve kara kışta bile hafif giyiniyordu. Üstelik Mitrodora halam gözleriyle tanık olduğu bir olayı bize şöyle anlatıyordu: Emine doğduğu sene kar hemen hemen tüm **Bursa**'yı kaplamıştı. Frolayn Marlen o karlı havada çocuğu dışarı çıkarmaya başladı. İlk günlerde beş dakika tutuyor ve onu çıplak olarak karın üstüne yuvarlanması için bırakıyordu. Daha sonra bu süreyi on dakikaya çıkardı. Böylece kız yavaş yavaş alışmaya başladı, artık şiddetli soğuklarda bile üşümüyordu.

Bursa'ya her gidişimizde onu, evinin bahçesinde Frolayn ile birlikte salıncakta sallanırken görüyordum ve diğer çocuklarla birlikte oynamadığı için acıyor, yanıma çağırıyordum. Benimle konuşmak için sevinç içinde yanıma koşuyordu. Birbirimizle çok iyi anlaşıyorduk ve hiç kavga etmiyorduk. Giyim tarzımız bile benziyordu. Dadıyla birlikte büyümediğim halde, ben de fazla giyinmeye alışık değildim ve kolay kolay üşümüyordum. **Yalıçiftlik**'e geri dönmek üzere birbirimizle vedalaşırken Emine nerdeyse ağlayacak

gibi oluyordu! Hepimiz arabanın içine doluşup kıyı boyunca geriye dönüş yolunu tutuyor, Türklerin **İncir** limanı diye bildikleri şahane **Mudanya** körfezini, **Şiği**'yi, **Trilye**'yi boydan boya geçerek sonunda evimize varıyorduk.

Deniz yakınında doğup büyüdük; hem de güzel bir denizde! Fakat annemiz, küçüklüğünden beri denizin büyümesine kapılmasına ve şalvarını çıkarmadan bir balık gibi yüzmesine rağmen, biz çocuklarına yüzmeyi öğretmemişti. Deniz kıyısına indiği zaman, bizi yanına alıyor ve kendisi yüzerken bize şöyle diyordu: “Siz burada, dışarıda kalın ve çakıl taşlarıyla oynayın.”

Tabii ki önce erkek kardeşlerim sonra İpsimani onun buyruklarına karşı çıktılar. Gizliden denize giriyorlardı ve yüzdükten sonra, köye gitmeden üstlerinin kurumasını bekliyorlardı. Liman bekçisi onlara uzaktan: “Hayde, ananız bir öğrenirse!” diye bağıırıyordu.

“Sakın yüzme” emrine ilk karşı çıkan Antoni oldu. Kıyıya inip de elbiseyle denize ilk girdiğinde aşağı yukarı on yaşındaydı. Çok zeki bir çocuk olduğundan derinlere gitmiyor, sığ sularda oynuyordu. Her gün aynı tas aynı hamam. Zaman kaybetmemek için elbiseyle denize giriyordu ve suyun üstünde durmaya çalışıyordu. En nihayet günün birinde bunu başardı. Derinlerde açıldı ve eve erken dönmeyi unuttu. Sevinç içinde sudan çıktığı anda anasının onu dövebileceğini umursamadan: “Ana yüzüyorum, sana yüzüyorum diyorum!” diye bağırarak yokuş yukarı koşmaya başladı.

O günden sonra annem onunla ilgili kararını verdi. Antoni'yi Andreas ve İpsimani'yi takip etti. Üstelik kardeşlerim o kadar iyi yüzücü olmuşlardı ki, İsa Peygamber'in gökyüzüne çıkışını kutladığımız gün denizin dibinden yosunlu bir taş bulabilmek için derinlere dalıyorlardı. En büyük taşı tutmak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Sonra buldukları iki taşı da eve getiriyorlardı. Onları uğur için saklıyorduk. En büyük taşı babaannemiz Krustalenia'ya veriyorduk. Denizin kokusu tüm yoğunluğuyla nasıl da bu taşların üstüne sinmişti! Bütün evin içi uzun bir süre mis gibi deniz kokardı!

Hayatımız **Doğu Marmara'nın (Bitinya) Yalıçiftlik** köyünde, aşağı yukarı işte böyle geçiyordu. Sonra 1914 yılının o Mayıs akşamı geldi. Annemin, kız kardeşi Klio teyzemle birlikte **Nisiro**'ya gitmeme müsaade etmeye söz verdiği günlerdi.

Teyzem her yaz kocasıyla birlikte, onun anasını da görmek amacıyla, **Nisiro**'daki kaplıcalara gitmeyi alışkanlık haline getirmişti. Eniştem o adada doğup büyümüştü. Ben gideceğime sevineceğim yerde, bütün ailemi geride bırakacağım için üzülüyordum. Fakat en çok annemin teyzeme: “Kliocuğum bunu yanına al, nasıl masraf yapan bir çocuk olduğunu bir bilsen! Al şunu gözünü seveyim. Başımda bir sürü çocuk var, azıcık bile olsa, al şunu” dediğini duyduğum için üzül müştüm.

Fazla beklemeye gerek kalmadan o Haziran ayı da geldi...

İpsimani

1915 - 1917

Türkler **Yalıçiftlik**'i terk etmemiz ve başka bir köy olan **Militler**'e gitmemiz için ferman çıkartmışlardı. At arabamızı bohçalarla, yataklarla, çanak ve bardaklarla doldurduk. Yanımızda neler yoktu ki! Pide yapmak için oklavayı bile almıştık. Sanki hava değişikliğine gidiyorduk. Nereden bilelim! Anam önlüğünün içinde dikiş makinesini tutuyordu, ben de küçük kız kardeşim Yasemi ile birlikte battaniyelerin arasında, arkada sıkışmıştık ve kucağımızda kelimiz Kanela'yı (Tarçın) tutuyorduk. Diğer kız kardeşlerim Krustalenia ve Yestimani, bohçalar düşmesin diye sırtlarını onlara dayamış, sıkışarak oturuyorlardı. Babaannemiz hiçbir suretle evimizi terk etmek istemiyordu. Bize: "Hiçbir yere kımıldamam, gelsinler beni kovsunlar" diyordu. Böylece, İrini'miz ona yardım edebilmek için yanında kaldı. Klearhos bunca yükten, fakat en önemlisi bundan böyle hayatının eskisi gibi olamayacağını anladığı için yavaş yavaş gidiyordu.

Militler'e vardığımız zaman bizi on aileyle birlikte

bir ahırın içine attılar. Açlık ve sefaleti tarif etmemiz olanaksızdı. Bunca zorluğa dayanamayan yaşlı erkek ve kadınlar ve ana sütü onlara yetersiz gelen yeni doğmuş bebekler ölmeye başlamıştı...

Kaldığımız ahırın yanında, yolun kenarında bir çeşme vardı. Anam gidip oradan su alıyordu ve her gün buz gibi suyla sabunumuz olmadan yıkanıyorduk. Bize: “Kız olan sizleri su getirmeye yollamadığıma göre elbette düşündüğüm bir şey var” diyor-du. Kim bilir, bir şeylerden korkuyordu. Bize hiçbir zaman neden korktuğunu söylememişti. Belki de hakkı vardı...

O pis yere yerleşmemizin üstünden bir hafta geçmemişti ki, komşu köy, **Anaköy**’den, un değirmenini kullanmasını bilen bir Rum’u arayan bir ağa geldi. Babam fırsatı kaçırmadı ve ona bu işi yapmasını çok iyi bildiğini söyledi. Anam dişlerinin arasından söylenmeye başladı: “Bak şimdi de Türklerin hizmetçisi olduk!” Babam ise onu: “Sus, Anastasia bizi duymasın, sus” diye azarlıyordu.

Böylece o cehennemi geride bıraktık ve orada o anda Türklerin tarlalarında çalışan ve mısır ekmeği yiyen aile babası başka hemşerilerimize de rastladığımız Türk köyüne yerleştik.

Ağanın un değirmeninin yanında bize verdiği bir taş depoya yerleştik. Babam kısa süre içinde bu depoyu normal bir ev haline çevirdi. Değirmende işi biter bitmez depoyla uğraşmaya başlıyordu. Ağadan izin

aldı ve depoda dağınık bir halde bulunan ağaç kütüklerini topladı, bunlarla bölmeler yaptı ve sonuçta üç oda ve bir büyük mutfak meydana çıkmış oldu. Şömine bile inşa etti. Mutfığa dolaplar yaptı ve her yere yataklar kurdu. Bizim yatağımız duvarın bir köşesinden öteki köşesine kadar uzanıyordu. Yatak, çarşaf ve yorganlarımızı koymamız için yatağın altını sandık gibi yapmıştı.

Ağa, babamızın ne kadar çalışkan ve becerikli olduğunu gördükçe gözleri kamaşıyor ve bize çok iyi davranıyordu. Üstelik kendimiz için istediğimiz kadar un almamıza müsaade ediyordu; böylece buğdaydan ekmek yoğuruyorduk. Ağa evimizin içinde dolaşarak duruyor ve güzel küçük bir eve çevrilmiş olan eski deposuna hayranlıkla bakarak devamlı: “Canım Evgeni elinden iş geliyor. Benim evime de dolap yap” diyordu.

Militler cehenneminden kurtulduğumuz için hepimiz sevinç içindeydik.

Geceleri kız kardeşlerimle yatağa uzandığımız zaman **Yalıçiftlik**’ten özlemle bahsediyorduk. Biz çocuklar, doğup büyüdüğümüz mahallede, şimdi artık uzaktaki evimizin merdivenlerinde, duvarlarında, döşemelerinde, avlusunda çocukluk anılarımızı saklıyorduk. **Anaköy**’ü bizi **Yalıçiftlik**’te alıştırdığımız hayatımızdan alıp koparan kaba ve kötü bir yer olarak görüyorduk. Nerede olduklarını ve yaşayıp yaşamadıklarını bilmediğimiz erkek kardeşlerimizi alıp savuran bir fırtına olmuştu sanki. Klearhos

bile kaybolmuştu. Türkler bize hiçbir açıklamada bulunmadan onu alıp götürmüşlerdi.

İlk zamanlar uyumaya çalışırken, erkek kardeşim Antoni'nin de yaptığı gibi, adını kısaltarak Güneş (Liosti) diye çağırduğım ablam Güneşdamlası'nı (Hilyostalakti'yi) düşünüyordum. Aniden **Yalıçiftlik**'e dönmesinden ve bizi orada bulamamasından korkuyordum. Fakat bu gibi düşünceleri hemen aklımdan silip atıyordum ve gerçeği görüyordum: Savaş, savaş, savaş... Bizim Güneş Nisiro adasında mahsur kalmıştı.

Anam yaşadığımız yeri elinden geldiği kadar insana yakışır hale getirmeye çalışıyordu. Bu yüzden evin etrafına bir sürü çiçek dikmiş ve zerzevat ekmişti. Soğanlar, patlıcanlar, domatesler, nane, dereotu, kereviz ve sebzelerin arasında da kuskus ve menekşeler bulunuyordu. Güzellikleriyle **Yalıçiftlik**'teki evimizi hatırlatan sarı, kırmızı, mavi renk renk gecese-falarını da görebilirdin. Asmakabağımız çiçek açtığı zaman onun renkli yapraklarıyla saçlarımı süslüyordum, bana imrenen Ağa'nın kızı Leyla da aynısını yapıyordu.

Anam tüm o tohumları karşiki evde kalan, doğma büyüme **Anaköylü** Rum bir kadından, Afrodi'den almıştı.

Anam bütün gün yemek pişirip dikiş dikiyordu veya dikiş makinesinde elbiselerimizi yamalıyordu. Makineyi tahta bir taburenin üzerine yerleştirmişti ve

onun kulpunu oyuncak gibi gören bizim Yasemi mahalle arasında oyun oynamadığı zaman gelip gidip çeviriyordu... **Anaköy**'e yerleşmemizden kısa bir süre sonra çoğu Türk olan mahallenin tüm çocuklarıyla arkadaşlık kurmuştu. Nasıl olsa köyün okulu kapanmıştı. Türk atasözlerini ve bulmacalarını, üstelik başkalarına nasıl takılacağını bile öğrenmişti.

Bir bulmaca:

Altı mermer, üstü mermer

İçinde bir gelin oynar.

(Nedir?)

Dil

Kapının önünden geçtiği zaman imama bile takılıyordu. Zavallı adam rahat yürümek için cüppesinin uçlarını arkaya doğru çekiyordu. Yasemi onu görür görmez diğer çocuklardan önce: “Hoca, Hoca cüppen nerede?” diye bağıriyordu.

Günlük ilişkilerimiz Türklerle olduğu için biz de kısa zamanda dillerini öğrenmiştik. Onların örf ve âdetlerini, savaşın getirdiği yoksulluk yüzünden, elverişsiz şartlar altında da olsa Türk mutfağını bile yakından tanımiştık. Biz hele şükür ekin ekebiliyorduk. Fakat birçok hemşerimiz bu zor şartlar yüzünden hayatlarını yitirmişlerdi.

Ağa'nın dört kız evladı vardı, bizim ana ve babamız zamanı onlarla ayarlamış gibi biz kız kardeşler onun kızlarıyla aynı yaşıydık. Leyla da benim gibi 15 yaşına yaklaşıyordu. Emine Yestimani ile, Filiz

Krustalenia ile, ufak kızı Hacer de Yasemi ile yaşıttı. Sadece iki oğlan arasında yaş farkı vardı. Sabri altı yaşındaydı, Cevat ise savaş alanındaydı. Onun yaşı belki bizim Andreas ile uyabilirdi.

Her gün anamıza kendi işlerinde ve babamıza değirmende yardım ettikten sonra, Ağa'nın evine yemek pişirmelerine yardım etmek için gidiyorduk. Zeytinyağlı sıcak yemekler hazırlıyorduk. Orada biberlerin ve domateslerin içini nohut ve bol naneyle doldurmayı öğrenmiştik.

Ağa kızını kendisinden bile büyük olan bir Bey'le evlendirmeye karar vermişti. Zaten ondan genç kimse de yoktu. Bütün genç delikanlılar savaşmaya gitmişlerdi. Gözleri mum ışığının alevi gibi parlayan Leyla, anası Zehra Hanım'dan gizli birçok kez kucağında ağlamış ve saçlarını çekmişti. Bir keresinde önümde kavga bile etmişlerdi, çünkü Leyla ona, kendisini bu ihtiyara vermeye kalkıştıklarına göre kendisini sevmediklerini ve kötülüğünü istediklerini söylemişti.

Kızının bu sözlerini duyan Zehra Hanım ona şöyle demişti: “O nasıl söz öyle, dilin tutulsun. Senin anan baban olarak kendi yuvanı kurmandan ve mutlu olmandan başka ne isteyebiliriz ki?”

Leyla ise: “Beni böyle mi mutlu göreceksiniz? Ağzında dişi olmayan bu ihtiyarla mı? Kalbiniz nasıl buna katlanıyor?” diye karşılık verdi.

Zehra Hanım hızla konuşarak: “Hayde, hayde,

İpsimani'nin önünde kavga etmeyelim. Kısmetin bu adam ise konuşmak fayda etmez. Hayde Allah sonunu yaver getirsin" diye cevap verdi ve aceleyle Leyla'nın odasından dışarı çıktı.

Büyükanne Feride araya girdi: "Üzülme canım. Biz mutlu olman için Cevdet Bey'le evlenmeni istiyoruz. Ananın başka tasası var mı sanıyorsun? Hayde, hayde gözlerini kapat ve ona git. Zahmete kapılmadan ekmek yiyeceksin. Sana her şeyi kocan getiriyor olacak."

Leyla kucağında ağlayıp dövünüyordu: "Onu istemiyorum, onu sevmiyorum. İpsimani ben Süleyman'ı seviyorum, onun savaştan dönmesini bekleyeceğim. Bir ayağı kesik bile olsa, yine de onu istiyorum. Atının üstünde ilk defa un almaya geldiğinde gizlice bakıştık. Savaşa gitmeden evvel, kız kardeşi Oya ile bana gizlice bir sürü mektup gönderdi. İpsimani sevginin ne olduğunu biliyor musun? Onun için deli divane oluyorum. Evin içinde durmıyorum, içim içime sığmıyor, vücuduma çivi batmış gibi gidip geliyorum, babamı, anamı, kardeşlerimi, uyumayı, yemek yemeyi, hatta gururun ne olduğunu dahi unuttum. Sabah akşam Süleyman'ı düşünüyorum."

Leyla'nın karşı çıkmasına rağmen düğünün iki ay sonra olması kararlaştırıldı ve bütün ailem davet edildi: "Canım Evgenio, işinde başarılısın ve iyi bir aile reisisin. Hepiniz Leyla'nın düğününe davetlisiniz."

O gün geldiğinde, gelinin hazırlanmasına yardım etmek için kız kardeşlerimle birlikte erkenden Ağa'nın evine gittik. Oraya kızı taramak ve hazırlamak için başka iki arkadaşı da gelmişti. Leyla üzgün ve küskün olsa bile süslenmesine özen gösteriyordu. İlkın geçen akşamdan pıhtılaşımaya bıraktığı şekerli suyla vücudundaki tüm kılları kökünden söktü. Sonra ayağının ve ellerinin tırnaklarını kınayla boyadı ve onların üstünü sararak bütün gece öyle tuttu. Kız arkadaşları ona gelinliğini giydirmeden evvel sargı bezlerini çıkardılar ve kıpkırmızı olan tırnakları ortaya çıktı. Sonra altına sarı bir şalvar giydirip, üstüne altın iplikle işlenmiş pembe renkli bir elbise giydirdiler. Başına ise renkli boncuklarla dolu sarı bir başörtü geçirdiler. Öğlene doğru düğün töreni başlamıştı. Gelin babasıyla birlikte iki öküzün çektiği bir tekerlekli arabaya bindi. Geleneklerine göre, elinde iki tahta kaşık ve iki yumurta tutuyordu. Gelinin arkasından tüm davetliler geliyordu. Öküz arabası damadın evinin önünde durdu. Gelin babasının yardımıyla arabadan indi ve öküzün boynuzları üstünde yumurtaları kırdı. Aynı şeyi kaşıklarla da yaptı. Gelin tüm bunları yaparken, damat onu evinin girişinde bekliyordu. Sonra geline yaklaştı, onu kucağına aldı ve evinin üst katına çıkardı.

Anaköy'de hali vakti iyi olan kişilerin evlerinde, damadınki gibi, yatak odalarının yanında bir hamam olurdu. Bu yüzden anam ikide bir babama: "Evgenio, Allah nasip ederse, **Yalıçiftlik'**e döndüğümüz zaman,

bana da bir hamam yaptır” diyordu.

Babam ise: “Be Anastasia, savaştayız, zorluklar içerisindeyiz, önce geri dönelim, bakalım ne zaman nasip olacak” diye cevap veriyordu.

Nikâh, yazın ortasında çok sıçak bir günde, bahçe taşlığının çevresinde, ihtiyar bir imam tarafından kıyıldı. Hepimiz zengin gölgesini bize armağan eden yaşlı bir çınar ağacının altına oturduk. Düğünde hiçbir genç delikanlı yoktu. Sadece ana ve babalarıyla gelen genç kızlar bulunuyordu. İlk servis ettikleri geleneksel yemekleri kuskustu. Bol bol şarap ve rakı da vardı.

Eğlence bir anda ateşlendi ve bir erkek ters çevirdiği bir tepsiye ritmik hareketlerle vurmaya başladı. Başka biri eski bir tambur getirmişti. Azıcık bile olsa, tasalarını, üzüntülerini, acılarını ve savaşı unuttular, dans ederek gönüllerince eğlendiler.

Ancak o gün anam ve babam üzgün görünüyordu ve akşam yatmaya gittiğimizde onların fısıltı halindeki konuşmaları arasında Andrea’mızdan, Antoni’mizden, Güneşdamla’mızdan, İrini’mizden ve babaanne-miz Krustalenia’dan bahsettiklerini duydum. Henüz yaşayıp yaşamadıklarını bilmediğimiz o sevdiğimiz kişiler hakkında konuşuyorlardı: “Evgenio, biz düğünlere, eğlencelere gidiyoruz, oysa çocuklarımız kim bilir şimdi neredeler!”

Ana ve babamın fısıltılarını duyduğum esnada, **Yalıçiftlik**’te yapılan son düğün aklıma geldi.

Komşumuz Evgenia Balkan Savaşlarından biraz evvel evlenmişti. O zaman nasıl çakır keyif olmuş ve nasıl eğlenmiştik! **Yalıçiftlik** eğlenceleriyle ün salmıştı, fakat o düğünde gelecekte nelerle karşılaşacağımız içimize doğmuş gibi, tükenmeden günlerce eğlenmiştik.

Törenden evvel, geleneğe göre küçük ve büyük çocuklarla birlikte papazı takip ederek gelinin evine gittiğimiz o pazar sabahını hatırladım. Papaz eve girer girmez arkasından biz de girmiştik. Gelinin anası madam Eftaliya o gün için yaptığı tatlı pideyi ona ikram etti. Papaz onu gelinin başına bir havlu koyduktan sonra aldı. Havluya eliyle dokundu ve dua okuyarak onu takdis etti. O zaman çarçabuk gelinin etrafını sardık ve papazın duasını bitirmesini bekledik. Evgenia, papaz duadan sonra pideyle beraber başından havluyu çektiği anda başını hemen kaldırmaya fırsat bulamazsa, onun sırtına vurmaya ve bu talihsizliği yüzünden onunla gülmeye başlayacaktık. Öyle de oldu. Gelin, durmadan gülen ve aynı zamanda anasının ikram ettiği o lezzetli pideyi oburca yiyen bizlerden bir güzel dayak yemişti.

Bütün köy halkı ve akrabalar cuma akşamından itibaren, pazar günü yapılacak düğün töreninden haberdar edilmişlerdi. Erkek kardeşleri Parasko ve Kostî tüm evleri gezerek herkesi davet etmişlerdi. Biri görmeleri için kırmızı bir fener, ötekisi ise kırmızı şarap dolu bir şişe tutuyordu. Kapıyı açan kişiye düğünü haber verip ona içmesi için bir bardak şarap

ikram ediyorlardı. Cumartesi sabahı, köyün muhtarı bir heyetle gelinin evine gittiler ve çeyizini tespit ederek kayda geçirdiler. Sonra damadın evine geçtiler ve ondan gelinin mal varlığını sağlama bağlamasını talep ettiler: Liralarını, evlerini veya çiftliklerini.

Evgenia'nın babasının, bir balık teknesi tuttuğu ve **İstanbul**'daki tavernalara bolca balık sattığı için, çok parası vardı. Bu yüzden, pembe gelinliği, saf **Bursa** ipeğinden dikilmiş ve **Marsilya** dantelleriyle işlenmişti; onu evlenme çağındaki diğer genç kızların yaptığı gibi kendisi dokumamıştı. Korsesi tam üstüne oturmuştu ve beline kadar inen iki sivri ucuyla, bir yelege andırıyordu. Küçük küçük düğmeler boynuna kadar geliyordu ve etrafında kat kat danteller dolanıyordu. Büzgülü eteğinin ucunda, pliseli geniş danteller uzanıyordu.

Fakat en hoş olan gelinin başıydı. Omzuna kadar inen, ince ince renkli kurdeleler uzun saçlarını süslüyordu. Bunları tüm ayrıntılarıyla görmüştüm, çünkü en iyi arkadaşı olan bizim İrini'mizle ve mahallenin diğer kızlarıyla beraber giyinmesine yardım etmiştik. Onu süslerken de şarkı söylemiştik:

***Gelin eteğini
melekler dikti
ve ismini onlar
dikip ne güzel
işlediler***

Alt sokakta oturan ve ondan birkaç ay önce evlenen başka bir gelin Petrini'ye, öksüz olduğu için ona uyan başka bir şarkı söylemiştik:

*Anneciğin bilseydi
senin düğününü
sana ışık tutmak için
altından bir mum olacaktı*

Antoni'miz ve Andrea'mız bu düğünde kirve olmuşlardı. Prokopi'ye damat elbisesini onlar giydirmiş ve şu şarkıyı söylemişlerdi:

*Damat Bey, Damat Bey
küçük gelini bizden aldın
onun kalbini kırma sakın
ona yalan söyleme sakın*

Kilisedeki düğün töreni biter bitmez, büyük bir kargaşa çıktı. Evlilik çağını çoktan geçmiş bakireler, gelinin başını süsleyen küçük kurdeleleri kapmak için onun etrafını sarmışlardı. Bunu uğur sayıyorduk. Gelin, önce yaşı geçmiş kızların almasını sağlamaya çalışarak, kurdeleleri büyük bir mutlulukla dağıtıyordu.

O akşam tüm bunları, Leyla'nın düğününü fırsat bilerek hatırlamaya çalışırken tatlı bir uykuya daldım.

Ertesi sabah dereotumuzu içerken (vaziyetler zorlaştığından beri ayı kesmiştik), anam haını çıkardı ve: “Diğer hemşerilerimiz ile çekerken, onlardan daha iyi yemek yediğimiz için utanıyorum” dedi. Babam Ağa’nın yanında çalıştığı sürece ondan epeyi miktarda mecidiye alıyordu. Ancak yufka yürekli olduğu için akşamları hemşerilerimize gizlice mecidiye ve buğday dağıtıyordu.

Kız kardeşim Yestimani çoğu kez, Makbule Hanım’ın oturduğu dört basamaklı karşıki eve gidiyordu. Makbule Hanım tek başına kalıyordu bu yüzden kız kardeşim ona arkadaşlık ediyordu. Evin hanımı da onu memnun etmek için, bahçesindeki kayısı dolu ağacından meyve vermeyi ihmal etmiyordu.

Yalıçiftlik’te anamızı komşularımızın kahve falına bakarken dinleyen Yestimani çok küçük yaşta kendisi de fal bakmayı öğrenmişti. Fakat hiçbir zaman ne söylediklerine ne de güya gördüklerine inanmıştı. Komşumuz elinde kahve fincanıyla dışarı çıkarken bize: “Bırakın şunları neye isterlerse ona inansınlar, siz sakın bu gibi şeylere inanmayın” diyordu.

Bunu alışkanlık haline getiren Yestimani, Makbule Hanım’a savaş cephesinde bulunan oğlu için umut vermek amacıyla onun kahve falına bakıyordu. Fakat o günlerde kahve bulunmadığı için Makbule Hanım nohuttan kahve yapıyordu. Kız kardeşim onun oğlu için ne kadar üzüldüğünü ve meraklandığını anlıyordu, fakat nohut suyundan iyi telve

çıkmadığı için fincanı istediği gibi ters çeviremiyor-
du. Bunun üzerine Makbule Hanım'a:

“Ben kahve falına diğerleri gibi bakmıyorum.
Annemden bile farklı söylüyorum... Ben fincanı dik
tutuyorum, fakat fincanın dibinde kalan kahveye ba-
kıyorum ve meydana gelen şekilleri değerlendirerek
konuşuyorum” diyordu. Makbule Hanım hemen atılı-
yordu: “Söyle canım, gördüğün şekillere göre söyle,
gördüğün her şeyi söyle, hiçbir şey saklama!”

Yestimani, Makbule Hanım'ın yüz hatlarını iyice
inceledikten sonra konuşmasına başlıyordu: “Şu
köşede, ah işte şuracıkta asker elbisesi içinde birini
görüyorum. Bak, bak Makbule Hanım, işte silahı.”

Zavallı anne: “Bir bakayım, bir bakayım, ah evet
silahı” diyerek onun söylediklerini doğruluyordu.

Kız kardeşim ise konuşmasına devam ediyordu:
“Alnı geniş ve gözleri açık renkli.”

O zaman çilekeş kadın coşkuyla cevap veriyordu:
“Evet, evet, işte o, tam öyle biri!”

“Başının ortasında, saçlarının arasında bir de izi
var.”

“Yok yahu, evladımın giderken hiçbir izi yoktu,
vay, vay şimdi oldu galiba.”

Makbule Hanım, kız kardeşimin falda gördüğü iz
yüzünden ağlamaya başlıyordu. Fakat kız kardeşim
onun rahat bir uyku uyumasını istediği için en sonun-
da tatlı bir söz söylemeyi ihmal etmiyordu: “Bak,
bak, ah işte daha aşağıda onun uzun boylu olduğunu

ve gülümsediğini görüyorum. Bak burada yara izi. Makbule Hanım oğlun yaşıyor, hem de sapsağlam, başka türlü olsaydı başka işaretler görecektim.”

“Sağol kızım verdiğin iyi haberler için, Allah duanı kabul etsin. Giderken kayısı toplamayı unutma, sen uzun boylusun, merdivene ihtiyacın olmayacak. Tamam mı?”

“Tamam Makbule Hanım.”

Türklerin köyü **Anaköy**’de, Ramazan ayını ve Bayram’ı yakından yaşadık. **Yalıçiftlik**’te hiç Türk olmadığı için böyle bir tecrübeyi yaşamak nasip olmamıştı. Bir gece şafağa doğru, ihtiyar Cahit’in kalın bastonuyla bütün kapılara vurduğunu ve ikide bir: “Hey ahali, uyan, bayram var, hilal de göründü” diyen sesini duyduk.

Türklerle beraber biz de uyandık. Az sonra cami-deki bütün kandiller yanmıştı ve ardından kuvvetli bir top sesi duyuldu. Bu orucun açıldığına dair verilen bir işaretti. Türklerin akşam üstü ilk yedikleri yemek **iftar sofrası**ydı. İçinde kuskusa benzeyen taneler bulunan bir çorba içiliyordu.

Bizim küçük Yasemi o gün sabah sabah annemizden kendisine en güzel elbisesini giydirmesini istemişti, çünkü arkadaşı Hacer’le beraber bayram harçlığı toplamaya gitmek için anlaşılmışlardı. Fakat annemize hakikati söylememişti. O gün bayram bahanesiyle Hacer yepyeni bir elbise giydiği için kendisinin de arkadaşına benzemek istediğini söylemişti.

Bizim Krustalenia bu yaptığundan dolayı onu azarladı ve anasının bunu öğrenmesi durumunda, halinin duman olacağını söyledi.

Ona ikide bir: “Kızım sen neredeyse Türk olacaksın, dilimizi bile unuttun, devamlı Türkçe konuşuyorsun” diyordu. O ise ablasını hiç umursamıyordu. O gün bayramlık elbisesini giymiş olan Hacer’in yanına koştu ve el ele tutuşarak mecidiye toplamak için evleri tek tek gezdiler. Fakat herkes dardaydı, sadece bir tek evin hanımı onlara: “Size çok az verebileceğim, çünkü kocam savaşta” demişti.

Yasemi o zaman yerinden fırladı ve kadını güldüren bir Türk atasözünü söyledi: “Az olsun, hak olsun.” O zamanlar çok ufaktı, henüz on yaşını bile bitirmemişti, başkalarında gördüğü ve kendisini cezbeden her şeyi yapmak istiyordu. Bayram gezintisinden döndüğünde, tarhana çorbamızı içerken, anamızın yemek pişirdiği tahta kaşığı aldı, yere bağdaş kurarak oturdu ve çorbayı bu tahta kaşıkla içmeye başladı. Velilerimiz ona neden böyle davrandığını sordular. O da bunu Ağa’nın evinde gördüğünü, bayram gününde öyle yaptıklarını söyledi. Çorbayı tahta kaşıkla içiyorlardı, çünkü Hz. Muhammed çorbasını tahta kaşıkla içiyordu! Bunun üzerine annem: “Amanın Evgenio, kızcağızım gitti, tam bir Türk oldu” dedi. Babam her zamanki sakın haliyle cevap verdi: “Daha küçük o canım, büyüdüğü zaman düzelecek.”

Diğer kız kardeşim, Krustalenia çoğu geceler komşumuz madam Afrodi’nin evinde kalıyordu.

Türk subaylar, gizlenen Rum asıllı gençlerini bulmak ve amele taburlarına almak maksadıyla tüm Rum evlerini ikide bir arıyordu. Madam Afroditi evinde gizlediği oğlunu kurtarmak ve şüpheleri ortadan kaldırmak için bütün Türklere oğlunun yaşayıp yaşamadığını yayıyordu. Bu sebepten geceleri tek başına kalmaktan korktuğunu herkese yalandan söylüyordu. Evinin içinde yerini ve nasıl açıldığını sadece kendisinin bildiği bodruma açılan gizli bir kapı bulunuyordu. 19 yaşındaki oğluna: “Evladım, evin içinde ne gürültü duyarsan duy, ben seni saklandığın yerden çıkarmadıkça sakın yerinden kımıldama. Başına bir kötülük gelsin istemiyorum” demişti. Her akşam kasten pencereye çıkıyor ve Türkler onu duysun diye bizim Krustalenia’ya sesleniyordu: “Hey, Krustalenia, gel kızım, beraber yatalım, tek başıma korkuyorum.”

Bir gece aynı yatakta yattıkları esnada, kapıda duydukları şiddetli darbelerle uyandılar. İki kadın korku içinde yataklarından sıçradılar. Madam Afrodi kapıyı açar açmaz, elinde silah tutan dört Türk askeri içeriye daldı. Evi aramaya ve önlerine gelen her şeyi devirmeye başladılar. Evin içini iyice aradılar, taradılar, hiç kimseyi bulamayınca da, zavallı kadını omuzlarından tutup yere serdiler ve ona: “Boyununu uçurmadan önce çabuk söyle, oğlunu nerede saklıyorsun?” diye bağırdılar.

“Nerede olduğunu bilmiyorum, evi terk edeli çok oldu, size doğruyu söylüyorum.”

Sözlerine inanmayan subay askerlerden biri, onun karnını tekmelemeye ve postallarıyla ezmeye başladı. Kadın ağzından kan fışkırıp bayılınca geri çekildi. Zavallı Krustalenia'mız korkusundan altına işedi, sonra o da bayıldı. Gözlerini açtığında Madam Afrodi hâlâ yere uzanmış yatıyordu ve acıdan inliyordu.

O korkunç geceden sonra kız kardeşim uzun süre kâbus gördü; olanları kafasından silemiyordu bir türlü. Uykusunda sığıyor ve çığlığı basıyordu. Bize söylediğine göre, zavallı anayı, Türk askeri kapkara postallarıyla onun karnını tekmelerken, çektiği acılardan çığlıklarının oğlunun duymaması için yumruklarını nasıl ısırıldığını görmüştü.

Krustalenia tüm bu olanlardan bizimkilere bahsetmemişti, çünkü belki de bir daha Madam Afrodi'nin evine yatmaya gitmesine izin vermeyebilirlerdi. Sadece bana söylemiş ve kesinlikle hiçbir zaman hiç kimseye anlatmamam için yemin ettirmişti. Kız kardeşim bu kadına fazladan merhamet gösterdi, yaralarına baktı. Ana oğula yemek pişirmek için devamlı yanlarında kaldı. Madam Afrodi yediği dayak yüzünden baş ağrılarına tutulduğu için burnuna devamlı çam ağacının iğne yapraklarını sokuyordu. Yapraklar burnuna batınca burnu kanıyor, böylece baş ağrıları dinliyordu. Madam Afrodi oğlunu gizlediği yeri kız kardeşime de göstermeye mecbur kaldı, çünkü onca basamaktan inerek ona yemek ve temiz çamaşır götürmeye gücü yetmiyordu. Kız kardeşim

ile Madam Afrodi'nin oğlu Vangel ilk karşılaştıklarında sanki birbirlerini bekliyorlardı. Birbirlerinden sadece hoşlanmakla kalmadılar, hakiki bir sevgiyle bağlandılar. Kız kardeşim değirmendeki işini bir an evvel bitirip, Afrodi'nin evine koşmaktan ve ana oğula bakmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Delikanlı orta boyluydu, kıvrırcık saçları ateş sarısıydı, kaşları kalın, gözleri ise yıldızlardan bile parlaktı ve yüzü güneş görmediği için pek soluktu. Kendisi ve annesi için yaptıklarını unutamayacağını ve bodrumun içinde daha fazla kilitli kalmaya dayanamayacağını kız kardeşime açık açık belirtti. Tüm bunları o günlerde birbirleriyle nasıl konuştukları ve Vangel'in gizlice sıvışarak Yunan ordusuna katılmaya nasıl karar verdiği çözülemeyen bir esrar gibi görünüyordu. Bu gizli firara kız kardeşim rica ettiği için ben de el verdim.

Ağa'nın gideceği günü bekliyorduk. Hiç kimseye nereye gideceğini söylemeden, haftada bir kez köyden çıkmayı alışkanlık haline getirmişti, işte babam gizlice at arabasına torbalar dolusu un doldurmaya ve onları hemşerilerimize dağıtmaya o zaman fırsat buluyordu. O zor dönemde, biz daha iyi yaşadığımız için vicdan azabı çekiyordu. Herkes ona dua edip elini öpüyordu. Çünkü bunu yapmasaydı, çoğu mısır ekmeği ve deveotunun içini yiyecekti. Anamla birlikte tüm kız kardeşlerim, babamız dönene kadar Ağa'nın evinden biri anlayacak diye korku içinde bekleyorduk. Korktuğumuz sadece bu değildi. Bizim küçük Yasemi'nin Hatice'ye ağzından laf kaçırmamasından

endişe ediyorduk, bu yüzden babam Yasemi derin uykuya daldıktan sonra, gecenin geç saatlerinde yola çıkmaya bakıyordu. Vangel'i kaçırmaya karar verdiğimiz akşam babamın yüksek ateşi vardı, bu yüzden ondan yatakta kalmasını istedik ve unu kolaylıkla dağıtmayı başaracağımıza söz verdik. Annemiz ise: "Kız başınızla böyle işlere kalkışıyorsunuz" diyordu. Onları ikna edene kadar ısrar etmeye devam ettik. Krustalenia her şey yoluna gittiği için sevinç içinde ana oğlun yanına koştu ve haber verdi. Böylece Vangel'i un çuvallarının arasına saklayıp **Anaköy**'den uzaklaştırarak **Uludağ**'ın eteklerine götürdük. Ona iki büyük çakı verdik ve içimizde buruk bir acıyla şansının yaver gitmesini diledik. Sonra gayet soğukkanlı bir halde, unu dağıtmaya devam ettik. Eve vardığımız zaman gün ağarmak üzereydi. Birbirimize sımsıkı sarılarak yatağa uzandık; kalbimiz bin parçaya bölünmek istercesine, göğsümüzde hızla çarpıyordu. O zaman ne yaptığımızı ve bunun ne kadar tehlikeli olduğunu idrak ettik! Türkler bunu duymuş olsalardı, hepimizi öldürürlerdi. Krustalenia âşıktı; bunu yapması için bir nedeni vardı. Peki ya ben nasıl cüret edebildim? Şayet bir kaç gün evvel biri bana bu gibi şeyler yapabileceğimi söyleseydi ona sadece hayalinin çok geniş olduğunu söyleyecektim. Biz insanlar, içimizde büyük bir güç saklıyoruz ve en müsait anda onu ortaya çıkarıyoruz. İkimiz de bu büyük sırtımızı saklı tuttuk, babamızın bir şeyin duyulmasını istemediği zaman söylediği "Sus be, sus" sözüne uyduk.

Ah! Bu sus pus hali!.. **Patrik Yoakimin**'in zamanında olduğu gibi! Hepimiz, o günlerde ayakkabılarımız için ayak ölçülerimizi vermeye **İstanbul**'a gitmiştik. **Bursa**'da iyi ayakkabı ustaları bulunmadığından değil, biz daha çok Klio teyzemiz ve Hriso enişteyi görmek için bahane arıyorduk. Babam işleri yüzünden **Kostantinopoli**'ye (**İstanbul**) daha sık gidiyordu. Babam oraya her gittiğinde annem ona şöyle diyordu: "Ciğerim, bana kavun kökü, tarçın, kara ve beyaz biber getirmeyi unutma sakın."

İstanbul, Trilye, Mudanya, Gemlik deniz hatlarını işleten **Kavunidi**'nin sayısız buharlı gemilerinden birine binmek için **Trilye**'ye kadar gidiyorduk. **Trilye** limanı bir geminin yaşayabileceği kadar derin olmadığından kayıkçı Stavros bizi daha açığa götürüyordu.

O gün **Fener** semtinde bulunmamız nasip olmuştu. Diğerlerinden farklı görünüşüyle bizde hayranlık fakat aynı zamanda huşu uyandıran bembeyaz sakallı, sert bakışlı yaşlı bir din adamını kalabalığın sarmış olduğunu gördük. O günlerde **İstanbul**'u ziyaret eden **Yunan prensesi Aliki** ile **Yunan prensleri Andrea** ve **Kristoforo**'yu karşılayarak dua okuyordu ve onları takdis ediyordu. Bu yüksek makamlı kişilerin her birinin kim olduğunu, babamız yanında duran adama sorduğu zaman öğrenmiştik.

O gün kız kardeşim **Güneşdamlası** (**Hilyostalakti**), anasının sık sık: "Sana **Güneşdamlası** adını verdik, çünkü senin doğduğun gün **Patrik Yoakim** 17

senelik aradan sonra tekrar tahta geçti” diye bahsettiği Ekümenik Patriğin kim olduğunu nihayet yakından gördüğü için hepimizden fazla tatmin olmuştu.

Hepimiz o gün ezildik, itildik ve ahalinin bağırtısından başımız döndü ama babamın dediği gibi, helal olsun. Sonra bizi, birçok tatlı çeşitlerinden tatmamız için, hoşumuza gidecek her türlü şeyin bulunduğu Taksim’in geniş sokaklarında gezdirdiler..... Görkemli binalar, pastaneler, oteller, iyi giyinmiş insanların hepsi oradaydı. Baklava yerken tüm kız kardeşler, terbiye timsali olarak küçük parmaklarımızı en nazik hangimizin kullanacağına bakıyorduk. Antoni hepimizden büyük olduğu için birçok şeyi bizden daha iyi anlıyordu; henüz ilk lokmamızı yutmamıştık ki babamıza dönerek: “Baba nasıl oldu da **Sultan Abdülhamit** prenses ve prensleri karşılamaya gelmedi?” diye sordu.

İşte o zaman ana ve babamız bize “Sus, sus” demeye başladılar: “Sus be, sus, bizi duymasınlar, kim bilir belki bir şeylerden korkmuş olmalı, zor günlerde yaşıyoruz, bak şimdi, sus işte.”

O gün bize o kadar sık “sus be, sus” demişlerdi ki küçük kız kardeşim korku içinde, annemizin şalvarına yapışmıştı. Tehlikeli bir dönem geçiriyorduk ve “Bugün bizi kesecekler” lafı herkesin ağzında sakız gibi dolanıyordu.

Sonra **Galata**’ya gittik, orada ayakkabılarımız için ölçülerimizi aldılar ve bizi **Trilye**’ye götürecek

olan geminin kalkış saati yaklaşına kadar, Klio teyzemize uğrayarak bekledik. Öğle vakti olduğu için yemek masası kurulmuştu. Bizi gördüklerine pek sevindiler ve o gün pişirdikleri yemeklerden yemek üzere masaya oturduk. Teyzemin bu yemek salonunu, hiçbir zaman unutamayacağım. Etrafını her parçası gökkuşağına benzeyen renk renk camlar kaplıyordu. Öğle vakti olduğu için içeriye vuran güneş odayı hafif pembe ve mavimsi renklerle sarıyordu.

Yemek esnasında **Patrik Yoakim**'i gördüğümüzden bahsettik. Hakkında güzel sözler işittiği saygıdeğer Patriğe karşı hayranlık duyan eniştem babamı lafa tuttu ve ondan söz etmeye başladı: “Dostum Evgenio, **Patrik Yoakim** bir zamanlar, **Jön Türkler**’in **Eski Türkler**’den daha beter olacaklarını söyleyen tarihe geçen o lafıyla haklı çıktı. Peki ya diğeri?” “***Psikari’nin Seyahati***” kitabını kullanarak Rumca halk dilinde yenilik yapmak isteyen öğretmenlerin hiçbirine hiçbir zaman karşı çıkmadı.

Babam şaşkınlık içinde sordu ona: “Söylesene be canım, anlamadım, hangi yenilikten ve hangi seyahatten bahsediyorsun?” Zaten eniştemin konuşup izahat vermekten başka istediği yoktu.

Patrik hakkında süren sohbet yüzünden, az kalsın “**Trilye**” vapurunu kaçıracaktık. Sulu köftenin, yuvalakların son lokması hâlâ ağızımızda, yola çıktık.

Krustalenia’nın, hatırlıyorum, küçüklüğünden beri garip bir huyu vardı. Dolunayda bambaşka bir

insan oluyordu. Kendinden geçerek kuyumuzun yanına gidiyor ve saatlerce orada oturarak içine bakıp duruyordu. **Yalıçiftlik**'te yaşadığımız zaman genç, ihtiyar tüm kadınlar kaderlerinde yazılı olanı öğrenmek için ona koşuyorlardı. Ona "haberci" diyorlardı. Genç kızlar kime varacaklarını veya varamayacaklarını merak ediyorlardı. İhtiyar kadınların da merak ettikleri pek çok şey vardı.

Yaşadığımız **Anaköy**'de Türk veya Rum olsun hepimizin tek bir tasası vardı: Kocamızın evladımızın, abimizin, torunumuzun veya yavuklumuzun hayatta olup olmadığı. Böyle dolunayın çıktığı bir gece kemikleri sızlatan soğuğa rağmen Krustalenia, çiftliğin ortasında bulunan Ağa'nın kuyusuna gitti. Oraya Vangel'i merak ettiği ve onun hayatta olup olmadığını öğrenmek istediği için gitmişti. Birazdan Türk ve Rum kadınları etrafı sardı. Yestimani bunu ağzından kaçırıp Makbule Hanım'a söylemiş o da her tarafa yaymıştı; bu yüzden alt mahalle ve sokaklardan bile oraya üşüşmüşlerdi.

Başına bir havlu geçirip üstü açık kuyuya eğilen kız kardeşim, kendi derdiyle ilgilenmek istediği için herkesi başından savmaya bakıyordu ve harfler fısıldamaya başlıyordu. "Suyun üstünde yüzen bir P, bir A, bir K harfini görüyorum." Mademki o harf su yüzüne çıkıyordu, öyleyse baş harfleri okunan kişi yaşıyordu!

Kız kardeşim alfabeden söylemediği harf bırakmamıştı. Sonunda tüm kadınlar tatmin oldular ve

kendi adamlarının sağ salim en kısa zamanda geri döneceklerini görme umuduyla hep birlikte kuyu başından uzaklaştılar.

İkimiz tek başımıza kalmıştık. Omuzuna yaslanarak onu alıp gitmek ve eve dönerek ısınmak istiyordum, çünkü içimizi delen soğuk bir rüzgâr esiyordu. Fakat bu teklif onun düşüncelerinden sıyrılmasına sebep oluyor ve çok sinirlendiriyordu. Kendisi kuyu başından uzaklaşmaya karar vermeden, kimsenin onunla konuşmasını istemiyordu.

Bana bir asır gibi gelen on dakika geçmişti ki Krustalenia nihayet başını kaldırdı ve şöyle dedi:

“Biliyor musun İpsimani, Vangel’i gördüm. İlk beyaz bir atın üstünde dağlar ve ovalar arasında koşuyordu. Sonra Türklerin kurduğu tuzığa düştü. Onu çekiştiriyor, vuruyorlardı, atından aşağı düşürdüler ve denize atıldılar. Ferece takan bazı kadınların onu sudan çektiklerini ve evlerine götürdüklerini de gördüm. Yaralarına baktılar ve vücudundaki şişlikleri sıgır derisiyle sardılar. İyileşecek, yaşıyor, iyileşecek, bak göreceksin. Şişlikler uçup gidecekler. Bizimkilerden başka hiç kimseyi görmedim. Fakat ana babamıza bir şey söyleme, üzülmesinler.”

Başı havluyla örtülü, onca saat kuyu başında oturan kız kardeşim uykuya dalmış, gönlünün dilediğini rüyasında görmüş olmalıydı.

El ele tutuşarak eve dönerken, Krustalenia’nın kuyu başında içine girdiği ruh halinden sıyrılıp kendine

geldiğini fark edince, ona, **16 Eylül 1912’de genel seferberliğin ilanından** beri hiçbir haber alamadığımız ve izlerini kaybettiğimiz Antoni ve Andrea’mız için ana babamıza iyi haberler vermemizin daha doğru olacağını söyledim. İstediklerini uydurabilirdi, Vangel için bana anlattıklarının aynısını bile onlara söyleyebilirdi; onların yüzünde sadece bir gülümseme görmek bize yeterdi! Çok uzun boylu olan Andrea’yı, o günlerde babaannemizin dar ve uzun gizli bodrumuna saklamaya vakit bulabilmiştik. Fakat bu uzun sürmedi, çünkü köyde adı ispiyon olarak çıkmış Zakaria’dan korkuyorduk! Onu daha sonra İstanbul’a kaçırmaya muvaffak olduk. Orada saklanıyordu, fakat günün birinde oradan da kaçtığını öğrendik. Nerede olduğunu hiçbirimiz bilmiyorduk. Yaşıyor muydu? Yoksa ölmüş müydü? Türkler, uygun yaştaki tüm Rum gençlerini topladıkları zaman çabuk davrandılar ve Antoni’mizi alıp götürdüler. Onları Türklerin yaşadığı ve çiftliğimizden soğan alan Ayşe’nin geldiği yakın bir köy olan, Diaskeli’de topladılar. Zavallı kadın sapsarı kesilmiş bir halde, onları un değirmenleri olan bir çiftliğe doldurduklarını bize söylemeye geldi. Antoni’mizin kurtulması için bir çare ararken bir aşağı bir yukarı gidip gelen annemizi hatırladım!

Akşam sofrasında, üzüntüden lokmalar boğazımızdan geçmezken, atların nal sesleri arasında kapımızın hızla vurulduğunu duyduk. Babam kapıyı açmadan evvel, tüm kız kardeşlerimle beraber kendimizi ele vermemek için, yemek yediğimiz tabakları da

yanımıza alarak aceleyle gizli bodrumumuza saklandık. Babam elini ağzına getirerek bize “sus, sus!” diye tembih ettikten ve bizim saklandığımızdan emin olduktan sonra kapıyı açtı. Orada üst üste durduğumuz halde yukarıda başımızın üstünde olan her şeyi duyabiliyorduk. Türklerden biri bozuk bir rumca şivesiyle: “Yemek içmek, biraz da dinlenmek istiyoruz, sonrada gideceğiz, size hiçbir zararımız dokunmayacak” dedi. Onlara güzel yemekler ve mezeler hazırlayacağını söyleyen annemizin cevabı duyuldu, ardından da: “Fakat canım, benden tatlı istemeyin, çünkü baklavanın en iyisini bu işin ustası olan pastacı oğlum biliyor” diye devam etti. Biz kafesimizin içinde birbirimizi itiyorduk, çünkü annemizin Antoni’yi kurtarmak için bunu kasten söylediğini hissediyorduk.

Türk yine ona:

“Peki şimdi oğlun nerede?” diye sordu.

“Onu diğer çocuklarla beraber **Diaskeli**’de tutuyorsunuz, buradan az ileride canım.”

Ardından, Antoni’yi vakit kaybetmeden getirmeleri için emir veren Türk’ün sesi duyuldu.

Antoni’nin ne zaman döneceğini ve nelerle karşılaşacağını görmeyi beklerken heyecandan içimiz içimizi yiyordu. Bu arada Türklerden bazılarının yıkanmaya, bazılarının ise işemeye giderlerken tuvaletin dışında bıraktığımız **tahta takunyalarımızın** üstüne bastıkları esnada ayak seslerini duyuyorduk.

Aralarından biri: “Ulan, evin içinde işeme yeriniz bile var! Dört yüz hanesi olan bu küçük köy nasıl böyle medeni olabiliyor!” diyordu.

Daha sonra, Yunan ordusu yaşadığımız yerlerimize girdiğinde, bizim eve gelip İrini’mizin çeyizi olan dantellerle işlenmiş bembeyaz çarşafların üstüne yatan **Yunan Albayı Stavrianopulos**’un kafasına aynı soru takılmıştı. Sabah kahvesini yudumlarırken anamıza dönerek şöyle demişti: “Madam Anastasia, Anadolu’nun bu ücra yerinde uygarlığın böyle gelişmiş olacağını hiç tahmin etmemiştim...”

Birazdan Antoni geri gelmişti ve Türkler birlik olarak ona: “Hayde, baklavayı nasıl yaptığını bize göster!” diye bağırmaya başladılar. Hemen sonra anemizin: “Be canlarım, baklava için hiç tereyağım yok, ona **Trilye**’ye kadar gitmesine ve teyzesinden en iyi tereyağını alıp getirmesine müsaade edin” diyen sesi duyuldu. Bu arada mezelerini yemiş ve rakılarını içmiş olan Türkler galiba her şeyi güzel ve hoş görmeye başlamışlardı. Böylece Antoni’nin **Trilye**’ye gitmesi için ona en hızlı atı verdiler. Antoni baklavayı yapmak için geri dönmedi ve onu o günden beri görmedik.

Bu yüzden o anda Krustalenia’yı erkek kardeşlerimle ilgili ana ve babamıza birkaç tatlı söz söylemesi için sıkıştırıyordum, çünkü insanlar zora düştüklerinde her şeye, taşlara bile inanabilirlerdi.

Anaköy’de Sabit’in **sünnet düğününü** kutladık.

O güne kadar Türklerin bu işi nasıl yaptıklarını bilmiyorduk. Tören akşamın erken saatlerinde başladı ve Ağa'nın evinde büyük bir eğlence düzenlendi. Yakın köylerden bile arkadaşlar ve akrabalar toplandı. Ağa'nın en iyi arkadaşı Kahraman, Sabit'in Kirvesi oldu. Bu adam sünnet esnasında yardım etti ve elini kanattı. O günden sonra Sabit'in kirvesi olan Kahraman'ın, bu çocuğu hayatının sonuna kadar koruması gerekiyordu.

Ona taktıkları takkenin üstünde büyük annesi tarafından nakışla işlenmiş güzel bir nazarlık bulunuyordu. Kadifeden kahverengi bir pantolon ve üstüne kıpkırmızı kurdelelerle bağlanan ipekten bir gömlek giydirmişlerdi. Zehra Hanım bize şöyle demişti: “Şayet savaş çıkmasaydı, şarkıcılar, oyuncular hatta yalaklarını iğnelerle delen fakirler getirerek büyük bir eğlence töreni tertip edecektik. Fakat zaman böyle şeylere müsait değil.”

Sünnetten bir kaç saat sonra, Sabit'in yarası mikrop kapmıştı. Zavalılığın ateşi yükseldi ve bu yüzden mahallenin oyunlarından uzak kaldı. Gece gündüz ateş içinde yanıyordu ve başucunda bulunan annesi, büyük annesi, kız kardeşleri onun alnına soğuk havlular koyuyorlardı.

Bunu duyan anam hemen Yasemi'yi Ağa'nın çiftliğinin dibinde bulunan kara erik ağacından olmamış kara erik getirmeye yolladı ve küçük kızıma: “Yasemi ağaçtan düşmemeye dikkat et ve bana olmamış tüm kara erikleri getir, koş çabuk ol” diye tembih etti.

Yasemi yıldırım hızıyla uzaklaştı, fakat geri dönmekte gecikti. Bunun üzerine ben onu aramaya çıktım. Ağa'nın çiftliğini ilk kez boydan boya gezdim ve ancak o zaman ne kadar büyük olduğunu fark ettim! En geride iki katlı bir ev gördüm; kız kardeşim evin basamaklarında etrafı kadınlarla çevrili olarak oturuyordu. Ona uzaktan seslendim, ancak o zaman geri dönmek zorunda olduğunu hatırladı. Hele şükür, ön-lüğünün içinde kara erikleri tutuyordu. Koşarak yanıma geldi ve tüm o hanımların Ağa'mızın eşleri olduk-larını ve kendi ailesinden ayrı, orada kaldıklarını söy-le-di. Bana eğer bu kötü bir şeyse Hatice'ye söylemek gerekir mi diye soruyordu devamlı. Ona Türklerin di-ninin buna müsaade ettiğini ve şüphesiz Hatice'nin evinde herkesin bunu bildiğini anlattım. Eve var-dığımız zaman anam kara erikleri iyice yıkadı ve on-ları Zehra Hanım'a götürerek: "Zehra Hanım oğluna bu olmamış kara erikleri yedir, bak göreceksin ateşi hemen inecek!" dedi. Gerçekten de Sabit'in ateşi bir-kaç saat içinde düştü.

Ertesi gün; Zehra Hanım, bize teşekkür etmek için, Hatice ile kendi tavuklarından on tane yumurta yolladı. Ben de dahil tüm kız kardeşlerim, **Yalıçift-lik**'te güya herkesi tedavi eden Dodor Teofilo ile ebe Eftimiya'dan üstün çıktığına göre, annemize "dok-tor" diyerek takılıyorduk.

Koyu renkli Avrupai takım elbisesi, miyop göz-lükleri ve içine onu bunu kandırmak için o meşhur kocakarı ilaçlarını doldurduğu siyah deri çantasıyla,

Dodor Teofilo'nun dış görünümü gerçekten de doktora benziyordu. Pratik bir doktor olduğunu kabul etmiyordu. Aslında parşömen tıp diplomalarının çok olduğunu, fakat devamlı tehcirlerle maruz kaldığından, onları kaybettiğini söylüyordu.

Gemlik'ten yola çıkmıştı ve **Yalıçiftlik**'e varmadan evvel **Bursa**'ya uğramıştı. **Siği, Trilye ve Mudanya**'dan geçerek nihayet bizim yerimizde duraklamıştı.

Zavallı ihtiyar Kirkor ve Dodor Teofilo arasında geçen bir olay, bir fıkra gibi herkesin hafızasında kalmıştı.

Kirkor, 1909'daki Kilikya Ermeni katliamından kurtulmuştu ve bunu nasıl başardığını ancak Tanrı biliyordu. Korkarak attığı adımları onu kuzeye doğru götürmüş ve **Yalıçiftlik**'e çıkarmıştı. Rum kimliğini taşıyan bir Ermeni'ydi. Geçimini başkalarına hizmet ederek sağlıyordu. Genellikle el arabasıyla eşya taşıyor ve her türlü tarım işlerini yapıyordu. Vidaları gevşemiş, tahtadan eski bir el arabası ona yardımcı oluyordu. Eşyalarla tepeleme doldurup ite çeke götürüyordu onu. Sıra emeğinin karşılığını almaya geldiğinde, daha fazla para alabilmek için her şeyi iki kez sayıyordu. Bunda eşi bulunmazdı. Bir masa için iki ad kullanıyordu ve şöyle devam ediyordu: "Masa, tasa", "Sandalye, mandalye." Taşıdığı her parçanın adını, şarkı okur gibi iki defa söylüyordu.

Fakat günün birinde, aşağı mahalleye taşınmak isteyen ebe Madam Eftimiya ona hünerini gösterdi. “Kirkor, taşıyacağın masa için ne kadar para istiyorsun?” diye sordu. Kirkor: “Dur be canım, hesabını çıkartayım. Bir bakalum. Bir masa, tasa, iki sandalye, mandalye...” ve aynı yolla hızlı hızlı saymaya devam etti.

Madam Eftimiya onu dikkatle dinledi ve ciddi ciddi: “Kirkor, ben senin tasaları, mandalyeleri ve molapları taşımanı istemiyorum. Bunları bir kenara bırak, sana hediye olsun...” diye cevap verdi. Zavallı Kirkor, taş kesildi ve anlaşılmaya vardı. Günün birinde adamcağızın hastalanacağı tuttu. Ayakları üstünde duramıyordu. Gücünü kaybetmişti, sesi zor çıkıyordu, harabeye dönüşmüştü. Bir gün yolda Dodor Teofilo’ya rastladı ve ona: “Dotorum, eyi olmam için bana yardım et. Ayaklarimin üstünde duramıyorum” dedi.

O zaman Doktor Teofilo **Paris**’in en bilgili on doktorunun ifadesini takınarak: “İyileşmen için ne yapman gerektiğini dikkatle dinle. Bir dalak alacaksın, onu yavaş yavaş pişmesi için maşanın üstüne tutacaksın. Fakat dikkat et, sert olmasın. Sonra onu yiyeceksin. E, ara sıra biraz da kırmızı şarap iç” dedi.

Zavallı Kirkor gözlerini fal taşı gibi açtı ve olgün bir sesle: “Be canım dotorum, söylediğin bu gibi yiyecekler için heç mi heç param yok!” diye cevap verdi. Fakat diğeri aynı ciddiyetle devam etti: “Paranın olmaması önemli değil, sen ye, iyi beslen, böyle iyileşeceksin.”

Madam Eftimiya uzun boylu, gösterişli bir kadındı. Kocasını için yas tutuyordu ve bunu göstermek için başına simsiyah bir başörtü takıyordu. Kocasını kaybettiği zaman yaşı ilerlemiş olduğundan bu dünyadan göç edene kadar yas tutmaya devam edeceğı benziyordu.

Evinde, hastaları için sakladığı şifalı otlarla dolu bir sürü kavanozu vardı. Onları uygun zamanda, özellikle bitkilerin çiçeklerinden dikkatle topluyordu ve kavanozlara dolduruyordu. Her birini tanıyor ve tedavi edici özelliklerini biliyordu. Uykusuzluğu gidermek için elmas çiçeğıyle dağ çiçeğini, göz iltihabı, yüksek ateş ve baş ağrısı için başka başka bitkileri kullanıyordu. Özellikle baş ağrısı için çam ağacının iğne yapraklarını kullanıyordu. Baş ağrıyan kişinin burnuna iğne yapraklarını sokup kanatıyor, böylece hastanın baş ağrısı diniyor ve rahata kavuşuyordu.

Bir keresinde Madam Eftimiya, baş ağrılarından kurtulmak isteyen komşusu Kalyopi'nin, bu iğne yaprakları burnuna kendi kendine soktuğunu görmüş, ona ateş püskürmüştü. Madam Eftimiya içeriden onu görür görmez hemen pencereyi açmış: "İyileşmen için onları nasıl batıracağını bilmiyorsun, iğneleri doğru yere batırmak için beni çağırmalıydın, biz ne aynı, ne de eşit durumdayız, öyle değil mi!" diye bağırırmıştı.

Başka bir seferde de, ebenin alt sokağında oturan Madam Evangeliya, sekiz çocuğundan en küçüğünün ateşi düşmediğı için, zavallı çocuğı, köyün kadın

doktoruna taşıyıp duruyor, o da onu serinletmek için acı salatalık suyu içirmesini öğütlüyordu. Çocuk gün geçtikçe kötüleşti ve bir akşam üstü Madam Eftimiya'nın elinde sönüp kaldı. Doğruyu söylemek gerekirse Madam Eftimiya bu çocuğun arkasından annesiyle beraber çok ağladı, fakat üstünden biraz zaman geçince elinin tersiyle gözlerini sildi ve kadıncağıza dönerek: "Evangeliya ne yapalım, Tanrı verdi, Tanrı aldı" diye teselli etti.

Öksürük ve soğuk algınlığı için başka bir kocakarı ilacı kullanıyordu. Bir çeşit sebze otunun yapraklarını kaynatarak öksüren kişiye içiriyordu.

Fakat Madam Eftimiya, bademcikleri şişen biz çocukların korkulu rüyası olmuştu. Yolda ona rastlayanlar koşarak uzaklaşıyordu. Eftimiya bademciği şişmiş bir çocuk ona getirildiğinde, başparmağıyla ortaparmağını ocağın küllerine daldırıyor ve yıldırım hızıyla iltihabın üstüne bastırıp olanca gücüyle eziyordu, iltihap küle yapıştığında parmaklarını çocuğun ağzından çekiyordu. Bu arada kaçmaması için annesinin dizleri arasında sımsıkı tutulan çocuk, onun ellerinden kurtularak haykırmaya başlıyordu. Kendisi de ellerini yıkayarak şöyle diyordu: "Pis iltihap, yolun açık olsun."

Anaköy'de olan her olay bize **Yalıçiftlik'**i hatırlatıyor, gerilere götürüyordu. Komşularımızı, tanıdıklarımızı, arkadaşlarımızı, yaşadıklarımızı unutamıyorduk! Fakat o yıllar geride kalmıştı; artık kendi evimizden uzaktaydık. Gelen yıllar daha da zordu...

Soğuklar bastığı zaman, hepimiz, annemiz yemekleri de onun üstünde pişirdiği için bütün gün söndürmediğimiz ocağın etrafında toplanıyorduk. Ateşin üzerine ekmeğimizi koyuyor, kızarınca üstüne yağ, tuz ve limon sürerek yiyorduk. Yiyecek darlığına düşmüştük, ama yine de yanaklarımız kıpkırmızıydı, hiç kuşkusuz diğer hemşerilerimizden daha iyi durumdaydık. Salatamız bile vardı, çünkü annemiz bize sebze otlarını nasıl ayırt edeceğimizi öğretmişti. Böylece bazen Ağa'nın çiftliğini, bazen de karşiki tepeyi arıyor ve çeşit çeşit sebze otları topluyorduk: Zencefil, radika, lapat, ısırganotu.

Tüm bu sebze otlarını dereotu, maydanoz ve kekikle karıştırıyorduk. Sıra tatlıya gelince, ekmeği tavada pişiriyor ve üstüne şurup döküyorduk. Türklerden başka bir tatlı, aşure yapmayı öğrenmiştik. Buğdayımız bol olduğu için onu şekerle haşlıyorduk ve cevizle, kuru üzüm ekliyorduk. Bizim kolivamıza (ölülerin ruhu için buğdayla yapılan bir çeşit kutsal tatlı) benziyordu, yalnız biz **Yalıçiftlik**'te nar tanelerini de ekliyorduk.

Değirmenin mandıra duvarının dışında bir yabani incir ağacı vardı. İlk meyvelerini verdiği zaman annem Yestimani ile beraber tatlı pişiriyordu ve Zehra Hanım'a, Madam Afrodi'ye ve Makbule Hanım'a dağıtıyordu.

Bir gün un değirmenine bir **Hoca** gelmişti. Müt-hiş, tahmin edilemez yetenekleriyle böbürleniyordu. Sevdığımız birinin ölü veya diri olduğunu görebilir-

di, sadece, onun eliyle hipnotize edilmeyi kabul etmek yeterliydi bunun için. Değirmenin etrafında Rum ve Türk kadınları anında toplandılar! Yasemi en öne çıkarak: “Hocam beni uyutmanı istiyorum” dedi.

Annem kendi çocukları, Ağa’nın ailesi de savaş cephesinde olan oğulları Cevat için endişe ediyordu. Herkes aynı derdi taşıyordu. Umutsuzluğa düşenler, yakınlarıyla ilgili herhangi bir şey öğrenebilmek için, heyecan içinde Hoca’nın ve Yasemi’nin etrafını sardılar.

Hoca Yasemi’yi bir taburenin üstüne oturttu, yüzüne siyah bir havlu attı ve bir elini kız kardeşimin başına koyarak, alçak sesle aralıksız ve anlamsız sözler sarf etmeye başladı. Sonra sorularına başladı:

“Yasemi uyuyor musun?”

Kız kardeşim sönük sesle:

“Uyuyorum” diye cevap verdi.

Hoca yine ona:

“Yasemi ne görüyorsun?” diye sordu.

“Abim Antoni’yi ve ablam Güneşdamlası’nı görüyorum.”

Annem kardeşlerimin adını duyar duymaz:

“Ne iyi, ne iyi, çocuklarım yaşıyor, ne olur Hoca, İrini’mi ve Andrea’mı da sorsana” diye yalvardı.

Hoca devam etti:

“Başka birini görüyor musun Yasemi?”

“Yavaş yavaş yürüyen birçok kişi görüyorum.”

Ağa'nın ailesi ve etrafını saran hanımlar Yasemi'nin söylediklerini duyunca ah vah çekmeye başladılar, çünkü onun sözlerinden, yakınlarının zor durumda veya ölmüş olduklarına kanaat getirdiler.

Böylece Türk ve Rum kadınları istedikleri bilgileri alınca, Hoca Yasemi'yi uyandırdı ve cümle âlemin sevdiklerinin sağ olarak geri dönmelerini dilemeye başladı. Hoca yaptığı dualar için meci diye, yumurta, zeytin, ekmek topladı ve memnun bir halde uzaklaştı.

Değirmendeki işine ara veren babam da, olanları takip etmişti. Yasemi'yi bir köşeye çekti ve ona takıldığı zaman seslendiği gibi “çakal” dedi: “Bir daha **Hoca**'nın seni uyutması için oturma, çünkü insanlar senin uyumadığını ve onlarla alay ettiğini anladıkları zaman, küçük olsan bile seni dayaktan çürütecekler. Başkalarının acısıyla, tasasıyla oyun oynanmaz, anladın mı? Lütfen bana izah eder misin Cevat'ı gördüğünü söyleseydin sana ne olacaktı sanki? Hayatım, onları biraz mutlu etseydin kimseye hiçbir zararın dokunmayacaktı. Sanki bütün bunlar doğru mu zannediyorsun? Haydi, haydi, şimdi, Hatice ile çuvalları toplamaya git.”

Hoca'nın Değirmen'e uğramasının üzerinden bir ay geçmemişti ki, Yasemi, kurtulmamız için, bir gece içinde alelacele, hırsızlar gibi **Anaköy**'den uzaklaşmamızı sağlamıştı. Her sabah alıştığı gibi, sokakta diğer çocuklarla birlikte oynuyordu. Türk çocukları ona:

“Akşamüstü askerlerimiz gelip sizi kesecekler” diyerek takılmaya başladılar.

Dili uzun ve inatçı bir çocuk olan Yasemi onlara:

“Bizim askerler geldiler bile, yoldadırlar” diye cevap verdi.

“Vay canım vay, Çakal’ın nasıl oldu da bunu söyledi?”

Türk çocukları koşup bunu büyüklerine söylediler. Onlar da bir araya toplandılar ve şu karara vardılar:

“Çocuk bunu söylediğine göre bir şeyler biliyor, ana babasından bir şeyler duymuş olmalı.”

Hemen babamı çağırdılar ve onu soru yağmuruna tuttular:

“Şu kız nasıl oldu da böyle şeyler söyledi? Yoksa bir şeyler mi biliyorsun? Tüm bunlar gerçek mi, saklamaya mı çalışıyorsunuz? Bize söyle Evgenio, saklanalım.”

Yasemi’ye kızan babam onları yatıştırmaya çalıştı:

“Akılsız bir çocuk canım, öylesine söyledi.”

Fakat karanlık bastığında babam, beklenmedik olaylarla karşılaşmamamız için oradan gitmemizin doğru olacağı kanısına vardı. Çabucak bohçalarımızı doldurduk ve bize gerekli olan şeylerle beraber annemizin dikiş makinesini almayı da ihmal etmedik, çünkü annemiz kıyamet kopsa bile onu bırakmak istemiyordu. Yüreğimiz ağzımızda, Ağa’nın at arabasının

üstüne sıkışarak deniz kıyısına ulaştık. Babam tehlikeyi göze alarak, kayıkçıya bizi **İstanbul**'a götürmesi için bir sürü banknot verdi.

İçimiz ancak kayığın latasına ayak bastığımız zaman yatışmıştı, artık heyecanlanmıyorduk. Bizim küçük, korku içinde gelip kucağıma sindi. Annemizin yanına gitmeye cesaret edemiyordu, çünkü annemiz, yerimizi böyle apar topar terk etmemize sadece ve sadece, dilini tutamayan kendisinin sebep olduğunu söyleyerek onu azarlamıştı.

Saçlarını okşadığım zaman sessizce ağlamaya başladı. Sadece suçlu olduğuna ağlamıyordu, çok iyi anlaştığı arkadaşı Hatice'yi bir daha göremeyeceğine üzülüyordu. Ağa küçük Hatice'sine bir hediye getirdiği zaman, kızının sevgili arkadaşı Yasemi'ye de aynısından getiriyordu.

Anaköy'ü geride bıraktığımız sırada bile, küçük kız kardeşim başına Hatice'nin kendisine armağan ettiği eski altın liralarla süslü mavi renkli başörtüyü takmıştı. Aklını kullanmış, çok arzu ettiği mavi renkli olana sahip olmayı başarmıştı. Ağa bir mavi, bir de pembe renkli başörtü getirmişti. Onlara şöyle demişti: "Hanginiz hangi rengi alacağınıza kendi aranızda karar verin."

Yasemi Hatice'nin kendisini ne kadar kıskandığını biliyordu. İsteddiği her şeyin aynısını Hatice'de istiyordu. Böylece elde etmeyi o kadar arzu ettiği mavi renkli başörtüyü gördüğü zaman Hatice'ye:

“Ben pembe olanı istiyorum Hatice” dedi.

Küçük kız:

“Yok, pembe olanı ben alacağım, sen maviyi al” diye cevap verdi.

Bileğine taktığı kırmızı yeşil bilezikler bile ona sevgili arkadaşını hatırlatıyordu. İki tane aynı bilezikleri yaz sıcaklığında bir seyyar satıcıdan satın almışlardı. Ağustos ayının sıcak bir öğleüstünde: “Burada güzel hanımlar için hediyeler!” diye bağırarak seyyar satıcının sesi duyulduğunda hepimiz girişteki tahta kapının arkasında oturmuş, çuvallara buğday dolduruyorduk.

Küçük kızlar, çuvalları bir kenara atarak hemen dışarıya fırladılar. Seyyar satıcı kalın torbasının içinden bir sürü ziynet eşyası çıkartıp duruyordu. Bir sürü Türk kadını etrafına toplanmıştı. Kendisi malları halka teşhir ederken, küçük kızlar onu yakından izliyorlardı. Camdan yapılmış, küçük bilezikleri görür görmez çılgına döndüler. Fakat paraları olmadan onları almaları mümkün değildi! Hatice: “Gidip kümesden yumurta alalım” deyince, hemen kümese koştu. Kocaman horoz, iri ibiğiyle, korkunç bir canavar gibi dikiliyor, kızları yanına yaklaştırmıyordu. Sesiyle hepimizi ayağa kaldırıyordu. Hatice elini uzatır uzatmaz, yumurtaları tavuklarından almaya kalkışan eli öfkeyle gagalamaya başladı. Yasemi bir sopayla horozu kovalayınca Hatice beş tane yumurta arakladı. Hemen seyyar satıcıya koştu ve çok istedikleri

bilezikleri bileklerine taktılar.

Şimdi her şey, sadece bizim küçük Yasemi için değil, bütün ailem için bitmişti. En büyük kötülüğü yapmışız gibi, hırsızlar gibi kaçmıştık. Bize o kadar iyi davranan insanlara hiçbir açıklamada bulunmadan, teşekkür etmeden gidivermiştik. Fakat korku bütün benliğimizi sarmıştı. Birlikte olduğumuz tüm o günlerde bize o kadar sıcak davranan insanlara içten bir “hoşça kal” demeden ayrılmış olmak, benim için bile hoş değildi. Her sabah torunlarına: “Filiz, hayatım, seni gâvur ferecesiz görmesin, büyük günah” diye nasihat ettiğini duyduğum Feride Nine’yi bile özleyeceğim. Bir gün ona niye böyle söylediğini sormuştum. Feride Nine: “Başında ne kadar saç kılı taşıyorsa, öldüğü zaman onu o kadar sayıda yılan yiyecek!” diye cevap vermişti. Babaannem Krustalenia bize, “Türklerin avucuna değmeyin sakın, öldüğünüz vakit vücudunuz erimeyecek!” derken de buna benzer bir nasihatte bulunuyordu.

Kucağında dikiş makinesini tutan anneme, kayıkçının yanına oturan ve tedirginliği gözlerinden okunan babama, kucak kucağa yatan kız kardeşlerime ve kucağında uykuya dalan küçük Yasemi’me bakıyordum. Başımı havaya kaldırdım; gökyüzü tüm ufuk boyunca yıldızlarla doluydu. Kayan hiçbir yıldız görünmediği halde; **“Tanrım ne olur insanlar birbirleriyle anlaşsınlar, devamlı savaş halinde olmasınlar. Sevgi savaştan daha güçlü olsun!”** diye bir dilekte bulundum.

Güneşdamlası

1914 - 1918

Nisiro adasının ablukaya alınması

1914'te, Haziran ayının sabahında, erkenden **Rodos** adasına ulaşmıştık. Deniz çalkantılı olduğu için gemiden yorgun argın ve her tarafımız uyuşmuş bir halde indik. Eniştem hasır şapkasını takarak “**Güzel Nisiros**” vapurunun kalkış saatini öğrenmek için liman müdürlüğüne doğru yöneldi. Önümüzde iki saat vakit vardı. Küçük bir kahvehaneye oturup vişne tatlısı yedik. Kahvehane sahibinden, yolculuğa çıkmamız için 1912'deki o korkunç formalitelerin bu yıl artık gerekmediğini, güya kısmetli olduğumuzu öğrendik. İtalyanlar **On iki Ada**'yı işgal edince, bu adalara seyahat etmek isteyenlerin iki gün evvelden bildiride bulunmak zorunda olduklarına dair bir ferman çıkartmışlardı. Her yolcuya da: “Ne iş yapıyorsun? Adın ne? Ne kadar zaman oturacaksın? Nereye gidiyorsun? Neden gidiyorsun?” diye sorular sorarak onu sorguya çekiyorlardı.

Kahvehane sahibi: “Ayaklanmamızdan korkuyor-

lar, onun için ikide bir kafalarına esen fermanı çıkarıyorlar” diye fısıldadı.

Ben **Rodos**’un görölmeye değer yerlerini görmeyi arzu ediyordum. Eniştem sanki bu düşüncemi okumuş gibi, küçük bir gezintiye çıkmayı teklif etti. Böylece eşyalarımızı kahvehaneye bıraktık ve yola çıktık.

Rodos yakın zaman evvel bombalanmıştı. Felaketin izleri hâlâ silinmemişti. Aşağı yukarı bir saat süren bu küçük gezimiz esnasında epeyce yer gördüm. İlk **Rodos**’un en yüksek dağı **Ataviros**, Türklerin meşhur tahkimatı olan **Melcen Tepe** ve Venedik hisarlarıyla çevrili **Şövalyelerin Kalesi** gibi daha küçük dağların arasında yükseliyordu. Onu bunu görelim derken saatin nasıl geçtiğini anlamadık. “**Güzel Nisiros**” vapuruna a kılı kılına yetiştik. Yolcularından çoğu başlarına bere takmış, yüzleri derin kırışıklıklarla dolu yaşlı insanlardı. Besbelli **Rodos**’a iş için gidiyorlardı. Karşımızda birkaç İtalyan asker devamlı konuşup gülüşüyorlardı. Ufak geminin içinde saatler çabuk geçti, çünkü eniştem adasını ve İtalyanların 1912’de onu Türklerden nasıl aldığını anlatmaya başlamıştı: “**Nisiro**” **İstanköy (Kos)** adası’nın kucağına sığınan ufacık bir adadır. İtalyanlar 22 Mayıs’ın şafağında bir zırhlı ve bir muhrip gemisiyle geldiler ve tüm adayı uykuda yakaladılar. Güneşdamlası’nın kaldığı adanın makamında, İtalyan topu topu altı nöbetçi asker, bir sekreter ve adanın yöneticisi bulunuyordu.

Geçen tüm bu yıllar zarfında adada kalan Türkleri sadece Allah'ın verdiği kısmet ve balık avı ilgilendirmişti. İtalyanların ani baskınıyla kendilerini kurtarmaya baktılar. Fakat İtalyanlar onları zırhlıya yüklediler, sonlarını sadece Tanrı biliyor. "Derken bir boyundurluktan başka birine düştük."

Eniştem bunları anlatırken uzaktan adanın silueti gözükmeye başlamıştı. Klio teyzemin **Nisiro** hakkında: "Ne de güzel geçiniyoruz! Her yer ne kadar da hareketli! Sağlıklı bir iklimi, harika kükürtlü kaplıcaları var!" övgülerini çok işitmiştim. Eniştem de şöyle devam ediyordu: Meşhur "**Ex Le Bain**"ın kaplıcalarından bile daha iyi! Kardeşim, 100 odası, bilardo salonu olan bir kütüphanesi, tiyatrosu, yurtdışından gelen berberi olan mükemmel bir berber dükkânı, dans hocası, şarkıcı eşliğinde bir piyanosu ve başka bir sürü şeyleri var. Bu yüzden güzel geçiniyoruz. **Kostantinopoli**'de (İstanbul) yaşayan başka yurttaşlarımızın yaptığı gibi bu güzel kaplıcaların kurulması için ben de nakit para ödedim. Tanrıya şükür, onları yöneten doktor **Bay Pantelidis**, işine son derece düşkün, bu yüzden **İstanbul**, **İzmir**, **İskenderiye** ve **Kahire**'den şifa bulmak için birçok insan geliyor. İlk kez gidenler ona şifa bulup bulamayacaklarını soruyorlar, kendisi de onlara Dimostenis'in kitabından bu bölümle: 'Her söz boş ve anlamsız, her şey olayların gidişine bağlı, gelin, görün, yıkanın ve herkesten sağlıklı olarak geriye dönün' diye az ve öz bir karşılık veriyor."

Buhar güçlü gemimiz hız kesince, adanın yuvarlak bir şekilde olduğunu fark ettim. Onu saran yüksekçe dağ, bizimkilerden sayısız kez duyduğum **Diabatis** olmalıydı. Yavaş yavaş hızımız tamamen kesildi; kilisenin çanıyla, görkemle yükselen Mağara'daki Meryem Ana Manastırı'nın yüksek duvarlarını iyice ayırt edebiliyordum artık. Bu küçük adanın bende bıraktığı ilk izlenim çok iyiydi. Ama beni asıl ilgilendiren, orada kız arkadaşlar bulmaktı.

Mendirek'e indiğimiz zaman hamalın biri valizlerimizi bir katırın üstüne taşımak için koştu, biz de **Palus**'a gitmek üzere her birimiz ayrı bir sıpanın üstüne çıktık. Orada eniştemin baba evi ve "**Hipokrates**" şifalı kaplıcaları bulunuyordu. Teyzemle ikisi burayı devamlı övüyorlardı, çünkü bir çocuk sahibi olmayı çok arzu ediyorlardı ve bu hayallerinin gerçekleşmesi için bütün ümitlerini buraya bağlamışlardı!

Palus'a doğru giderken keçi yollarından geçiyorduk ve günlük seferlerini yapan sıpaların üstünde, semere iyice tutunmaya çalışıyorduk, çünkü bu engebeli yolda sık sık çukur ve tümseklere rastlıyorduk. Gayet düzgün inşa edilmiş bir binanın önünden geçerken tabelasında "**Sodyum klorlu ve kükürtlü Tabii Şifalı Kaplıcaları**" yazısını okuyunca artık varmış olduğumuzu anladım. Binanın girişinde, kozmopolitan bir görünüme sahip bir beyefendi duruyordu, dikkat çekici bir yelek giymişti, gözlüksüz gözlerinden ateş saçıyordu. Eniştemle teyzemi görür görmez onlara içten bir selam verdi. Bu beyefendiyi daha iyi

görebilmemiz ve konuşmamız için sürücü arabasını durdurdu. Onu benimle tanıştırdıklarında, kaplıcalarımızı yöneten doktor olduğuna artık emin olmuşum. Vedalaşırken bize:

“Kaplıcadaki banyolarınıza başlamak için hemen gelin” dedi.

Klio teyzem:

“Hemen, yarından itibaren!” diye cevap verdi.

Eve giderken, teyzeme doktorun dış görünüşünün bende bıraktığı izlenimden bahsettim; **Yalıçiftlik**’teki bizim doktor, Dodor Teofilo gibi siyah bir takım elbise giyen ve yüksek bir şapka takan bir doktor göreceğimi sanıyordum...

Eniştem:

“Bu adam **Paris**’te okudu, sonra yıllarca **İskenderiye**’de yaşadı ve Asklipio’nun dünyasında taze bir rüzgârın esmesine sebep oldu” diye cevap verdi ve:

“Kızım güneşdamlası, Asklipio’nun kim olduğunu biliyor musun?” diye sordu.

Ona Asklipio’nun kim olduğunu bilmediğimi ve bu adı ilk defa duyduğumu söyleyince, Asklipio hakkında hiç yorulmadan yok onu yok şunu, onu da, şunu da anlatmaya başladı. Anlatması bitmemiştiki kendimizi evin kapısının parmaklıkları önünde bulduk.

Annesi avlunun kaldırımına oturmuş, kokulu bir içki yapmak için, bir saç fırketesiyle bir çeşit eriğin çekirdeklerini çıkartıyordu. Teyzemin her sene

Nisiro’dan dönerken getirdiği koyu kırmızı renkte bu içkiyi bütün ailem tatmıştı. **Nisiro**’da bu bodur ağaçlardan çok vardı ve her Haziran ayında küçük kirazlara çok benzeyen meyveler veriyorlardı.

Demir kapı açılırken çıkan gürültü, kadının başını çevirmesine neden oldu. Heyecandan elindeki firketeyi yere düşürdü, yerinden kalkıp, “Buyurun, buyurun!” diye bağırmaya başladı. İki seneden beri görmediği oğluna sarıldı, teyzemi de öpüp duruyordu. Onlara doyduğu zaman, beklenmeyen bir misafir olan benim için:

“Bu kız kimin?” diye sordu.

Yeğenleri olduğumu öğrenince bana sıcak öpücükler kondurdu ve benden, kendisini büyükannesi gibi hissetmemi, öyle çağırmamı istedi. Evin içine girmeden evvel azıcık yanına oturduk. Kocasını adanın en eski kaptanlarından biri olduğu için köyde herkesin Kaptan Hanım diye çağırdığı büyükanne, bize ayva reçeli ve mutfağın dışındaki kuyudan eniştemin yeni çektiği serin sudan ikram etti.

Büyükler konuşurken, büyük bir özenle yapıldığı belli olan evi inceliyordum. Tahta balkonları ve panjurları sımsıkı kapalı olan iki katlı bembeyaz bir evdi. Büyükanne Atina tek başına yaşadığına göre sadece alt katı kullandığını düşündüm. Aklımdan bunlar geçerken onun: “Çocuklarım, serin ve rahat uyumanız için yukarıdaki odaları da açacağım. Merdivenler beni yoruyor ben de kolayı alt katta, mutfağın yanında

yatmakta buldum” dediğini duydum. Avlunun çevresine baktım. Bahçedeki ağaçların kökü kireçle örtülmüştü ve fesleğenin yaprakları pek sıkı. Kırmızı, beyaz ve pembe, renk renk sardunyalar bana **Yalıçiftlik**’teki evimizi hatırlatıyordu. En dipte bir kümes ve öte yanında bir sarnıç bulunuyordu. Hemen ısıniverdiğim sıcak, şirin bir evdi. Yukarıda büyük bir salon, üç yatak odası ve içinde bir dokuma tezgâhı olan küçük bir oda vardı. Benim odamda, ona uzanabilmem için, yatağa yapışık olan tahtadan bir basamağın üstüne önce çıkmam gereken garip bir yatak bulunuyordu. Büyükanne bu dar ve uzun yerde yatak örtülerini saklıyordu.

Yanımda sevgili İpsimani’ın olmadan tek başıma yattığım bu ilk gecede içimde bir ürperti hissettim. Gözüme uyku girmiyordu. Aklım geride bıraktığım anneme gidiyordu ve yüreğim hüznle dolup taşıyordu. Neden beni, kız kardeşlerimden başka birini değil de beni **Nisiro** adasına yollamıştı? Yoksa beni sevmiyor muydu? Benim hakkımda kararın alındığı gün, bizi görmek için **İstanbul**’dan gelen teyzemle tahta sıranın üstünde konuşan annemin hayali gözlerimin önünde canlanıyordu. Teyzemin şu sözleri hâlâ kulaklarımda çınlıyordu: “Bre Anastasia, Güneşdamlası çok iyi ve disiplinli bir kız, benimle beraber gelmesine izin verir misin? **Nisiro** adasına gideceğiz, Balkan savaşları yüzünden üç senedir gidemiyorduk. Banyo da yapacağız; Hrisos kendi adasının kaplıcalarını başka hiçbir kaynağa değişmiyor. Kayınanneme de

arkadaşlık edeceğiz. Hrisos beni götürüp hemen işine geri dönecek. Beni almaya geldiği zaman, ekim ayının ortasında banyosunu yapacak. Güneşdamlası bana iyi bir arkadaş olur. Biliyorsun mali durumumuz günden güne iyiye gidiyor. Paramız var. Hrisos çalıştığı İngiliz şirketinin aranan bir elemanı oldu.”

Sessizce ağladığımı anlamasınlar diye, bir armut ağacının arkasına saklanmış, büyük bir heyecanla annemin vereceği cevabı bekliyordum. Daha önce neden ağladığımı unutmama ve yeniden gözyaşı dökmeye başlamama annemin söyledikleri yol açtı: “Klio, gözünü seveyim, al götür şunu. Başımda altı çocuk var. Bu kız herkesten daha müsrif. Çok çalışkan, buna diyeceğim yok, her işi yapmaya gönüllü, fakat müsrif, Klio’cuğum, müsrif. Antoni arkadaşlarıyla gidip eğlensin diye ona paketler dolusu yiyecekler hazırlar ve verirken kaç kez yakaladığımı biliyor musun? Geçenlerde, **Yontmalı Manastırı**’nda, İsa Peygamber’in sevgili öğrencisi Aziz Yanni Teologos’un kutlandığı gün sanki kendini unutuverdi! O zaman **Bursa**’dan Andreas da gelmişti ve bizden ayrı eğlenmek istediler. Eh işte, Güneşdamlası gizlice onların çantasına neler koymadı ki: Yumurta, peynir, sardalya, havyar, Pik Pik bisküvilerini bile (Pik Frin bisküvilerine öyle diyordu). Klio’cuğum, kısa bir süre için al şunu. Günden güne bizi kovacaklarına dair söylentiler yayılıyor, yarınımızın ne olacağı belli değil. Andreas ve Antoni’imizden hiçbir hayat izi yok. Nerede olduklarını öğrenme imkânımız bile yok”.

Annemin sözlerini duyduğumda, kendime hâkim olamadan acıyla ağlamaya başladım. İkisi de aniden döndüler, annem şaşırarak bana: “Neyin var ciğerim? Neden ağlıyorsun? Neden kıpkırmızı kesildin?” diye sordu. Duyduklarım hakkında hiçbir şey söylemedim. Fakat beni daha fazla zorlayınca ona, daha önce ağlamama neden olan olayı anlattım: “İşte, babaannem Krustalenia çağırdı, oklavayla boyumu ölçtü ve bana boyumun daha fazla uzamayacağını ve kısa boylu kalacağımı söyledi.”

Doğrusu, babaannem Krustalenia böyleydi. Ne zaman ben ve kız kardeşlerim, kızları Mitrodora’dan ve Elpiniki’den olan diğer torunları hepimiz birlikte olsak, boylarımızın ne kadar uzamış olduğunu bilmek isterdi. Küçüklüğümüzde, bizi duvara dize, pide oklavasını başımızın üstüne koyardı. Bu yaptığı bizi pek eğlendirirdi. Üstelik kuzenlerime: “Siz çok uzun boylu olacaksınız” derken bana “Sen kısacık kalacaksın” der, eliyle döşemeyi gösterirdi. Artık büyüdüğümüzü anlamamıştı. O gün yine aynı şeyleri yaptığı zaman içimden oklavayı kırıp atmak gelmişti.

Annem niye ağladığımı duyunca küplere bindi ve şöyle dedi: “Sana bir daha öyle demesini istemiyor musun? O halde beni dinle: Oklavayla boyunu tekrar ölçüp, kısa boylu kalacağını söylediği zaman, ona kısa boylu kalmayı umursamadığını, zaten bunu şimdi bilemeyeceğimizi, yaşının henüz küçük olduğunu, ama eğer kısa boylu kalırsan, bunun nedeninin

babana benzemek olduğunu, çünkü annemin uzun boylu olduğunu söyleyeceksin.”

Babanneme hiçbir şey söylemedim. Fakat annemin beni savunmasına memnun olmuştum. Aynı akşam, Klio teyzem gittikten sonra, masada yemek yediğimiz esnada annem şunları söyledi: “Güneşdamlası, Klio teyzenle Nisiro adasına gitmek istiyor musun? İtalya’ya gidiyor gibi olacaksın. Bu adacık şimdi İtalyanların denetimi altında, fakat orası çok güzel, denizi de bizim deniz gibi, orada çok güzel vakit geçireceksin. İtalyanlara ters davranmazsan, kaba insanlar değildir. Halka iyi davrandıkları söyleniyor. Bizim ne olacağımız bile belli değil. Bizi kovalaklarına veya katledeceklerine dair söylentiler doluyor devamlı.” Annemi dinlerken boğazımın düğümlendiğini hissediyordum. Gideceğime sevinmem mi yoksa ağlamam mı gerektiğini bilmiyordum. Fakat tek bir şeyden çok emindim. Gitmeyi isteyip istemediğime ben karar vermeden önce annem benim yerime karar vermişti bile. Ayrılığımın ebediyen değil de, sadece bir kaç ay süreceğini düşünerek yarım ağızla evet cevabını verdim.

O andan itibaren bütün kız kardeşlerim beni geleceğin seyyahı gibi görüp, hatıra olarak yanıma vermek için bir şeyler hazırlamaya başladılar. İrini ile Yestimani dantelden mendiller ve güneş için bir şapka ördüler. Krustalenia’dan hiçbir şey beklemiyordum, çünkü eli çok sıkıydı. Bizim küçük Yasemi beni devamlı okşuyor, öpücüklere boğuyordu. Sadece

kız kardeşim değil aynı zamanda en iyi arkadaşım da olan İpsimani, içinde büyük bir huşuyla küçük bir tahta parçasını sakladığı gümüşten kalbi boynundan çıkartıp bana verdi. Kalbi açıp, onu gördüğüm zaman Kutsal Çarmih'tan bir parça olduğunu sandım. Fakat kendisi bana, ilkokulun dördüncü sınıfına giderken öğretmenimizin bana haksız yere vurmasına kızarak onun cetvelini kırdığım zamandan kalan ufak bir parça olduğunu söyledi. Kız kardeşimin o gün okulda kopan kıyameti unutmamış olmasına güldüm.

22 Mayıs 1910'da Aziz Kostantin ve Azize Eleni'yi kutlamamızdan bir gün sonra bir pazartesi günüydü. Bütün kızlar bembeyaz önlüklerimizle, dantelli beyaz yakalarımızı takarak okul yolunu tutmuştuk. En önde büyükler ve arkada daha küçük olanlar gidiyordu. Biz yürürken, alt sokaklardan başka çocuklar da bize katılıyorlardı. Okulumuz yolun sağındaki büyük meydanın içinde, gölgesi bütün meydanın üstüne düşen bir çınar ağacının yanındaydı. İki dut ağacı, bir kocayemiş çileği ağacı, bir menekşesi, leylakları ve koyu mavi, pembe ve beyaz renkli çiçekleri olan bir de bahçesi vardı. Çiçekler sabahları açılıp gün boyuca iş yorgunluğundan dinlenmeyi arar gibi akşamüstü kapanıyordu.

Okulumuz iki katlı ve taştan inşa edilmişti. Alt katında erkekler, üst katında biz kızlar ders görüyorduk. O pazartesi günü kızların çoğu ellerinde öğretmenimiz için birer hediye tutuyorlardı, çünkü bir gün evvel onun isim günüydü. On gün önce kendisi bunu

bize: “Yakında, benim isim günüm. Bakalım hanginiz iyi öğretmeninizi hatırlayacak!” diyerek hatırlatmaya özen göstermişti. Onun kalbini kırmaktan korkan bizler onu unutabilir miydik hiç? Her zaman kalın cetveliyle avuçlarımıza vurarak hıncını almak için bahane arıyordu. Onun verdiği cezaları hatırlamak istemiyorum: Bizi okulun karanlık bodrumuna kilitlemesi, avlunun çakıl taşlarında dizlerimizin üstünde çömelmesi ve bir sürü başka cezalar...

Böylece o günümüz hediyelerin toplanmasıyla geçti. Öğretmenimiz Bayan Eleni’ya her sıranın önünden geçerek Evdokiya’nın yumurtalarla dolu sepetini, Eftimiya’nın ayva reçelini ve her neyse çocukların getirdiği her şeyi toplayıverdi. Ufak adımlarla yürüyüp, hediyeleri bir köşeye yerleştirdi. Ona verecek hiçbir şey bulamayan kızlar kızgın kömür üstünde oturuyor gibi olmuşlardı. Bazıları tınaklarını kemirmeye başlamışlardı. Yanımdaki sırada oturan kız altına işemişti. Öğretmenimizin sınıf içinde yarattığı korku hisleri hiç umurunda değildi.

Öğretmenin, Doğu Marmara Bölgesi’nin en iyi inşa edilmiş bu yepyeni okulunda ders verdiği için sevinmesi lazımdı. Bizden üç kez belki de dört kez fazla nüfuslu Gemlik’in bile öyle güzel bir okulu yoktu. Üstelik köyümüzün yöneticisiyle, okulun yönetim kurulu, kira ödemesinler diye her öğretmene okulun içinde odalar vermişlerdi. İstanbul Edebiyat Derneği’nin Heyeti sağlığını kontrol etmek için okulumuza geldiği zaman hayretlere düşmüştü.

Bütün çocuklar, kızlar ve erkekler sapasağlamdık. Öğretmenimiz hayat dolu olmamıza, canlılığımız ve sağlığımızla okulun tüm avlusuna neşe saçmamıza sevineceği yerde hâlâ memnun olmuyordu. Onu sadece, verilen bağışlar ve hediyeler etkiliyordu. Bu yüzden çocukların çoğunun boş elle geldiklerini görünce sinirlendiği apaçık belli oluyordu.

Annem dokuma tezgâhında dokunmuş bir havlu göndermişti ve hatırladığım kadarıyla bence hediyelerin içinde en güzel olanıydı. Fakat benden daha büyük sınıfta okuyan İpsimani ile gönderme yanlısını yapmıştı. Bu yüzden ben hediye getirmemiş gibi görünüyordum. Bayan Eleniça benden de almak istiyordu. Böylece ilk saatimiz hediyelerin toplanması ve öğretmenin her çocuğun ismini okuyarak ona teşekkür etmesiyle geçti. Teneffüse çıktık. Sonraki dersimiz müzikti. Şarkıya başlamıştık:

*Ağır kış yine bastı
Çiftçimiz tarlasında
Nasıl çalışmaz oldu.
Zavallı mahsur kaldı
Kor ateş arzulayarak
Kulübesine kapandı.*

Ben tam açık pencerenin önünde oturuyordum ve geçenlerde ailece **Kostantinopoli**'deyken Yıldız Sarayı'nın dışında, haftada bir kez hep yaptığı gibi, tüm haremi ve refakatçileriyle birlikte sarayın camisine

dua etmeye giderken rastladığımız Sultan Abdülhamit'in atının üstünde dörtnala koştuğumu hayal ediyordum. Tüm halkın altın at diye bahsettiği Sultan'ın atına rastladığımda ağzım açık kalmıştı. Çünkü gemlerinden eğerine kadar, kuyruğu dahil üstündeki her şey altınla süslüydü. Bu kadar güzel bir ata bakabilmek için seyisin yerinde olmamı isterdim. Benim olsaydı ve onunla devamlı koşabilseydim. O anda baktığım her şeyi altın gibi görüyordum. Hele şükür, alayı izleyen çok az insan vardı da, her şeyi tüm detaylarıyla takip etme imkânı bulmuştuk. Mumya gibi yüzlerle, çok sayıda paşa onun arkasından gidiyordu, yollarına çıkan Türkler ise: **"Padişahım çok yaşa!"** diye bağıyorlardı. Onu Halife de olduğundan bir ilah gibi görüyorlardı. Andrea'mız Padişah'ın saçlarına, bıyıklarına bakıp, bu nasıl bir renk böyle diye kendi kendine soruyor, sonra devam ediyordu:

"Amanın, kahvenin rengi gibi yahu!"

Antoni'miz: **"Boyuyor be, anlamadın mı?"** diye cevap veriyordu.

İrini'miz Sultan'ın ayaklarını yerden kaldırmadığına dair bir yorum yaptı. Annem ise devamlı: **"Sus, sus!"** diye tembih ediyordu. Ben Antoni'mizin tam yanı başında duruyordum ve onun Andrea'mıza Sultan'ın haremi hakkında yavaşça bir şeyler fısıldadığını duyuyordum. Gözlerini annelerinin kucağından seçilen bu güzel kızların üstünden alamıyorlardı. Üstlerine giydikleri her şey fereceleri dahil diğer hanımların taktıklarından çok farklıydı. Bütün yüz

hatları belli oluyordu. İnce bezin üstünde dudaklarının şekli bile çiziliyordu. Feraceleri şahane bembeyaz müslinden ve elbiseleri gül rengindeki atlastan yapılmıştı. Erkek kardeşlerim kendi aralarında: “Bu kızlar bu ihtiyar moruk için mi?” diye konuşuyorlardı ve hemen ardından onları bizim komşu köyde, **Diaskeli**’de kalan zavallı Ayşe ile kıyaslamaya başlıyorlardı. Kalın alpagasıyla, parlayan siyah saçlarıyla, feracesinden kurtulmak için can atıyordu Ayşe. Bu besbelliydi, çünkü annesiyle ve babasının diğer hanımlarıyla birlikte soğan yüklemek için **Yalıçiftlik**’e her geldiklerinde, feracesi yüzünden kayıveriyordu. Yoksa bu bir tesadüf müydü?

Abdülhamit ve onun haremine rastladığımdan beri, işte böyle haremi ve altın atları hayal edip duruyordum, bu arada bu mevsime uygun olmayan şarkıyı okumak için ağzımı hiç açmamıştım ve ismimin çağırıldığını duydum: “Güneşdamlası aklın nerede? Söyle bana neden şarkıyı söylemiyorsun?” Ben yutkundum ve o korkunç sınıfın içinde aklımı toparlamaya çalıştım, anlamsız bazı sözler kekeledim, fakat bunlar Bayan Eleniça’yı tatmin etmedi. Her zaman elinde tuttuğu cetveliyle bana vurmaya başlayarak şöyle dedi: “Böyle bir günde hiçbir çocuğa vurmak istemememe rağmen, ben şimdi sana göstereceğim!” Bunları söylerken rastgele vurmaya devam ediyordu.

İlkin bana böyle hınçla vurmasıyla şaşkına döndüm. Daha sonra yüreğim öfkeyle dolup taşı. Böylece kendime gelir gelmez cetveli elinden kaptım, ikiye

bölerek kırdım ve açık pencereden dışarı fırlattım. Galiba tüm bunları çok hızlı yaptım, çünkü öğretmenimiz yıldırım çarpmışa döndü. Sesi sedası kesildi, bir şeyler kekeledi ve dili tutuldu. Sınıfta çıt çıkmıyordu, herkes taş kesilmişti. Bu arada Bayan Eleniça tekrar sesine kavuştu ve bana: “Çık dışarı ve bana velini getir!” dedi. Zaten ben de bunu istiyordum. Dışarıya uçarak çıktım ve dosdoğru babamın atölyesine yöneldim. Yol boyunca nefes almadan koşuyordum. Nihayet! Artık serbesttim! İlkbahar ne kadar da güzel kokuyordu! Teneffüs ettiğim havanın, her şeyin bana ait olduğunu hissediyordum.

Yıldırım gibi babamın marangoz atölyesine vardım ve onu orada **Bursa**’dan gelen bir müşteriyle konuşurken buldum. Son günlerde babamın yardımcısı olan ve o anda testereyle bir şeyler kesen Antoni’min yanına gittim. Ona okulda olanları çabucak fakat fısıldayarak anlattım. Ben olup bitenleri anlatırken o kaşlarını indirip kaldırıyordu. Sözümü bitirdiğimde, gözlerimin içine baktı ve ardından kendine hâkim olamadan gülmeye başladı. Ellerini omzuma koyup, ismini kısaltarak çağırmaya alışık olduğu gibi “Güneş,” (Liosti) dedi, “Güneş çok cesursun, dur bakalım, babamız bu duruma ne diyecek...”.

Antoni’miz ile nasıl da anlaşıyorduk! Erkek olmasına ve aynı yaşta olmamamıza rağmen onunla aynı karakteri taşıyorduk. Antoni’miz için ateşe bile atlayabilirdim.

Bu arada babamın müşterisi gitmişti ve benim o

saatte okulda olmayışım onun garibine gitti, sebebini sordu. Antoni'mize anlattıklarını ona da tekrarladım. Sözümlü bitirdiğimde, bana iyice baktı, dükkânın içinde biraz gezindikten sonra dudaklarını büktü ve bana: "Ben okuldan dönene kadar Antoni ile kal ve seni azarlamadığımı sakın hiç kimseye söyleme duydu mu? Sus, sus, hiç kimseye..."

Doğrusunu söylemek gerekirse babam çocuklarından hiçbirine vurmamıştı. Yanlış yaptığımız zaman da bize doğruyu göstermek için nasihat verirdi.

Okula vardığı zaman teneffüse çıkmışlardı. Olup bitenleri öğrenen ve korka korka onun yanına giden Krustalenia ve İpsimani ile karşılaşmış. O sakın sakın, gidip oynamalarını söylemiş ve doğruca müdür odasına çıkmış. Fakat kız kardeşlerim benim hakkında ne konuşacaklarını, nasıl bir karara varacaklarını çok merak ettiklerinden, babama fark ettirmeden gizlice onun arkasından gitmişler.

Sonradan öğrendiğime göre, Bayan Eleniça altüst olmuş bir halde balkonda oturuyormuş ve mendilini sal'ayarak hava almaya çalışıyormuş. Yanında erkeklerin öğretmeni ve başka bir öğretmen bulunuyormuş. Babam okula okul tahtaları, sıralar, yazıhaneler, küçük bir kütüphane gibi birçok eşya armağan etmişti ve tüm bunlar için bir meci diye bile almaya tenezzül etmemişti. Bu yüzden müdürden tüm öğretmenlere kadar herkes ona saygı duyuyordu. Fakat o gün onu görür görmez hepsi ona: "Kızın Güneşdamlası Bay Evgenio, bugün öğretmenini kendi sınıfının içinde

küçük düşürdü!” demişler. Bayan Eleniça yerinden kalkarak ona doğru yürümüş ve eğer bir baba olarak kızına nasıl bir ceza vereceğini bulamıyorsa, ona çakıl taşlarının üstüne diz çökme, ardından yaranın üstüne tuz serpmeye ve susadığı zaman sirke verme ve buna benzer daha bir sürü şeyler gösterebileceğini söyleyerek bağırmaya başlamış.

Babamın kanı beynine çıkmış ve o kadar çok titremeye başlamış ki tüm öğretmenler benim yaptıklarımdan dolayı üzüldüğünü sanarak onu teselli etmeye başlamışlar. Ama babamı çileden çıkaran, öğretmenin ona önerdiği cezalar olduğundan, yanına gitmiş ve herkesin duyması için ona yüksek sesle bağırması: “Eğer çocuğuma attığın sopadan bir şey olursa, şunu bilmeni isterim, hemen gitmek için bir vapur arayacaksın!” Sesini o kadar yükseltmiş ki, kız kardeşlerim onu duyar duymaz korkarak uzaklaşmışlar.

Onu daha sonra öğlen yemeğimizi yediğimiz esnada hepimize: “Sözlerimi iyi dinleyin. Hiç kimsenin Güneşdamlası’nın ceza görmediğini öğrenmemesi lazım. Belki içten pazarlıklı bazı kişiler bunu duydukları zaman bizi kınayabilirler. Hiç kimse, anlaştık mı? Size susun diyorum, susun” dediğini hatırlıyorum.

Aynı akşam, elim şişti, başım ağrımaya başladı ve ateşim yükseldi. Bunu daha fazla sır olarak saklayamazdık.

Birkaç gün sonra köyün başkanıyla okulun yönetim kurulu, açık fikirli tüm bu insanlar, Bayan Ele-

niça'yı okuldan kovmaya karar verdiler. Onun neden olduğu daha birçok olay vardı. Yöremizde barbar insanlar istemiyorduk.

Böylece 22 Mayıs 1910 günü ailem için bir dönüm noktası olmuştu. Beni ezen kişiye karşı küçük bir ayaklanma yapmıştım. Kardeşlerim ve ana babamız bir olayı hatırlamaya çalıştıkları zaman: "Güneş-damlası'nın cetveli kırmasından evvel mi yoksa sonra mı?" demeye alışmışlardı.

Nisiro'da geçirdiğim ilk gecede gözümde uyku girmiyordu. Tüm bunlar aklımdan geçerken boynumda taşıdığım gümüş kalbi okşuyordum ve İpsimani'nin sözleri kulaklarımda çınılıyordu: "Benim sevgili kız kardeşimsin. Biz yine karşılaşacağız ve o zaman konuşacak çok şeyimiz olacak..." Sabaha doğru uykuya daldım.

Daha sonraki günlerde evimi geride bıraktığıma alışmaya çalışıyordum. En önemlisi Kaptan Hanım bana büyük sevgi göstermişti. Bu yeni hayatın en fazla iki üç ay süreceğini ve daha sonra aileme döneceğimi düşünüyordum.

Palus'a geldiğimizi duyanlar, bize hoş geldiniz demeye ve armağan getirmeye başladılar. Bu geri dönen hemşerileri için adalıların bir âdetiydi. Ev kadınları ya kendileri geliyor veya kendi rızklarından keserek bir şeyler gönderiyorlardı, çünkü o yıllarda yaşam çok zordu. Bize yumurta, arpadan sıcak ekmek, keçilerinden süt, badem, dut, armut, ayşekadın

fasulyesi ve Türklerden kalma İncirli diye anılan ada-
nın o kesiminde bol olan incirden getiriyorlardı. Ge-
nellikle bize gelen çocuklar benden küçüktü ve ben
bir arkadaş edinmeyi çok arzu ettiğim için buna üzü-
lüyordum!

Nihayet günün birinde 16 yaşlarında, genç bir kız
geldi. Georgia papazın kızıydı. Isırgan otundan yapılmış
sıcacık bir pide getirmişti, bize söylediğine göre
anası fırından daha yeni çıkartmıştı. Georgia uzun bir
etek ve boynunu örten uzun kollu bir gömlek giyiyor-
du, hiçbir yerden nefes aldığı yoktu. Temiz kalpli ve
nazik bir kıza benziyordu. Tanışır tanışmaz beni evi-
ne davet etti ve: “Piyauli’nin (herkesin çamaşırlarını
yıkadığı yer) önünden geçeceksin, üç ev sonra bizim-
kini göreceksin. Papaz Foti’nin evini sorduğun za-
man herkes onu sana gösterir. Zaten köyümüzde çok
az ev var, onu kolayca bulursun” diye yolu tarif etti.

O gece bir arkadaş bulduğum için sevinçle uyku-
ya daldım. Atina Nine’nin yapmamı istediği işleri bi-
tirip ona yardım edebilmiş olmak için şafak vakti
uyandım, sonra içimde büyük bir heyecanla, çok ar-
zu ettiğim ziyaret için yola çıktım. Köyün taş döşeli
dar yollarının üstünden zıplayarak geçiyordum. Yol
boyunca başlarına başörtü takan ve evlerinin dış ka-
pılarında oturan veya kireçle sıvanmış kaldırımların
yanında toplu halde konuşan kadınlara rastlıyordum.

Önlerinden geçerken, köylerine ayak basan her
yeni gelen ve yabancı kişiye yapacakları gibi bana da
bakıyor, tenkit ediyor ve: “Yahu, Kaptan’ın hanımının

oğlu Hriso'nun yeğeni olacak, hani şu köyün okumuşu olan, şimdi **Kostantinopoli**'de kalan adamın..." diye fısıldaşıyorlardı.

Yürümeye devam ederken, uzaktan yolun genişliğinde yalakların önünde eğilmiş bir halde çamaşır yıkayan kadınlara rastladım. Artık **Piauli**'ye vardığımı anlamıştım. Onlara Papaz Foti'nin evini sormak için yaklaştım, bir yandan da gözlerimle kadınların çamaşır yıkadıkları alanı teftiş ediyordum. **Piauli** etrafında yan yana beş altı çeşmesi olan, kare şeklinde bir yerdi. Burası kadınların, sadece köyde değil fakat tüm adada olup bitenler hakkında rapor verdikleri yer olmalıydı: "Marika, Yorgi sana **Misiri**'den (Mısır) yazdı mı?", "Nasıl, Stathis **Amerika**'da öldü mü?", "Mihalios neden nişanlısının mektuplarına cevap vermiyor?" Burada, **Piauli**'de köyün gazetesi çıkıyordu. Papazın evi nerde diye sorduğumda başına pembe bir başörtü takmış bir kızcağız göstermeye gönüllü oldu: "Dosdoğru yürü, üç ev aşağıda onu karşında bulacaksın."

Yüreğim heyecanla dolu koşmaya başladım, az sonra hanımeli ağacının mandıra duvarıyla birlikte sardığı demir kapıyı vuruyordum ve bütün mahallenin mis gibi koktuğunu duyuyordum.

Kapıyı benim yaşlarımda bir oğlan açtı. Hemen bana adının Petros olduğunu söyledi ve beni arka avluya götürdü. Ablası orada, asma üzümünün altına oturmuş, bir dantel şekli olan o meşhur kopanelisiyle uğraşıyordu. Atina Ninem önceden söylemiş;

“Güzelim, Georgia’ya git, sana kopaneliyi de öğretir, köyün en iyisi” demişti bana. Söylediği doğrudu. Aradan uzun yıllar geçtiği halde, çok iyi yaptığım o dantel motiflerini **Nisiro**’daki Georgia’dan öğrendiğimi unutmadım.

Doğruyu söylemek gerekirse bu kızla, benden iki yaş büyük olmasına rağmen, birbirimize iki sevgili kardeş gibi bağlanmıştık. Başka hiç kimsede rastladığımı hatırlamadığım hüzünlü bakışları olan komşuları, güzel genç bir kızı, Katerini’yi de o evde tanıdım.

Zamanla onun güvenini kazanınca bana hayatı hakkında her şeyi anlattı. Büyük annesiyle beraber kalıyordu, çünkü daha iki yaşındayken annesini kaybetmişti ve onun yüzünü nasıl olduğunu bile hatırlamıyordu. Yıllardan beri **Amerika**’da gurbette olan babası, ailesi hakkında mektuplardan bilgi alıyordu. Zevcesinin öldüğünü dahi mektuplardan öğrenmişti. Tek temas yolları kâğıt ve kalemdi. Mektupları yazan ve okuyan Papaz Foti idi. Katerini babasını **Amerika**’dan gönderdiği resimlerinden tanıyordu. Kızının çeyizi için saklamaları şartıyla para da gönderiyordu. Mesele 15 yaşındaki Katerini’nin kiminle evleneceğindeydi, çünkü adada yaşayan az sayıdaki erkeğin hepsi ondan daha küçük yaştaydı. Daha büyük olanlar gurbet yoluna çıkmışlardı. Fakat Katerini’nin güzelliği ve zarafeti **Mendirek**’e kadar duyulmuştu. Genç İtalyan şube yöneticisi, çok geçmeden ona göz dikmişti. Bekardı ve onunla macera yaşamak isteyen

hiçbir kadını kaçırmaya niyetli görünmüyordu. Genellikle **Mısır, İzmir, İstanbul** gibi çeşitli yerlerden yaz tatillerini geçirmek için gelen gezmiş görmüş kadınların bulunduğu kaplıcalarda sabahlıyordu. İzmir'den yaz tatilini geçirmek için gelen dul bir kadınla tanıştığı ve onunla ilişki kurduğu duyulmuştu. Gizlice buluşuyorlardı, fakat böyle küçük bir yerde hiçbir şey gizli kalamazdı. Dul kadın kaplıcaların yemek salonunda onunla rakı içip sarhoş oluyor, kahkahalarıyla şarkıları tüm köyde duyuluyordu. İzmirli kadın bardağı masanın üstüne vururken: "Taş üstüne bile kök tutsun!" diye bağıırıyordu, en sonunda ise ne dediklerinin ne de yaptıklarının farkında olacak hale geliyordu.

Dedikodular **Piauli**'de alıp yürüyünce, Müdür İzmirli kadının otelinden gitmesini istedi. İtalyan şube yöneticisi **Kaplıca**'daki ziyaretlerine ara verdi, dul kadını ise bazı kişiler **Rodos** adasında gördüklerini söylediler. Fakat bir daha **Palus**'ta görünmedi.

Genç İtalyan'ın Katerini'ye rastlayarak onun güzelliğine hayran kaldığı sırada, kendisi ve İzmirli kadın hakkında çıkan dedikoduların üstünden hemen hemen altı ay geçmiş olmalıydı. O gün genç kızın üstünde kıvrımlı bir elbise, boynunda mavi boncuklar ve başında şeffaf bir başörtü vardı. Babasının istediği bir belgeyi **Amerika**'ya yollamak için **Mendirek**'in hükümet konağına gitmişti. İtalyanlar "Nasıl?", "Nereye?", "Neden?" gibi sorularla onu inceden inceye teftiş etmişlerdi. Nihayet işini bitirince İtalyan şube

yöneticisine rastladı. Genç adam daha görür görmez onun yeşilimsi mavi gözlerine esir oldu. Çılgına döndü ve kalbini çalan kızı görebilme umuduyla ikide bir **Palus**'a gidebilmek için bahane aramaya başladı. Anası Yunan olduğu için, kıza mükemmel Rumcayla gizlice mesajlar yolluyor ve onunla görüşmek istiyordu. İlk günlerde Katerini korkuyor, onun kısa mektuplarını yırtıyordu. Zaman geçiyordu ama İtalyan ısrar ediyor, hiç vazgeçmiyordu. Genç kız, **Piauli**'nin yakınında bulunan evinin penceresinden baktığında, onun evin önünden geçtiğini görüyor ve el âlemden, çıkacak dedikodulardan utanıyordu. Onların şom ağızlarını nasıl kapatabilirdi? İtalyan'ın ısrarları karşısında kendisi de onu düşünmeye başlamıştı. Böylece komşu köy **Emporiyo**'nun yüksekğinde bulunan **Pantoniki**'nin **Kalesi**'nde buluşmalarını isteyince, Katerini ona hayır diyemedi. Haftada bir kez buluşmaya başladılar. Katerini günlerini, o ânın gelmesini bekleyerek geçirir olmuştu. Çoğu kez bu yaptığının doğru olup olmadığını düşünüyor, içi içini kemiriyordu. Ama kendini alıkoyamıyordu. Gizli buluşmalarının üstünden iki ay geçmişti ki bir gün İtalyan tüm köyün, büyükannesinin dahi uyuduğu esnada evine gelmek istedi. Gelirken ona birçok hediye getirdi. Katerini'nin yıllardan beri tadını bile unuttuğu şeylerdi bunlar. Bisküvi ve galeta bile onun için müthiş hediyelerdi. O günden sonra bu durum sık sık tekrarlanır oldu. Katerini; "Ah kızcağızım, senin bu gözüpekliliğinin sonu iyi olmayacak. Evladım, dikkat et, köyün

içinde rezil kepaze olmayalım!” diyen büyükannesi-ne kulak asmıyor, İtalyan’ın niyetinin ciddi olduğunu ve kendisiyle evlenmek istediğini söyleyerek onu yatıştırıyordu.

Fakat İtalyan aniden **Palus’a** ayak basmaz oldu. Bir ay, derken iki ay geçti ve en sonunda Katerini onu sormak için **Mendirek’in** karargâhına gitti. Dış kapıyı tutan İtalyan nöbetçi onun adını duyunca ellerini sallayarak devamlı: “İtalya, İtalya!” diyordu.

Engabeli yoldan nasıl köye döndüğünü anlamadı bile. Yürüyor ve kendi kendine: “Benimle alay etti, bana yalan söyledi, keşke zehirli yılan soksa da ölsem, artık yaşamak istemiyorum, halim ne olacak? Keşke yıldırım düşse de ölsem, yaşamak bana haram” diye söyleniyordu. Aylarca gizlice ağladı. Sadece Georgia’ya güveniyor ve ona kalbini açıyordu. Kendisi okuma yazma bilmediği için ona İtalyan’ın mektuplarını okuyan yine Georgia idi... Böylece: “Bu pis İtalyan’dan uzak dur, adada duyulduğu takdirde herkes yüzüne tükürecek” diye kendisini uyaran büyükannesi haklı çıktı.

Bana kalbini açtığı gün, sanki başımda aynı problemler varmış gibi onunla beraber ben de ağladım. İtalyan’la olan bu ilişkisi onun hayatını karartmıştı. Yer küçük, dedikodular büyüktü.

10 Ağustos 1914’te Birinci Dünya Savaşı patlak verdiği zaman yakınlarımdan uzakta bulunuyordum. **Almanya Rusya’ya** karşıydı. Etrafımda bulunan

herkes asık suratlı, uyuşuk ve korku doluydu. Savaş! Ne kadar korkunç bir kelime!

Teyzemle ben herkesten fazla endişeleniyorduk. Evlerimize geri dönemediğimiz için kendimizi kapana kısılmış gibi hissediyorduk. Ne yapacağımızı bilmiyorduk. Teyzem devamlı: “Hriso’nun gideceği şimdi tuttu! Tanrım ne yapacağım, onun gelip bizi almasını bekleyeyim mi? Buna gücü var mı acaba? Yok! En iyisi anlaştığımız gibi bekleyeceğim. Şimdi kayınannemin da desteğe ihtiyacı var!” diye kendi kendine konuşuyordu.

Birkaç gün sonra 15 Ağustos Bayramı olacaktı. Katerini ile Georgia, dokuz günlüğüne Meryem Ana’nın Mağara diye bilinen manastırına gideceklerdi. Ben de bunun ne anlama geldiğini ve ne yapacağımızı bilmeden onlara katıldım. Georgia: “İşte, dokuz gün kendimizi Meryem Ana’ya adayacağız, yani ona hizmet edeceğiz ve günlük dualarımızla gerçekleşmesini istediğimiz her iyi şey için ona yalvaracağız” diye açıkladı...

Manastırı ilk gördüğümde şaşkına döndüm. Bizim Yontmalı diye bilinen manastırdan tamamen farklı bir manastırdı. O yüksek dağlar ve altın sarısı renge bürünen volkan Tanrısal bir görünüm kazandırıyordu. Gökyüzüne ulaştığımı hissediyordum. Ağlamaya başlamıştım. Neden ağladığımı bilmiyordum. Acaba yakınlarımdan uzakta olduğum için mi? Yoksa kalbim boş olduğu için mi? Veya savaş patlak verdiği için mi? Belki tüm bunların hepsi...

Derken ben de “dokuz günlükçülere” katıldım ve dokuz gün zarfında yapmadığım iş kalmadı. Kuyudan su taşıdım, haçları ve ikonaları parlattım, kandilleri yıkadım, manastıra ait tüm alanları sildim, keçilerden süt sağdım, avluyu ve kümesleri temizledim. Tüm bunların yanında gün boyunca üç yüz kere diz çökmeyi ihmal etmemem gerekiyordu ve yemek yerine suda haşlanmış mercimekle yetinerek perhiz tutmalıydım. Doğruyu söylemek gerekirse, bu dokuz günün içinde bu kadar çok kez diz çökmemiştim. Bunlar beş kere yapılsa bile fazlaydı. Toplu halde ettiğimiz dualarda, her birimiz problemlerimiz için konuşuyorduk ve O’na yalvarıyorduk. Biri hasta düşen bir yakınının sağlığına kavuşması, bir diğeri kendi günahlarından arınmak için yalvarıp yakarıyordu. Ben savaşın bitmesini ve sevdiklerime sarılmayı istiyordum. Dokuz gün nöbetine çoğu yaşlı olan erkekler de gelmişlerdi. Onlar da bir sürü iş yapıyorlardı ve hemen hemen aynı şeyleri diliyorlardı.

Dokuzuncu gün erkek ve kadınlar kilisede toplandık ve Meryem Ana’nın mezarının simgelendiği yerde onun Tanrısal ruhuna dualar okuduk. İnsanlar kiliseye ve onun avlusuna dolup taşınca biz onlara koliva (haşlanmış buğday) dağıtıyorduk, papaz ise onları takdis ediyordu.

Bütün Nisiro manastırda toplanmıştı. Bazı yaşlı erkeklerin elinde kemençeler vardı. Bu bayram günü Nisiro halkına acılarından sıyrılma fırsatı veriyordu ve onları avutuyordu. İtalyanların zıddına

gitmek istiyorlardı. Bütün kızlar Yunan bayrağının renklerinde, beyaz gömlekler ve koyu mavi etek giyorlardı. Meryem Ana'nın kutlandığı o günde hiçbir genç erkek görmek mümkün değildi. Adadan gençlik yok olmuştu. **Amerika'da, Avustralya'da** gemilerde gurbet yolunda çalışıyor veya **Yunanistan** için gönüllü olarak savaşıyorlardı hepsi. Bir ara o günün icabına göre süslenmiş teyzem ve Atina Ninem gözümüne ilişti. Onları dokuz gündür görmemiştim, bu yüzden yanlarına koştum ve gözyaşları içinde öpüp durdum. Teyzem dantelle işlenmiş mendiliyle gözyaşlarımı silerken bana: "Ah be kızım neden koştun?" diye tekrar tekrar soruyordu. Ona ne, tüm o insanları orada böyle toplu halde gördüğüm zaman, kendimizi kapana kısılmış gibi hissettiğimi ne de o anda hepimizin korkunç bir şeyden kurtulmak ister gibi göründüğümüzü söyleme fırsatını buldum. Çünkü o esnada rahibelerden biri, büyük bir kazanın içinde bol nane ve soğanla pişirdiğimiz nohutları dağıtmak için beni yanına çağırmişti. Aynı anda dokuz gün gönüllüleri halka şarap dağıtıyorlardı.

Yemek ve içkiden sonra halk acı ve tasalarını unutmaya ve kemençe ustaları kemençelerinin eşliğinde şarkı söylemeye başlamışlardı:

***Nisiro'da kalabilenler
Zar zor olsa da burada yaşasınlar
Nisiro'nun güzelliklerine doysunlar
Gurbete çıkmasınlar.***

Bu panayırda adada oturan herkesi yakından gördüm ve tanıdım. Belediye Başkanı ve onun yardımcısı aileleriyle beraber en başta gelenlerdendi. İtalyan Şube Yöneticisi tesadüfen geçiyormuş gibi yaptı. Beş altı İtalyan askeri de güya disiplini sağlamak için orada bulunuyorlardı. Daha ilerde gizlice bana bakan oğlunu yanına alan kaplıcaların doktoru gözüme çarptı. Stavros zannedersem benden iki yaş küçüktü, fakat uzun boylu ve dinç yapılıydı bu yüzden daha büyük gözüküyordu. Teyzemle banyoya gide gele, hele şükür annemin gözetiminden uzakta, zar zor yüzmeyi öğrenmiştim. O beni görmek amacıyla adımlarını yavaşlatıyor, bense mahsus gözlerimi ona dikiyordum. O zaman kıpkırmızı kesilerek yere bakıyordu. Zavallı gence bu kadar utangaç olduğu için acıyordum. Onların yanına giderek, önce babasına sonra kendisine nohut verdiğimde, nerdeyse tabak elinden düşecekti.

Kemençe ustaları “**kupa**” diye bilinen dansı çalarken adanın bütün kızları dans etmeye ve mendillerini sallamaya başladılar. Bir sürü yerel dansla devam ettiler. O zaman teyzem beni elimden tuttu ve biz de dans etmeye başladık. Bir ara dansı sürmek sırası teyzeme gelmişti; benim cilveli teyzemin üstünden bakışlarını alamayan İtalyan Şube Yöneticisi’ni o zaman fark ettim. Kendisine hâkim olamayarak “**Bravo**” ve “**Bravisimo**”larına başlayınca, teyzem Atina Nine’yi üzmemek için mendilini yanı başında duran bana verdi. Dans edenlerin başına geçtim ve biraz

sonra at kuyruğumu süsleyen mavi kurdele yere düştü. Stavros'un yıldırım hızıyla koşup onu yerden aldığı gördüm, bir daha asla bana geri vermedi kurdelemi... Eğlence iyice alevlenmişti ve kemençe ustaları son şarkılarını çalıyorlardı:

*Tatlı annemiz olan sen
Sıcak kucağını açarken
Gururla bize sen de katıl
Ve biz çocuklarına sarıl*

Bu şarkıyı duyar duymaz İtalyan Şube Yöneticisi ve İtalyan askerleri paniğe kapıldılar ve keyifleri kaçtı. Şube Yöneticisi sert bir tavırla emirler veriyor ve durmadan konuşuyordu. Bakışları sertleşti, sinirli bir halde gidip gelmeye başladılar, fakat neticede hiçbir patırtı çıkmadı. Eğlence sakın bir şekilde devam etti, karanlık basmadan şarkının bitmesiyle beraber, panayır da sona erdi. Hepimiz kök salmış meşe ağaçlarının ve zengin çam ağaçlarının arasından geçerek evlerimize gidebilmek için yokuşu inmeye başladık.

Yol boyunca teyzem Atina Nine'ye, İtalyanların "**Tatlı annemiz**" şarkısını dinledikleri zaman neden sinirlendiklerini sordu. Atina Nine o zamanlar adada neler olduğunu ve İtalyanların neler yaptığını görebilmemiz için burada olmamız gerektiğini söyledi:

"**1913** yılının **Şubat** ayı unutulmuyor, çünkü bütün **Nisiro** halkı **Mendirek**'in meydanında toplanarak **Yunanistan** ile birleşmeyi talep etti. Olaylar

çıktı, İtalyanlar çok dayak attı. Misilleme olarak vergi koydular fakat bu vergileri ödemeye hiç kimsenin gücü yeterli değildi. Bu kadar parayı nereden bulabildik? Halk bağırmaya ve karşı çıkmaya başladı. Şimdi bizim panayıra gelmeye cüret edenlerin ne yaptıklarını biliyor musunuz? Dükkânlara girerek önlerine gelen, pirinç, şeker, elbise, battaniye, ayakkabı ne varsa alıp talan etmiş, hiçbir şey bırakmamışlardı. Bu yüzden şimdi manastırda bu şarkıyı duydukları zaman, gözleri yerlerinden fırlayacakmış gibi oluyor. O gün de aynı şarkıyı söylüyorduk.”

Atina Nine’nin çıkan olaylardan, atılan dayaktan ve buna benzer başka şeylerden bahsettiğini duyunca içim ürperdi, **Kostantinopoli**’de (İstanbul) bulunduğumuz zaman Antoni’imizi nasıl bıçakladıklarını hatırladım. Bütün o sahneler beynimde canlanıyor, gece uykusunda beni rahatsız ediyordu. Acaba sevgili abim neredeydi, nasıldı? İki seneden uzun bir zamandır ondan haber alamıyorduk. Annemiz o zaman aklını kullanmış, Türklerin elinden kaçmasını sağlamıştı! Sabaha doğru uykuya daldım ve rüyamda Antoni’imizi gördüm. Kocaman bir zeytin ağacının altında tek başına oturuyordu. Üzerinde asker elbisesi, omzunda silah vardı, elini ikide bir o bıçak yarası izinin üstüne koyuyordu!

Bütün Rumlar için bir dönüm noktası sayılan 1908 senesinde, Yunan Prens ve Prenseslerin **Fener**’e gelişlerinden kısa bir süre önceydi. Babamız tam o gün, artık genç bir delikanlı olan Antoni’imizi,

işi için tokmak almaya **Kostantinopoli**'ye yollamıştı. Annem bunu fırsat bilip, beni de götürmesini söylemişti, çünkü ben ayakkabılarımı tüm kızlardan evvel eskitiyordum, böylece ölçülerimi vererek ayakkabı ısmarlayabilirdik. Antoni'ye: "Şu kırkayaklıyı da yanına al!" demişti.

İstanbul'a (Kostantinopoli) gitmiştik, kunduracı ölçülerimi almıştı, tokmakları da almıştık ve dönüş saatimize kadar, gelip geçen insanları seyretmek için bütün **Galata**'yı gezmiştik; Antoni benim elimden tutuyordu. Hocalara, Ermenilere, Yahudilere, Anadolu'da doğup büyüyen Avrupalılara ve pek tabii ki soydaşlarımıza bakıyorduk. Herkesi orada görmek mümkündü. Fakat **Galata**'da benim en çok hoşuma giden şey, etrafın, bir sürü tatlı ve yiyeceklerden ötürü mis gibi kokmasıydı. Annemiz masrafa girdiğimizi öğrenmesin diye "sus, sus" arasında Beyti kebabımızı da yemiştik!

Kurdun ağzına doğru gittiğimizin farkına varmadan ilerliyorduk. Görkemli bir binanın önünden geçtiğimiz sırada, çok sayıda Türk subayı ve öfkeli kalabalıktan bazı kişiler ellerini sallamaya, bağırmaya, tehditler savurmaya, küfür etmeye başladılar. Gelip geçenler korku içinde: "Ne oldu? Ne var?" diye soruyorlardı. O anda binadan Türk tayfaları çıkarak önlerine geçeni bıçaklamaya başladılar. Hiç kimse kimin kimi vurduğunu ve neden vurduğunu anlamıyordu. Abim bir eliyle tokmakları, ötekisiyle de benim elimi tutuyordu. Tehlikede olduğumuzu anlamıştı ve koşup

uzaklaşmamız için eğilerek beni kucağına almaya çalıştı. Fakat buna vakti olmadı. Sağ omzuna bir bıçak darbesi yiyen ilk kişilerden biri olmuştu.

Gözlerimin önünde yere serildi, acıdan inliyordu. Tokmaklarla dolu paket yere saçıldı, hiç kimse onun yardımına koşmadı. Herkes kendini kurtarmaya bakıyordu. Ona nasıl yardım edeceğimi bilmiyordum, başucunda ağlamaya başlamıştım ki, iki el beni kaldırarak yakındaki bir dükkânın içine soktu ve hemen ardından kepenkler indirildi. Ak saçlı bir beyefendi, dükkânında erkek şapkaları ve bastonlar vardı. Ben şaşkına dönmüştüm ve ona abimin yanında olmak istediğimi söyleyerek daha çok ağlamaya başlamıştım. O ise bunu abimin başına gelenlerin aynısı benim başıma da gelmesin diye, iyiliğim için yaptığını söyledi ve: “Kargaşa biter bitmez abini görmek için kepenkleri açacağım. O zamana kadar kilitli kalmalıyız. İnsanların kendilerini kurtarmak için nasıl koşuştuklarını duymuyor musun? Herkesin ‘koşun, katliam’ diye bağırıklarını duymuyor musun?” diye ekledi.

Antoni’yi görebilmek için gözümü kepenklerin arasındaki küçük bir deliğe dayadım ve halka: “Gitmeyin, paniğe kapılmayın, siz de vurun!” diye bağırarak subayları gördüm.

Abim de gücü nereden bulduğunu bilmiyordum, ayağa kalkmış, sol eliyle kendisi de vuruyordu!

Aradan ne kadar zaman geçtiğini hatırlamama imkân yok, fakat ortalık yatıştıktan sonra dışarıya

çıkıldığında, Antoni'nin perişan bir durumda, yandaki dükkânın basamaklarında oturduğunu gördüm. Kaybolduğumu zannetmişti. Beni gördüğü an neredeyse ağlayacaktı. Bana sarılıp öpüyor, yarasındaki kanlar üstüme akıyordu. Beni koruyan adama bin kere teşekkür etti ve sonra bana dönerek: "Güneş, Klio teyzemizin evine gitmemiz gerekiyor" dedi. Böylece yavaş yavaş yürüyerek **Fener**'e vardık. Teyzemin dış kapısını vurduğum zaman, merdiven başında kapının zincirini tutan Talia'yı gördüm. Kendisi Angeliki ile beraber, evin işlerine yardım ediyordu ve daha büyük olduğu için alışverişe, ütüye ve yemek pişirmeye yardım ediyordu. Talia Antoni'mizle hemen hemen aynı yaşıydı, o da 16'sında olmalıydı.

İki hizmetçisi olan teyzemiz, zannedildiği kadar zengin değildi. Kocasını Hriso bir İngiliz şirketinde üst düzey eleman olarak çalışıyordu. Tabiatıyla Türkçe ve kendi anadilinden başka dört dil daha; İngilizce, Fransızca, Almanca ve İtalyanca biliyordu. Bu bilgileriyle çalıştığı şirkette aranan bir eleman olmayı başarmıştı. Evinde bir sürü kütüphane vardı. Evlendikten sonra iki sene içinde iki tane ev satın almıştı. **Fener**'in yakınında kendi oturdukları bir evleri ve **Marmara adalarından, Büyük Ada**'da bir yazlık vardı.

Teyzem bir keresinde, işleri için iki kız hizmetçi tuttuklarına göre zengin olduklarını söylediğimizde, **Kostantinopoli**'de en fakir evde bile en az bir hizmetçi bulunduğunu söylemişti. Genellikle gidecek

yerleri olmayan ve boyları lavaboya kadar bile yetişmeyen küçük yaştaki fakir kızlar bir önlük takarak çanak çömlek yıkıyorlardı ve mutfağın içinde, yerde yatıyorlardı. Fakat zengin evlerde durum farklıydı. Orada bahçivandan başka dört veya beş tane hizmetçi görebilmek mümkündü. Onların yukarıdaki taraçalarda kendi odaları bile vardı.

Talia bizi öyle sapsarı, saç baş birbirine karışmış, perişan ve kanlar içinde görünce korkuya kapıldı ve: “Teyze, teyze koş, Antoni ile Güneşdamlası kanlar içinde!” diye bağırmaya başladı. Limon gibi sapsarı kesilen teyzem hemen yerinden fırladı ve saçlarında ufak kurdeleler bulunduğu halde, üstüne dantellerle işlenmiş pembe bir ropdöşambr geçirip yanımıza koştu. “Yavrularım size ne oldu? Nasıl oldu da yaralandınız?” diye sordu. Beni böyle üzerimde kanlarla görünce, benim de vurulduğumu zannetmişti.

Abim sönük bir sesle onu teselli etmeye çalışıyordu, çünkü bizim gelişimimizle tedirgin olduğunu anlamıştık. Ona devamlı: “Bir şey değil, geçecek” diyordu. Ben teyzemin kucağına düştüm ve ona bazı bahriye askerlerinin bıçakladığı Antoni’nin yarasını en kısa zamanda tedavi etmesi için yalvardım. Onu hemen mutfağa götürdü, gömleğini çıkardı, yarasını temizledi ve Tanrıya şükür bıçağın sıyrıp geçtiğini, yaranın derin olmadığını söyledi. Talia’ya dönerek: “Çabuk aşağıya bahçeye in ve kanın durdurulması için bol sarmaşık kes” diye ekledi. Talia çabucak merdivenlerden indi, bol sarmaşık getirdi, onu haşladı ve

suyuyla yarayı iyice temizledi. Haşlanmış sarmaşık yapraklarından kocakarı ilacı yapan ve yaranın üstüne koyan teyzemi izliyordum. Bu gibi durumlarda annemin yaptığı gibi, eski çarşaplardan kesip sakladığı tertemiz şeritlerle acıyan yeri iyice sardı. Biraz vakit geçtikten ve yaranın artık kanamadığına emin olduktan sonra yaprakları çıkardı ve Antoni'nin omzunu tekrar, temiz temiz sardı.

Yarayı temizlerken bir yandan da nasıl olup da o katliamın içinde kaldığımızı soruyor ve ikide bir: "Güneşdamlası'nı buraya getirseydin, yanında taşımayaydın olmaz mıydı?" diye ekliyordu. Antoni ise her şeyin aniden meydana geldiğini, bunun neden olduğunu ve bıçakları kimin çıkardığını bilmediğini söylemekle yetiniyordu. Birazdan her şey aydınlığa kavuşmuştu, çünkü Hrisos eniştem gelmiş, bize haberleri getirmişti: "**Jön Türkler**'den oluşan ve **Selanik**'ten gelen bir heyet, Sultan'dan Deniz ve Ulaştırma Bakanı'nın bakanlıktan gitmesini talep etmişti. O bunu reddetti. Bunun üzerine subaylar Bakan'dan istifasını bizzat istemek amacıyla Denizcilik Bakanlığı'na doğru yürüdüler. Kendisi de bunu reddetti ve taleplerini geri çevirdi, bunun üzerine büyük patırtı çıktı, kavga etmeye ve bağırmaya başladılar. Bakan'a sadık bahriyeler bıçak çıkardılar ve o anda sokakta yürüyen masum insanlara vurmaya başladılar." Bizim de orada bulunmamız kismettenmiş!

Geç saatlere, şafağa doğru **Yalıçiftlik**'e varmıştık. Antoni'mizin kolunu sarılı, beni perişan ve paltomu

kanlar içinde gören bizimkiler büyük paniğe kapıldılar. Babam devamlı: “Be canlarım, bugün sizleri kurdun inine mi yolladım yoksa?” diye söyleniyordu. Antoni’imiz tokmakların ayaklar altına alınıp çiğnenildiğini söylediğinde annemizin ilk defa cömertçe davrandığını ve: “Bırak onları rüzgâr alıp götürsün, sizin iyi olmanız ve geri dönmeniz bize yeter!” dediğini duydum.

Akşam sofrasında kardeşlerim fazladan bir şeyler öğrenebilmek için sorup duruyorlardı. Ama Antoni’imiz konuşmak istemiyordu. Timio eniştemizin hediyesi olan, cevizden yapılmış ufacık bir kornişe gözlerini dikmişti. Kornişin üstüne, şair Korai’nin bir vezizesi nakışla işlenmişti:

*Özgürlükten uzak, güç ve para denen
Tanrı nimeti değil, bedduadır getiren*

Antoni’imiz babamıza dönerek şöyle dedi: “Baba ben buralardan gitmek istiyorum. Mademki devamlı yüreğimiz ağzımızda yaşıyoruz, bu güzelliği, bu mavi gökyüzünü ne yapayım. Küçüklüğümden beri aynı sözleri duyuyorum: ‘**Koşun katliam, koşun gizli bodruma!**’ Çalıştığım toprağa, bedenime, ruhuma kendim hükmetmek istiyorum. Burada rahat bir yaşam için hiçbir umudumuz yok. Neden mücadele edeyim? Türkler devamlı bizi kovalıyorlar. Bu günlerde birbirlerini de kovalıyorlar. Geçenlerde **Bursa**’dan gelen Andrea’nın bize ne söylediğini hatırlıyor

musun? **Bursa**'da Polis Müdürü **Fehim Paşa**'yı kendi vatandaşları yakalamış ve üstünü başını paramparça etmişlerdi. Bugün eğer bizimle beraber olsaydın neler olduğunu görecektin. Suçsuz insanlar bıçaklandı. İyi ki Güneşdamlası'nı iyi bir insan dükkânına aldı da böylece kurtulmuş oldu. Baba şunu iyi bil ki ben ilk fırsatta **Yunanistan**'a gideceğim. Ben bu memleketi seviyorum, burada doğdum, arkadaşlarım da burada, tabiatın tüm güzellikleri de burada. Fakat özgür yaşamak istiyorum. '**Koşun, katliam**' laflarını işitmekten bıktım. Türklerle kardeş gibi, barış içinde yaşamak isterdim. Daha iyi bir hayat yaşamak istiyordum.”.

Bunları hüzünle söyledi ve son günlerde tek başına kaldığı odasına kapandı, çünkü **Andrea**'mız artık **Bursa**'da çalışıyordu.

Uyumaya gittiğimizde kız kardeşlerim daha fazlasını öğrenmek için bana sorular sormaya başlamışlardı, fakat tek bir kelime bile söylemeye vakit bulamadım, çünkü **İpsimani**'nin kucağında uykuya dalmıştım.

Ertesi sabah ayaklarımı kaldıracak ve okula gidecek gücü kendimde zor buldum. Sürünüyordum; yol boyunca diğer çocukların en gerisinde kaldım. Karşıma aniden **Antoni**'mizin arkadaşı **Anesti** çıkıverdi. Bana:

“Güneşdamlası dur, sana **Antoni**'ye götürmen için bir şeyler vereceğim, çünkü ben **Bursa**'ya gidiyorum,

onu görmeye vaktim olmayacak. Unutayım deme sakın. Bunu ona herkesten gizli ver” dedi.

Ben perişan ve uykusuz olduğum halde, katlanmış olan kâğıdı aldım, annemin diktiği ve üstüne adımım baş harflerini nakışla işlediği bez çantamın içine öylece atıverdim. Değişik renklere ama aynı model çantaları kız kardeşlerim de taşıyordu.

Yavaş yavaş yürüyerek, tam zilin çaldığı saatte okula vardım. Okulun avlusunda sabah duamızı okuduktan sonra sınıflarımıza girdik ve çantalarımızdan okuma kitabımızı çıkardık. İşte tam o anda olan oldu. Anesti'nin bana verdiği not yere düşerek garip bir gürültü çıkardı. Öğretmenimiz gürültünün geldiği tarafa doğru gözlerini çevirdi. Anesti'nin bana verdiği ve hiç kimsenin öğrenmemesi gereken şeyi yerden almak üzere eğildiğimi gördü. Saklamaya çalıştım, fakat o kürsüden inmişti bile ve bana doğru koşarak geliyordu:

“Güneşdamlası ne saklamaya çalışıyorsun?” diye sordu.

Ben abimin sırrını açığa vurmamak istemiyordum, çünkü bunun Erifili'den geldiğini anlamıştım. **Bursa**'ya gittiğimiz zaman Antoni'miz ile aralarında, gizli bakıştıkları genç bir kızdı Erifili. Ben kimseye hiçbir şey açıklamadığım için, Antoni, bizimkiler şüphelenmesinler diye beni salıncaklara götürmek bahanesiyle yanına alıyordu. Böylece Erifili ile buluşuyordu. **Bursa**'daki salıncaklardan artık iyice tiksiniştim,

çünkü beni uzun bir süre onlarda bırakıyordu, bir keresinde altıma bile işlemiştim.

Öğretmen kâğıdı eline aldı, onu dikkatle okudu, kıpkırmızı kesilerek sorulara başladı:

“Evladım sana bu notu kim verdi? Eline nasıl geçti? Çocuk yaşıta senin elinde böyle bir şey olması, üstelik onu okula da getirmen çok ayıp. Çabuk git ve bana velini getir. Kendisinin de hemen bu rezaletleri öğrenmesi lazım.”

Sanki dünya ayaklarımın altından kayıyordu. Ne yapacağımı ve ne diyeceğimi bilmiyordum. Babama ne diyecektim? Peki ya abime? Öğretmenimin ne okuduğunu ve neden küplere bindiğini de bilmiyordum.

Antoni'nin Erifili'den gelen bütün mektupları bir postalin içine sakladığını biliyordum. Eski bir çift postaldı ve annemiz ikide bir ona: "Be Antoni, bu postallar artık atılmak istiyor, neden onları saklıyorsun?" diye soruyordu. Fakat o bunları **Fıstıklı**'nin ormanlarına tırmanmak için sakladığını söylüyor, böylece postallar, tabii ki onlarla beraber Erifili'nin mektupları da kurtuluyordu. Bu abimin sırrıydı ve ben buna saygı duyuyordum.

Ayaklarım yürüyemez halde, babamın atölyesine gittim. Kıpkırmızı kesilen Antoni'nin önünde babama olayları aynen olduğu gibi anlattım ve sözümü bitirdiğimde kendimi abimin kucağına atıp olaylar böyle geliştiği için ondan özür dilemeye başladım.

Babam beni Antoni'nin elinden alarak şöyle dedi:

“Gel okula beraber gidelim. Antoni sen burada kal.”

Okula vardığımızda daha teneffüse çıkmamışlardı. Henüz hiçbir şeyden haberi olmayan müdürün odasında beraber bekliyorduk. Ben titriyordum ve öğretmen gelene kadar babamın elini sımsıkı tutuyordum. Nihayet öğretmen yazıhaneye gelince kâğıdı cebinden çıkardı ve babama dönerek:

“Bakın, bakın ufak bir kız çocuğu elinde ne tutuyor!” dedi.

Babam ona meselenin aslını, bu notun kime ait olduğunu ve böyle önemsiz bir meselenin üstüne o kadar düşmeseydi olayların şimdi olduğu gibi, bu şekilde gelişmiş olmayacağını anlattı. Ondan bu kadar velvele yaratan mektubu istedi. Öğretmen onu verirken:

“Bay Evgenio, çocukları bu küçük yaştan uyardırmazsak iyi olur. Dikkat edin, dikkat” dedi.

Benim iyi babam:

“Dikkat edeceğim” diye cevap verdi. Babam gince sınıfa girdim, herkes bakışlarını üstüme çevirmişti. Okul paydos ettikten sonra, tüm çocuklar, kız kardeşlerim de dahil beni soru yağmuruna tuttu. Öğretmenin ne okuduğunu ve neden küplere bindiğini bilmediğim için onlara ne cevap verebilirdim? Fakat her şeyi bilmiş olsaydım bile abimin sırrını açığa vurmuyacaktım.

Eve geldiğimde Antoni’yi bulmaya çalıştım. Babamın onu azarlayıp azarlamadığını bilmek istiyordum. Onu ahırda Klearhos’u doyururken buldum. Tekrar özür diledim ve çok yorgun olduğum için çantamı düşürdüğümü söyledim.

“Güneş, senin suçun değil, Anesti’nin suçu. Onu bana vermesi lazımdı...”

Hele şükür babam ona notu geri vermişti ve şöyle demişti:

“Ananızın okuma yazması var, bundan ona hiç bahsetmezsek iyi olacak. Anladınız mı? Susun şimdi, susun.”

Antoni’nin sözleri beni yatıştırdı, çünkü bana Güneş (Liosti) demişti. Abim bana sevgisini göstermek istediği zaman böyle çağırırdı. Fakat en çok öğretmenin neden “bu rezaletler” dediğini bilmek istiyordum. Bu yüzden, bir gün derslerimiz bittiği ve herkes yalaya indiği zaman, ben geride kaldım ve Antoni’nin postallarını aradım. Her şeyin altüst olmasına sebep olan, Erişili’nin o notunu buldum. Kâğıdın en üstüne, kalp şeklinde bir mektup tutan bir güvercini eliyle çizmişti. Üstüne ise şunları yazmıştı:

“Bir tanem. Gönlümün bahçesinde çiçek açan sana.”

Ve mektup:

“Yüreğimde bin yara var, her biri sana teşekkür eden bir ağız gibi! Ey benim biricik sevgilim!” diye devam ediyordu.

Erifili'nin abim için yazdıklarını okurken kıkırmızı kesildim, bu yaptığım ile Antoni'ye ihanet ettiğimi düşünerek utandım. Fakat öte yandan, "rezalet, rezalet" diyen öğretmenimizi neyin bu kadar rahatsız ettiğini görerek merakımı gidermişim. Zavallı kızcağız bir güvercin ve bir kalp, abim için o kadar kuvvetle çarpan kendi kalbini çizmişti. Rezalet bu muydu yoksa? Zarfın dışında da, yazdığı sözlerde de çirkin olan ne vardı sanki? Bunda neyin kötü olduğunu anlayamıyordum.

Sahile doğru inerken, Antoni'nin geçen Paskalya bayramında, Mitrodora halamızın evinde tanıştığı Erifili'yi düşünüyordum. Halamızın komşusuydu ve söylediğine göre Antoni'den iki üç yaş daha büyüktü. İnce dudakları ve kırık dişleriyle, kimse onun güzel bir kız olduğunu iddia edemezdi. Fakat konuşmaya başladığında, o ince dudaklardan en tatlı sözler dökülüyordu. Sadece söylemekle kalmıyor, yazabiliyordu da. Abime yolladığı mektuplar bunun ispatıydı. Şiddetli soğuklar bastırıp **Bursa**'da her şey donduğunda Antoni ile buluşmaya fırsat bulamadığından sık sık mektup yazıyordu ona. Yazdığı mektupları **Bursa**'da rastladığı hemşerilerimizle ona gönderiyordu.

***Rüyamda benim hayatımsın
Hayatımda da rüyam sensin!***

Ah! Antoni'ciğim kim bilir şimdi nerelerdesin ve nasıl geçiniyorsun? Erifili nerelerde acaba? Senin

için keşke bir şeyler öğrenebilseydim. Antoni’ciğim hepimiz dağıldık. Nerede olduğumu bir bilsen! Ben de bizimkilerden uzaktayım ve onlardan hiçbir haber alamıyorum. Benim sevgili abim, bu gece olduğu gibi, hiç olmazsa rüyalarım girsen...

Panayırdan sonra adada günler sakın ama hasretle geçti. Bizimkilerin yanında olmayı ne kadar da istiyordum! Meryem Ana’ya bunun için ne kadar yalvarmıştım! Dokuz gün gönüllülerine bile katılmıştım! Fakat gerekeni yapmamış, her gün üç yüz kez diz çökmemiştim. Benim için rakamların hiçbir önemi yoktu, bir şeyin olacağına inanmak ve bunu içtenlikle yapmak yeterliydi... Annemin reçellerini ve pişilerini nasıl da özlemiştim. Şimdi, onun elleriyle yaptığı iki küçük, şu kadarcık pişim olsaydı, ne olurdu sanki! Trilye’deki kuzenim Pulheriya’yı hatırlıyorum da; küçükken dişlerimizden biri düştüğü zaman, hemen onu alıp kiremitlerin üstüne atmaya gidiyorduk ve Pulheriya şarkısına başlıyordu:

*Ah, kuzum bu ne diş,
Bana vereceğin diş
Ah, altından olsun
Kemikleri kemirsin
Peksimetleri yesin.*

29 Ağustos’ta, başı kesilen Aziz Yanni Prodromos günü geldiğinde, tatlı bir melankoliye kapılmıştım; o sabah yatağımdan kalkmak istemiyordum.

Gözlerimi kapamış, bizimkilerle birlikte, **Yontmalı** diye bilinen, tepedeki **manastırda** olduğumu hayal ediyordum. O gün sadece bizim **Yalıçiftlik**'tekilerin değil, **Mudanya**'dakilerin, **Trilye**'dekilerin, **Siği**'dekilerin, genel olarak tüm Hristiyanların, kendilerini **sıtma hastalığından** koruyan Aziz Yanni Prodromos'a saygılarını gösterdikleri bir gündü. Bu yüzden, manastırdaki ayinden bir gün önce zeytinyağı bile yemeden perhizimize başlıyorduk. Perhiz ayinden sonra bitiyordu. Akşamdan ertesi gün için yiyecekleri hazırlıyorduk. Bütün evler heyecan içindeydi. Annemiz ikide bir bize: "Yestimani, Aziz için yağı unutma. Güneşdamlası sen de yere sereceğimiz masa örtüsünü. İpsimani yavrum, babaannen Krustalenia'ya git ve ona erken uyanmasını söyle, çünkü güneş yükselmeden yola çıkacağız" diye emirler yağdırıyordu. Sonra erkeklere dönüyordu: "Andrea sen karpuzu elinde taşıyacaksın, sepete sığmıyor. Antoni sen de şarapla dolu damacanayı götüreceksin."

Ertesi gün horozlar ötmeden bütün köy halkı at arabaları, eşekleri, katırları ve atlarıyla manastıra doğru tırmanmaya başlıyordu. Yol boyunca köylüler birbirlerine: "Be canım, Polikarpe, şu hayvanı biraz tutsana, çok toz kaldırıyor" gibi sözlerle takılıyorlardı.

Nihayet manastıra ulaştığımızda, hayvanları durdurmak için, o tipik haykırışlarımız yükseliyordu: "Çüş, çüş!" Daha sonra hepimiz kilisenin tahta kapısından geçiyorduk. Malta döşeme taşlarının nemi

hepimizi sarıyor, ortalığı ferahlatıcı bir koku kaplıyordu; sanki Aziz yanımıza gelerek, orada ona gösterdiğimiz saygı için bize teşekkür etmek istiyordu.

Köyde okuma yazması olanlar Yontmalı Manastırı'nın kayasına kazılmış kitabede yazanları öğrenmişlerdi:

*Bu kilise kurulmuştu yaman yaman
Fakat her şeye hükmeden silen zaman
O büyük zelzeleyi de getirince
Bütün Bursa'yı yerle bir edince
Onu temelinden nasıl sarstı, yıktı
Yıkıntılardan büyük bir yığın yaptı
Rahibin Tanrıya aşkı sayesinde
Halkın isteği, desteğiyle birlikte
Şimdi güzel sütunların arasında
Hiç de harabe değil artık ortada
Çünkü yeni baştan inşa edilmiştir
Aslında Nisan ayı 1895'te. İşte!*

Ayin biter bitmez perhiz de bozuluyordu, hepimiz aç olduğumuzdan, yemek içmek için ağaçların altına çekiliyorduk. Ayaklarımızın altında Mavi körfezin suları sakın sakın akıyor, karşıki adada Vezbika kıyıları sanki bize gülümsüyordu. Hemen ardından sepetlerimizden yiyeceklerimizi çıkartıyor, bütün cemaat, sanki bir yakınımızın evinde, kaybettiğimiz bir

akrabamızı anmak için toplanmışız gibi, sakın sakın yiyorduk. Aziz'in trajik ölümünden dolayı büyük bir acı duyuyorduk. Bizi sıtmadan kurtardığı için ona minnettardık. Kapısını bize daima açık tutan, bütün insanları dostça kabul eden sade ve alçakgönüllü bu Aziz'in, o anda bizim yanımızda olduğuna, bizimle birlikte yemek yediğine inanıyorduk. Sevgili Azizi-miz, Zekeriya ve Elizabet'in oğlu **Öncü** (Prodromos) **Yanni Ürdün**'ün (İordanis) ırmağında **İsa Peygamber**'i ve daha birçok insanı vaftiz eden azizdi; **Kral Antipa** Herod onun başını almış, feci şekilde can vermişti. İşte o gün, güzel evinin huzur dolu bahçesinde bizi misafir eden oydu...

Fakat üzücü şeyleri daha fazla düşünmek istemiyordum. 15 Ağustos'ta, bütün Anadolu'da görkemle kutladığımız, Meryem Ana'nın anısına yapılan panayırı aklıma getirdim.

Büyük perhizden sonra **Yontmalı** diye bilinen o **manastırda**, keman, klarnet ve santur çalan çalgıcılar eşliğinde dans ediyor ve şarkı söylüyorduk. Hiçbiri-miz evlerimize dönmek istemiyorduk.

Tepenin aşağısında seyyar satıcılar yüksek sesle mallarını satmaya çalışıyorlardı. Burun deliklerimizi tatlı, yaban kekiği ve ter kokuları, kulaklarımızı ise kalabalığın sesleri dolduruyordu. Bize uğur getirecek muskalar satın alıyorduk. Ayı oynatıcılar, akrobatlar, ağızlarından neredeyse iki metre uzunluğunda ateşten diller çıkaranlar, ateşle oynayanlar gösterilerini sergiliyorlardı. Babaannem Krustalenia, onları her

sene gördüğü halde: “Aman şunlara baksana, diri diri yanacaklar!” diye şaşkınlığını dile getiriyordu.

Salıncaklar, tahterevalliler, tekne şeklindeki salıncaklar, tiyatro çadırları; hepsi oradaydı.

Altın renkli bir pelerin takan bir hokkabaz herkesin dikkatini üstüne toplamıştı. Adam, pelerinin geniş kolundan, birbirine eklenmiş, bitmek tükenmek bilmeye renk renk mendiller, ağzından da martılar gibi “gal, gal, gal, gal” diye bağırان yirmi tane canlı civ-civ çıkartmıştı.

Ağaçların gölgesi altında çalgıcılar, hiç yorulmadan çalgılarını çalıyor, **Yalıçiftlik**’in yaman oyuncularını ise, toprak ayaklarının altından gidene ve sersem tavuklar gibi yere serilene kadar dansa devam ediyorlardı.

Nisiro’da o sabah aklıma neler gelmedi ki!

Biz **Yalıçiftlik**’tekilerin başka yerlerden gelen soydaşlarımızı nasıl desteklediğimizi bile hatırladım. **Bursa**’dan, **Trilye**’dan veya **Mudanya**’dan bir Rum bir Türk’le çekecek ya da kavga esnasında onu öldürecek olursa, hemen, ayda bir kez vergileri almak için gelen iki jandarmadan başka hiçbir Türk’ün yaşamadığı **Yalıçiftlik**’e koşuyor, köyün yüksek kesimlerinde saklanıyordu.

Geleni perşembe gününe kadar saklayarak her perşembe günü, **Bursa** ipeği ile dolu **Marsilya**’ya giden ve limanımızın yakınından geçen bir gemiye gizlice bindiriyorlardı.

Onu saklayanlar, aranınla beraber bir kayıkla güya balık avına çıkıyorlardı. Çabuk ve hızlı anlamına gelen “karpa, karpa” dedikten sonra Rum asıllı liman müdürünün yardımıyla onu gemiye bindiriyorlardı; adam da kısmeti nereye nasip ettiyse oraya ulaşıyordu.

Bir anda, gözlerimi açtım. Nisiro'daydım. Artık anılarıma veda ediyordum.

Sevdiklerimizden hiçbir haber alamadan, zaman geçiyordu. Ekim ayındaydık ama sıcaklar hâlâ devam ediyordu. Her sabah avlumuzun taşlığına oturup kahvaltı ediyorduk.

Bir sabah, sütümüzü içerken, Atina Nine: “Sabahın erken saatlerinden beri gözüm seyriyor” dedi. Teyzem “Biri gelecek” diye cevap verdi. Sohbet sürerken, demir kapının gıcirtısıyla, üçümüz birden başımızı o yöne çevirdik. Aman, aman bu ne sürprizdi! Eniştem sapasağlam, ayakta, önümüzde duruyordu! Hepimiz ayağa kalkıp ona sarıldık. Bir yandan öpüyor bir yandan: “Ne oldu? Neden? Bizimkiler ne oldu?” diye soru yağmuruna tutuyorduk.

Eniştem bize harap olmuş ve haritadan silinmiş köylerden bahsetti. Yangınlardan ve soygunlardan da. Bana: “Seninkiler iyi Güneşdamlası. Daha köylelerini terk etmediler. Onları hâlâ kovmadılar. Ben sizi almaya geldim, ama ayaklarım ağrıdığı için önce kaplıcada birkaç banyo yapacağım, sonra gideceğiz” dedi.

Fakat buna vaktimiz olmadı. Boğazlar kapanmıştı. Ne zaman açılacaklarını hiç kimse bilmiyordu. Rusya Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmişti. **Nisiro**'da kapana kısılmıştık. **2 Kasım 1914**'ün sabahıydı.

Yeni hayatıma ayak uydurmaya çalışıyordum. Evin işlerine yardım ediyordum. Kuyudan su çekiyor, bahçeden zerzevatları topluyor, kümesi temizliyordum.

İlk günlerde eniştemin içi kan ağlıyordu, çünkü **Kostantinopoli**'deki işi bozulacaktı. Fakat bildiği diller sayesinde **Mendirek**'in Yunan Gemi Şirketi'nde iş buldu. Her gün bir katırla **Mendirek**'e gidip geliyordu. Klio teyzeme gelince, çocuk sahibi olmayı artık eskisi kadar arzulamıyordu ama işin garibi, birkaç ay sonra hamile kaldı! Sevinçten deliye döndü. Yedi senelik evlilikten sonra! İkisi de bir çocuğu ne kadar da istiyorlardı! Herkesten fazla sevinen ise Atina Nine'ydi. Üstelik erkek olmasını ve ona, on yıldan beri ortalarda gözükmeyen, hayatta olup olmadığını bilmediği kocası Lambro'nun adını vermelerini istiyordu. Bazıları gemisinin battığını, bazıları da "Mısır"ın limanında ortadan kaybolduğunu söylüyorlardı. Bazı fesat kişiler, Cezayirli bir kadının onun aklını çeldiğini ileri sürmüşlerdi:

"Teyze, Kaptan Lambros başka bir kadını seviyor."

Kendisi: "Aferin ona! Mademki başka bir kadını seviyor, geniş yürekli" diye cevap veriyordu.

“İyi de teyze, parasını o kadına yediriyor.”

Kaptanın karısı bu kötü düşünceli insanlara bu kez:

“Yine de ona aferin, parası olduğu ve harcadığı için” diye cevap veriyordu.

Böylece yavaş yavaş, canını sıkmak isteyen herkesin ağzını kapatmıştı ve kocasının bir gün döneceği umuduyla yaşıyordu.

Hriso eniştem ise baba olacağı için göklere uçmuştu. Böylece zaman geçti ve teyzem **Mendirek**’ten bir ebenin yardımıyla ikiz oğlan doğurdu! Evin içinde işler çoğalmıştı. Teyzem her şeyin böyle gelişeceğini bilseydi, **şehirde** işleri için tuttuğu Talia ile Angeliki’yi yanına alırdı. İşin çoğunu yüklenmiştim. Burada ortaokula gideceğime dair ne hayaller kurmuştum oysa! **Mendirek**’te **Omiron Okulu**’nun çatısı altında ortaokulun sınıfları bulunuyordu. Bu okulu **Nisiro**’dan göç edenler kurmuştu. Komşu köy **Emporiyo**’da Georgia’nın abisinin okuduğu, altı sınıftan ibaret, karma bir okul, biraz daha uzaktaki köyde, **Nikia**’da dört sınıftan ibaret başka bir okul daha vardı.

Herhangi bir okula, özellikle **Mendirek**’tekine gitmeyi çok arzu ediyordum. Orada Fransızca ve Latince öğretiyorlardı. Okulun yıllık ücreti 150 Franktı ve eniştemin mali durumu **şehirde** olduğu kadar iyi değildi. Üstelik şimdi iki çocuğu vardı, bunu ondan nasıl isteyebilirdim? Her gün **Mendirek**’e gidip gelen

ve pek sık **Rodos** adasına giden eniştem her şeyi daha iyi biliyordu; benim hevesimi anladığı için, İtalyanların, hemen hemen bütün ortaokulları kapatıklarını, diğer okullarda ise hangi derslerin okutulacağına İtalyanların karar vereceklerini söyledi bana. Yani sonuçta, tüm okullar İtalyan hükümetinin denetimi altındaydı.

Üzgün üzgün kuyu başında oturduğum bir gün, eniştem yanıma geldi. Çok ısrar edince ona okula gitmeye ne kadar hevesli olduğumu anlattım. Beni ertesi gün **Emporiyo**'nun karma okuluna yazdırdı, fakat orada ders saatlerinin çoğunda İtalyanca öğretiyorlardı. O yıl bitene kadar gittim, sonra devam etmedim. Düşmanlarımın dilini öğrenmek istemiyordum. Ama yine de epeyce İtalyanca öğrenmiştim. Evde istedikleri her işe yardım etmeye devam ediyor, sonra Kaplıcaların kütüphanesine gidiyordum. Doktor Bay **Pantelidis** okumaya karşı duyduğum hevesi anlamıştı. Bana yardım etti, çünkü ben nereden başlayacağımı bilmiyordum. Bana: “Önce **Victor Hugo**'dan, onun *Sefiller* kitabından başlayacaksın” dedi. Böylece zenginlerin ezdiği çilekeş, cahil insanlar, haksızlık, zulüm ve mutsuzluk hakkında okumaya başladım. “Ekonomide dengesizlik, haksızlık, insan hakları” gibi ilk defa duyduğum kelimeler beynimde zonkluyordu. Yüreğim sanki düğümlenmişti. “*Notre Dame'ın Kamburu*” ile devam ettim; hayal ile masal dünyası arasında harika vakit geçiriyordum. **Paris**'in Siene ırmağı kıyılarında geziniyor, Meryem Ana kilisesinin

büyük ana kapısından girip çıkıyor, canavara benzeyen **Kuasimondo** ile birlikte çanların tepesine çıkıp çanları çalıyor, o yükseklikten uçsuz bucaksız o şehri, **Paris**'i izliyordum. **Klavdio Frollo**'nun maceralarıyla, keçisi ve saf **Esmeralda**'yla ve harikalar avlusunda tepinen kralla kendimden geçiyordum. Georgia'ya dantel işlemeye gittiğim zaman, ona bir gün evvel okuduklarımı büyük bir coşkuyla anlatıyordum.

Durum böyle devam ederken, kardeşlerimden, annemin mis gibi yılbaşı pidelerinden ve ekmeklerinden, Elpiniki Hala'mın içlisinden, babaannem Krustalenia'nın o özel tatlılarından uzakta, Noel de yaklaşmıştı. Kış mevsiminde olmamıza rağmen adada hava sıcaktı ve hiç kimse kalın elbise giymiyordu. Yanardağ havayı sıcak tutuyordu. Yılbaşı şarkıları söyleyen küçük çocukların sesleri, ekmeğin içi gibi tatlı ve sıcak geliyordu:

Yeni yıl doğuyor, bizler dua ediyor

Ulu Tanrı size sıhhat versin diye

Amacımız kutsal ve yücedir

Bize küçük de bir yardım yeter sizden

Dinimiz uğruna veren elinizden.

Çocuklar topladıkları paraları **Yunanistan**'ın **milli donanmasına** vereceklerdi. Bu yüzden şarkılarında dinden ve kutsal bir amaçtan bahsediyorlardı.

Benimkilerden uzakta geçirdiğim ilk Paskalya da geldi. Adadakilerin güzel âdetleriyle kendimi avutuyordum. Burada çocukların Paskalya ile ilgili söyledikleri şarkılara şaşıırıyordum. Defne yapraklarıyla kutladığımız o Paskalyadan evvel bir Pazar gününden başlıyorlardı. Evlerin önünden gizlice ve aceleyle geçiyor, ev kadınlarının onlara verdiklerini topluyorlardı.

İşte şarkıları:

Defne, defnene yortusu
Balıklar ve kolyos masada
Bugün biz onları yiyoruz
Kırmızı yumurtayı da
Öteki Pazar'a saklıyoruz

Hakikaten balık ve özellikle de kolyos balığı yiyorlar mıydı acaba? Adada yoksulluk hüküm sürüyordu ve birçok şeyin eksikliği çekiliyordu. Bu yüzden, evlerde yemekten kısıntı yapıyorlardı. İtalyanlar her şeyin en iyisini alıyorlardı. Katerini ile ben sık sık manastıra gidip orada çeşitli işler yapıyorduk, rahibeler de yememiz için bahçelerinden elma ve portakal veriyorlardı. Yol boyunca yokuşu çıkarken geçtiğimiz o keçi yollarında ayakkabılarımız eskimesin diye onları çıkartıp elimizde tutuyorduk.

Aziz “Lazaros’a” adadığımız o Cumartesi günü çocuklar büyük hazırlıklar yapıyorlardı. İtalyanlar

yasaklamış olduğu halde kendi kalanduralarını hazırlıyor ve onunla bütün evlerin önünden geçiyorlardı. **Kalandura** kubbe şeklini alarak birleşen iki oktan meydana gelen tahtadan bir kutuydu. Kubbelerin tam ortasında tahtadan bir kuş sağa sola dönüyordu. Kubbelerin birinin altında “Lazaros” adını verdikleri tahtadan bir kukla bulunuyordu. Bu kalandurayı menekşe ve zambaklarla süslüyorlardı. Çocuklar onu ellerine alıyor ve düşman görmesin diye çarçabuk yumurtaları toplayarak şarkıya başlıyorlardı:

Lazaros kurtuldu, işte orada

Dirildi, şimdi kendisi ayakta

Kefenle sarılı bile hayatta

Ona etrafındaki mumların arasında

Sıra İsa’nın cenaze törenini temsil etmeye geldiği zaman İtalyanlar ses çıkarmıyorlardı.

Adada o ilk Paskalya’da, Kutsal Cumartesi günü, sabahın ilk saatlerinde, ellerinde İsa Peygamber’in naaşını temsil eden halıyı (Epitafios) çocukların **Yalıçiftlik**’teki tüm evlerin önünden geçişleri aklıma geldi ve içim burkuldu. Duvarına “haç” değen her ev bunu uğur sayıyordu. “**Aziz Lazaros’a**” adadığımız o Cumartesi günü evimizde hazırladığımız “Lazaroslar” dediğimiz tatlıları bile özlemiştim. Mutfakta masanın etrafında, babaannem Krustaleni-a ve tüm kardeşlerimle birlikte oturmuş, annemizin

âdetlerimize göre zeytinyağı ve kuru üzümle birlikte hamuru hazırlamasını bekliyorduk. Ardından annemiz:

“Hayde, bakalım en iyi Lazaros’u kim yoğuracak!” diyordu. O zaman biz neşeyle bağrışarak hamuru kapıyor, Aziz’i andıran bir şekil vermeye çalışarak küçük çörekler yoğuruyorduk. Her Lazaros’a, göz yerine kuru karanfil koyuyor, hamurdan şeritleri çapraz kuşak gibi beline doluyorduk. Tepsiyi doldurduktan sonra en iyi “Lazaros’u” hangimizin yaptığına bakıyorduk. En beterleri Yestimani’nin elinden çıkmış oluyordu ve o üzgün bir edayla: “Yahu, şu Güneşdamlası Lazaros’ları hakiki insanlar gibi yapıyor” diyordu.

Avlumuzdaki ufak fırına onları soktuğumuzda, hepimiz haç çıkartarak: “Lazaros öldü!” diye bağırıyorduk. Fırından çıkarırken bu kez: “Lazaros dirildi!” diyorduk ve hâlâ perhiz tuttuğumuz için annemizden gizlice, gözümüz onları daha fazla görmesin diye Yestimani’nin yoğurduğu o biçimsiz çörekleri yiyorduk.

Ah, annemin o nohut ezmesi! Onu hazırladığı zaman bütün evin içi nasıl rezene, defne ve nohut masyası kokardı!

Nisiro’da zamanım işte böyle; kalbimde kocaman bir boşluk ve özlemle geçiyordu. Kaplıcaların doktoru o aziz gibi adam, kütüphanede yanımda durarak, bana neyi okumam neyi okumamam gerektiğini

gösteriyor, böylece acım biraz hafifliyordu. Hiçbir zaman unutamadığım o adama çok şey borçluyum ve o zamandan beri elime bir kitap almadan yatmaya gittiğim hiç olmadı!

Kütüphaneye gittiğim günlerin birinde, yüksek bir yerde, en son rafta, üstünde çizgiler, şekiller ve yazılar bulunan karpuz gibi yusuvarlak bir şey gördüm. **Bay Pantelidis**'e onun ne olduğunu sordum; “Yerküre” dedi. “Yerküre”! Bu kelimeyi birçok kez söyledim. Galiba öyle çok tekrarladım ki, onu yakından görmek isteyip istemediğimi sormadan hemen bir merdiven dayadı ve oradan indirerek benim önüme koydu. Merak içinde elime aldım ve sağa sola döndürdüm, bütün ülkelerin adlarını okudum. Orijinal bir Yerküre'ye dokunduğuma inanamıyordum. **Bay Pantelidis** şaşkınlık içinde bana:

“Galiba daha önce hiç Yerküre görmedin. Okulunuzda coğrafya dersi okumuyor muydunuz?” diye sordu.

O zaman **Yalıçiftlik**'te öğretmenimizin bize gündüzle gecenin nasıl meydana geldiğini anlatmaya çalıştığı, coğrafya dersinin ilk günü aklıma geldi. Bir “Yerküremiz” olmadan bunu nasıl yapabilirdi? Evrenin sırlarını anlatabilmek için elinde hiçbir olanak olmadığı için sınıfta bir aşağı bir yukarı gezinerek, üzgün bir edayla bakışlarını üzerimizde gezdiriyordu. Sınıf arkadaşımız Kleoniki'ye bakarken yüzü aniden aydınlandı.

Hakikaten bu kızın yusyuvarlak bir yüzü vardı ve anlaşıldığı gibi öğretmenimize Yerküre'ye benzer gibi görünmüştü o anda:

“Kleoniki, gel evladım, kürsünün yanına çık.”

İşte böyle Kleoniki'nin başıyla coğrafya dersine başlamış olduk.

“Güneşin başının üstüne düşmesi için pencerenin yanına gidip dursan daha iyi olacak.”

Zavallı Kleoniki korka korka onun buyruklarına uydu.

“Sağ yanağını güneşe doğru çevir. Güzel! Görüyor musunuz çocuklar, başının tüm sağ tarafı aydınlık, sol tarafına ise gölge düşüyor. Öyle değil mi çocuklar? Anladınız mı? Çok güzel!”

“Konuya devam edelim. Şimdi sol yanağını güneşe doğru çevir. Görüyorsunuz çocuklar, bu tarafına ışık vuruyor, öteki tarafına ise gölge düşüyor. Anladınız mı?”

Öğretmenimiz coğrafya dersini her zaman Kleoniki'nin başı üzerinde anlatıyor, bize Kutuplar hakkında bilgi veriyordu: “İşte burada Kuzey Kutbu”, o esnada Kleoniki'nin başına basıyordu:

“Burada çocuklar hiçbir bitki yoktur. Yetişmeye kalkan biri çıkarsa hemen donar.”

Başka bir seferde de bize dünyanın yusyuvarlak olduğunu ispat etmek için, parmağını bir gezici gibi benzetmemizi istedi, tabii ki yine Kleoniki'nin başı

üzerinde. O günden beri Kleoniki'nin ismi unutuldu, onu "Yerküre" diye çağırmaya başladık. Öğretmenimiz parmağıyla onun burnundan başladı, kulaklarına doğru ilerledi ve: "Güneşin doğduğu yerden yola çıkalım, yani Doğu'dan" dedi.

Parmağını Kleoniki'nin başı üzerinde gezdirmeye devam ederken, saçları onu rahatsız edince:

"Kleoniki evladım" dedi, "saçlarını biraz topla, ders yapmama engel oluyorlar."

Kleoniki bütün sınıfın Yerküresi olmuştu. Kıvrıkcık gür saçları Afrika'nın vahşi hayvanlarını, burnu insan ayağı basmamış dağların doruklarını, sümükleri dahi, soğuk algınlığının derecesine göre bazen gölleri, ırmakları veya okyanusları simgeliyordu. Hatta bir ke-re Kleoniki'nin düşerek başını vurup onu çarşaftan şeritlerle sardığı güne rastgelen derste de, öğretmenimiz Kuzey Kutbu'nun buzlar yüzünden işte böyle bembeyaz olduğunu söyleme fırsatını kaçırmıyordu!

Fakat Kleoniki başını çok fena vurmuştu. Kısa bir süre sonra baş ağrılarından yürüyemez hale geldi, kocakarı ilaçlarına ve onu Azizlere adamalarına rağmen hayatını kaybetti. Köyde hepimiz sarsılmıştık. Özellikle biz çocuklara dağlar, ırmaklar, okyanuslar, Kuzey Kutbu ve tüm evren ortadan yok olmuş gibi geliyordu. "Bizim Yerküre" toprağın altında kaybolmuştu!

Şifa veren kaplıcaların doktoruna ne diyebilir, ne anlatabilirdim? Kleoniki'nin başını "Yerküre'nin" yerine saydığımı mı?

O günden sonra, ne zaman kütüphaneye gitsem başımı yukarıya kaldırarak, Kleoniki'ye, bizim Yerküremize selam veriyordum!

Adaya geldiğimizde çocuktum, fakat bu arada artık kadın olmuştum. Kadınların her ay olduğu gibi, şimdi ben de hastalanıyordum. Ellerim ve ayaklarım uzamıştı, sanki birdenbire olgunlaşmıştım, başımı korkusuzca dik tutabiliyordum ve herkesin gözünün içine utanmadan bakabiliyordum. Üstelik bazı yaşlı erkekler önlerinden geçtiğim zaman şarkıya bile başlıyorlardı:

*Benim küçük limon ağacım
Meyvelerle dolu her yanın
Sana âşık olduğum o an
Nimet getirdi bana canım*

Kış mevsiminin güneşli bir öğle vaktinde, teyzemin bana verdiği bir iş için eniştemin bürosundan geçmek maksadıyla, Mëndirek'e doğru indim. Bürosu, güzel evlerin, o güzel tahta balkonların ve hayvanların yükünü boşaltmaya, aynı zamanda su baskınlarından korumaya yaradıkları için evlere yapışık yüksek kaldırımların bulunduğu ana caddede, Langadi'deydi.

İçeriye girer girmez, el hareketleriyle ve etkileyici bir edayla konuşan rütbeli bir İtalyan askeriyle karşılaştım. Koyu renkli bir pelerin ve garip bir asker şapkası takmıştı. Çok zeki bakışlı mavi gözleri vardı.

Bakışlarından sakın bir insan olduğu belli oluyordu. Hriso eniştemin yaşına yakın, otuz, otuz beş yaşlarında olmalıydı. Bunca yaşına rağmen, ben büroya girdiğimde heyecana kapıldı ve hafifçe yüzü kızardı. Şapkasını çıkarıp selam verdi. O anda da eniştem bana, onunla konuşması bitene dek beklememi söyledi. Kendimi rahatsız hissettim. Bir düşmana selam vermek istemiyordum, bu düşünce tüylerimi diken diken ediyordu. Giderken, ondan aklımda kalan tek şey yöntemsiz hareketleri idi.

İtalyan işgalciye rastladığım günün üstünden bir hafta bile geçmemişti ki, Georgia'nın evinden çıkarken, onu bu sefer iki İtalyan askeriyle gezindiği sırada gördüm. Bana asker usulü selam verdi, ben ise dilimi yuttum ve koşarak nefes nefese eve vardım.

O günden sonra İtalyan **Palus**'tan uzakta kalamaz olmuştu. Georgia, kendisinden büyük yaştaki **Mendirek**'in öğretmeniyle görücü usulü evlendiği gün, İtalyanlar nizamı korumak bahanesiyle davetli gibi düğüne bile geldiler!

Georgia'nın, babası Papaz Foti ve ve sert bir kadın olan annesi Papaz Hanım'ın baskılarından kurtulmak için evlenmeyi çok arzu ettiğini biliyordum. **Mağaradaki Meryem Ana**'nın panayırında, dokuz gün gönüllülerine katıldığımızda, bunun için dua etmişti. Tabii ki dua ettiği sırada evleneceği adamın bu kadar büyük olacağını aklıma bile getirmemişti! Ona görücü getirdikleri ve **Nikia**'nın ötesinde bir köyde ders veren öğretmen kırk yaşına yakın olmalıydı.

Söylediklerine göre, sakın ve iyi kalpli bir adamdı, Georgia ise ailesinden kurtulmak için ona evet demişti! Ana babasına hayır diyebilir miydi hiç? Babası Papaz Efendi hiçbir itirazı kabul etmiyordu. Georgia bana sık sık şöyle diyordu: “Gözlerimi kapatacağım ve ona varacağım, Güneşdamlası”. Fakat aslında gönlünde yatanın bu olmadığını biliyordum. Buna emindim.

Bizimkilerden pek farklı olan bir nişan töreni de yaptılar!

Damat, kendi evinden ailesiyle beraber çıktı ve Georgia’nın evine varıncaya kadar nişan şarkıları okudu. Gelinin evinin girişinde, Papaz Foti ve hanımı, yanlarında Georgia ve onların arkasında tüm davetliler damadı bekliyorlardı. Damat, ebeveynleri ve arkadaşlarıyla birlikte eve varır vardığında, avluya girmeden önce anası şarkıya başladı:

***Kapınız açık olsun
Herkes kenara dursun
İyi oğlum geliyor
Herkes onu izliyor***

Arkasından Papaz’ın eşi ona karşılık verdi:

***Kapımı açık tutuyorum
Ve mutluluk duyuyorum
Ve yüreğim de açık
İçeri buyurun artık***

Bütün köy halkı, çiftin mutluluğunu paylaşmak için Papaz Foti'nin kapısının önünde toplanmıştı.

Düğün töreni Nisan ayının ilk pazarında, **Mağara Manastırı** diye bilinen **Meryem Ana** kilisesinde yapılması kararlaştırılmıştı. Ben en iyi arkadaşımın düğün hazırlıklarına yardım ediyordum. Bu yüzden düğünden üç gün evvel, gelin ve köyün diğer kızlarıyla birlikte sadece **Palus**'taki değil, fakat tüm yakın köylerin evlerine gittik ve birçok kişiyi düğüne davet ettik. Hayatıma giren bu değişiklikten dolayı o akşam eve mutlu bir halde döndüm, fakat yorgunluktan tek omzumun üstünde uykuya daldım.

“Gelin alayı” dedikleri, cumartesi akşamından yola çıkmıştı. Gelinle damat el ele tutuştular; arkalarında onları takip eden kalabalıkla, kemanlar eşliğinde şarkılar okuyarak köyün tüm anayollarından geçtiler ve herkesi düğüne davet ettiler:

Hey arkadaşlar, hey komşular

Akrabalar ve yabancılar

Yarın bizim düğünümüz var

Size de bir davetimiz var.

Adanın geleneklerine göre, davetten sonra, köyün dans alanında büyük bir eğlence verilmesi gerekiyordu, fakat savaştan sonra kimsenin keyfi yoktu. Buna rağmen Papaz Foti ve hanımı evlenen çiftin mutluluğu için, gelinin zarafetine ve ayrıcalıklarına değinen ve “Periolli” diye bilinen yerel dansın oynanmasını istediler.

Georgia da benim gibi, beni en iyi arkadaşı sayıyordu, bu yüzden kiliseye “evlilik tacını” getirmek için beni seçmişti. Bir yandan bana verilen bu şeref için kendimi çok mutlu hissediyordum, öte yandan da hüznü duyuyordum, çünkü yepyeni bir elbise giymek istiyordum. Peki bunu nasıl başarabilecektim? Teyzemden istemek istemiyordum. Dikiş dikmesini biliyordum, çünkü annemizi çocukluğumdan beri, çoğunlukla halamız Mitrodora’nın bize hediye ettiği **Bursa** kumaşından hepimize elbise dikerken görüyordum. Bütün kız kardeşlerime güzel elbiseler dikerken anneme kaç kez yardım etmiştim! İpekten güzel bir kumaş bulabilseydim ne kadar iyi olurdu! Devamlı bunu düşünüyordum ki, Atina Nine’nin hava ısınmaya başladığı için yatağıma daha hafif bir çarşaf serdiğini hatırladım! Şeker renginde, kenarları tığla işlenmiş büzgülerle süslü, dokuma tezgâhında yapılmış bir tür kumaştandı. Aniden aklıma çılgın bir fikir geldi; bu çarşaftan bir elbise çıkartamaz mıydım?

Hemen Atina Nine’ye koştum ve ona, çarşafı hiç kesmeden ondan bir elbise yapmama müsaade etmesi için yalvarıp yakardım. Zavallı kadın galiba içimdeki ateşi gözlerimden görmüştü: “Birazcık kessen bile bir zararı olmaz!” dedi. Onun bu sözünü duyduğum andan itibaren dikiş dikmekle uğraşmaya başladım, elimde çarşaf, sabahlıyordum. Bazen belini daraltıyor, bazen yakayı büzgülerle süslüyordum; en sonunda garip bir elbise ortaya çıktı, ama olsun, benim

hoşuma gitmişti. Ayakkabılarıma gelince, eskiyen burunlarının üstünü görünmemeleri için, çarşaftan diktiğim bir büzgüyle kapattım, böylece elbiseme de uydurmuş oldum. Teyzemle, Atina Nine gözlerine inanamıyorlardı! Klio teyzem bana: “Aferin kızcağızım, çok güzel bir elbise diktin ve sana çok yakışıyor!” dedi.

Düğün günü, gelinin süslenmesini izlemek ve yardım etmek için erkenden onun evine gittim. Çoğu bizimkilerine benzeyen bu güzel düğün âdetleri çok hoşuma gidiyordu. İlgimi en çok çeken gelinin giydirilmesi idi. Adalarında dut ağacı bol olduğundan ve herkes ipek böceği beslediğinden, gelinlik saf ipektendi ve âdetleri olduğu üzere gelinin kendi eliyle işlenmişti. Daha önce görmediğim kamuha denen bir tür ipek kumaştan yapılmış gelinliği ve duvağı, adanın diğer kızlarıyla birlikte **zincirli** ve büzgülü şeritlerden oluşan takılarla süsledik. Tüm bunlar Georgi-a’nın yatağının üstüne serildi. Gelinin giyinmesine yardım eden kızlar, **zincirli** dedikleri altın kaplama kuşağı beline takarken öyle çok sıkıştırmışlardı ki nerdeyse onu patlatacaklardı. O kadar sıkımlarının amacı, ipek ve çuhadan nakışlarla dolu büzgülü şeritlerin düzgün durmasını sağlamaktı. Şeritler göğsündeki boşluğun kapatmasına yaradıkları için, boynundan geçerek beline kadar uzanıyorlardı. Çorapları saf pamuktan ince nakışlarla doluydu. Ayakkabılarının tabanı, gelin dans ediyormuş gibi boğuk bir ses çıkartsınlar diye mantarla kaplanmıştı.

Gelinin başını bizdekinden çok daha farklı süslüyorlardı. Saçlarını sıkı tutsun diye kenarları altın telli nakışla işlenmiş bir bere takıyorlardı. Berenin arka tarafına başını örten ipekten bir başörtü geçirilmişti. Süslemeyi saç iğneleriyle tamamlıyorlardı. Bereyi ve duvağı tutan bu iğnelerin başları yuvarlak ve yirmi dört ayar saf altından yapılmıştı.

Bakışlarımı merak ve hayranlık içinde, gelinin o güzel mi güzel boynuna çevirdim. Büzgülü şeritlerin tam önünde bir sürü altın kuruş ve liralarla, beşliklerle ve bu gibi başka şeylerle dolu bir kolye asılı duruyordu. Karşımda bambaşka bir Georgia vardı. Tüm kızlar göz değmesin diye ona tükürüyor ve en iyi dileklerimizi sunuyorduk, kendisi ise öyle mutluydu ki her zamankinden daha da güzel görünüyordu.

Bir ara bana dönerek şöyle dedi: “Güneşdamlası, sayet sağdıç hediye vaat etmezse, düğün taçlarını vereyim deme sakın. Bizim âdetimiz böyle.”

Gelinin süslenmesinin bitimine yakın, tören vaktinin yaklaştığını haber veren ilk çan sesi duyuldu. Ben ikinci çanı beklemeden “düğün taçlarını” aldım ve kiliseye doğru koşarak ortadan toz oldum. Yolda, üçüncü çan çaldığında gelini almak ve onunla beraber kiliseye gitmek üzere gelen damada, onun arkadaşlarına ve kemancılara rastladım. Damadın nasıl giyindiğine bakmak için adımlarımı yavaşlattım, çünkü bizim oradakilerin giyimine çok benziyordu: Bir çeşit ipek kumaştan siyah bir şalvar ve şile bezinden bembeyaz bir gömlek giymişti. Atlardan bir yelek

giysilerini tamamlıyordu. Başındaki kırmızı fesin masmavi ponponu omuzlarına kadar uzanıyordu. Sadece bizim **Yalıçiftlik**'teki damatların giydiği, nakışlarla süslü çorap bağları eksikti.

Manastırda, üstümdeki yeni elbiseyle bebek gibi göründüğümü söylemek için mutlulukla yanıma gelen enişteme, teyzeme, nineme rastladım. Klio teyzem bana: “Sus be, kimseye ninenin çarşafından olduğunu söyleme, ne güzel elbise çıktı, işte!” dedi.

Bizim memlekette, hepimizin ağzında olan bu “Sus, be sus” lafı beni orada da takip etmişti. Bizim orada, duyulmaması gereken bir şey söylediğimiz zaman, Türklerin kulağına gitmesin diye devamlı “Sus, be sus!” denirdi.

Evlenen çifti, gelinin babası Papaz Fotis heyecan içinde takdis etti ve törenin sonunda hepimize aynı kaşıkla “**kuna**” dediğimiz kutsal içkiden verdi. Kuna'nın boğazımdan aşağı inışı çok hoşuma gitti, badem ve bala benzer bir tat duydum.

Önde yeni evliler, arkada düğüne gelen kalabalık; Mağara'daki Meryem Ana'ya ait ikonayı takip ederek gelinin evine kadar geldik. İkonayı yeni evlilerin odasına götürdüler ve Papaz Fotis orada, çiftin sağlıklı ve mutlu olması için kısa bir dua okudu.

Bayramlık elbiselerini giymiş olan adalılar, evin büyük salonunda toplandılar. Sadece dini liderlerinin kızının düğününde eğlenmek ve ona iyi dileklerde bulunmak için gelmemişlerdi, aynı zamanda özgürlük,

özellikle birlik ve beraberlik şarkıları okumak da istiyorlardı. Bu düğün şenliği diğerlerinden epey farklıydı, çünkü eskiden olduğu gibi bir hafta sürmeyecekti. İtalyanlar düğün törenlerini bir güne indirmişlerdi. Farklılık sadece bu değildi; evlenenler vergi de ödüyorlardı! Papaz Fotis İtalyanların ondan talep ettikleri miktar yüzünden nerdeyse sakallarını yiyecekti!

Katerini ile beraber, başta lokma tatlısı olmak üzere davetlilere yapılan ikram için, papazın eşine ve evlatlığına yardım ettik.

Ardından misafirler gelini öven şarkılar söylemeye başladı:

***Birçok düğüne gittim, gördüm
Böyle gelin görmedi gözüm
Sıra sıra dişleri olan
İnci taneleri gibi duran***

Eniştemden daha büyük yaştaki davetlilerden biri, onu daha önce nerede gördüğümü hatırlamaya çalıştığım esnada, bana yan yan bakarak başka bir şarkı tutturdu:

***Orda burda birçok yarım oldu
Ama içim hep hüznle doldu
Onlara sadece sözlerimi
Gönlümü yalnız sana verdim.***

Ben nerdeyse küçük dilimi yutacaktım, devamlı içimden: “Hey be, gözünü seveyim git buradan” diyordum, çünkü annemiz bize “Şeytan görsün yüzünü, iblis” gibi sözler sarf etmemeyi, ağır küfürler etmemeyi öğretmişti.

Eğlence böyle hoş bir şekilde devam etmekte, herkes biraz olsun işgali, açlığı, savaşı veya memleketten uzak gurbette olan çocuklarını unuttur gibi olmaktayken, aniden dört rütbeli İtalyan askeri evi bastı. Onların başında Maresciallo bulunuyordu. Hani ilk defa eniştemin bürosunda, ardından **Mendirek**’te ve birkaç gün sonra **Palus**’ta rastladığım İtalyan. Eğlencemizi yarıda kestikleri için özür dilediler ve birini aradıklarını söylediler, besbelli bunu kasten yapmışlardı. Tek tek herkesin yüzüne dikkatle baktılar. Maresciallo yanıma yaklaştığı zaman sert bakışları, halam Elpiniki’nin içlisi gibi tatlı oldu. Sakin bir adamcağıza dönüştü ve bu benim çok komiğime gitti. Bana birkaç dakika baktı, ardından tekrar özür diledi, genç evlilere iyi dileklerde bulundu ve hepsi çekip gitti. Fakat insanların keyfi kaçmıştı. Herkes onlara küfür etmeye başladı. Sabaha kadar oturmayı planlamalarına rağmen erkenden dağılıverdiler.

Aynı akşam, yatağımda uzanmış, o gün gördüklerimi ve duyduklarımı düşünüyordum: Georgia’nın düğününü, onun güzel gelinliğini, bayramlık elbiseleriyle tüm o kalabalığı ve İtalyanların denetimini. O akşam yanımda, sevgili kız kardeşim İpsimani’nin olmasını ne kadar da arzu ediyordum! Onunla

konuşmadan sadece birbirimizin gözlerine bakabilmemiz yeterdi. O anda sözlere gerek yoktu. Sadece ellerimizin sıkıca kenetlenmesini istiyordum. İpsimani ne zaman bir sırtımı onunla paylaşmak istediğimi ya da etraftakiler bir şey anlamasın diye bir konuyu değiştirmeye çalıştığımı anlayan tek kişiydi.

Birbirimizden bir şey saklamamıza imkân yoktu, çünkü tek bir bakışımızla gönlümüzde neyi saklamak neyi anlatmak istediğimizi hemen anlıyorduk.

Başkalarına ilgisiz gelen şeylere kahkahayı basıyorduk. Bakışlarımızdan ve gülümsememizden ne demek istediğimizi anlamamıza, sadece iki dakika yeterli geliyordu. Sevincimizi, tasalarımızı, umutlarımızı, hülyalarımızı ve sadece bize iz bırakan çocukluk anılarımızı paylaşıyorduk! Annemizin mutfağın penceresinden aşağıdaki ırmağa fırlattığı o küf tutmuş havyarı bile... Hemen koşup havyarı nasıl sakladığımızı hatırladığım zaman gülmeye başladım!

Bunları düşününe düşününe uykuya dalacağım sırada, yan odadan enişteme: “Hrisocuğum, ne zannediyorsun...” diye fısıldayan teyzemin sesini, sanki rüyadaymışım gibi duydum. Enişteme okşarcasına seslenmeye alışkın olan teyzem devam etti: “İtalyanların denetimi hakiki miydi? Ben Maresciallo’nun bunu kasten yaptığına inanıyorum. Güneşdamlası’na nasıl baktığına dikkat etmedin mi?” Eniştem, hayrette düştüğü zaman ona söylediği gibi: “Be Kleoniki” dedi, “senin aklın nasıl öyle çalışıyor? Kız daha çocuk, o da

koskoca adam. Sonra bu gibi işler kolay değildir, kadınlara böyle baktığını üstleri duyarsa başı belaya girecek.” Sonrasını hatırlamıyorum, çünkü uykunun sıcak kucağına kendimi bırakmışım.

Georgia’nın düğününden bir ay sonra, evin bazı ihtiyaçlarını karşılamak üzere **Mendirek**’e inmişim. Farkına varmadan İtalyan’ın yoluna çıktım. Kendisi bana selam vermek ister gibi tereddüt ederek yaklaştı. Nasıl davranacağımı bilmiyordum, bir öne bir arkaya gidiyordum. En nihayet bana: “Sen kimsin? Fransız mı? İngiliz mi? Rus mu? Yoksa Grek misin?” diye sordu. Ona karşı neler hissettiğimi göstermek için uygun fırsatı ve cesareti buluvermişim aniden. Bir sene evvel okulda öğrendiğim İtalyancayla cevap verdim:

Sono Greca adoro la mia Patria

Et odio tutti quelli che la vogliono

Bir Yunan kıızıyım ve yurdumu çok seviyorum

Ve ona zarar vermek isteyen herkesten nefret ediyorum.

Her şeyi çok çabuk söyledim ve koşarak uzaklaştım. Tüm bunları söyleme cesaretini nereden bulduğumu anlamamışım bile. Yolda yürürken bir yandan da kızmış olabileceğini ve enişteme giderek mesele çıkarabileceğini düşünüyordum. Eve döndüğümde sesimi hiç çıkarmadım ve hiç kimseye bir şeyden bahsetmedim. Fakat birkaç gün sonra olay patlak verdi.

Eniştem bir ögleüstü güzel kâğıtlara sarılmış iki paketle eve geldi. Onları bir kenara koydu, hep birlikte yemek yedik. Teyzem bebeklerini yedirir yedirmez, onları bakması için Atina Nine'ye verdi ve ardından ikisi odalarına çekildiler. İçimden bir ses bu konuşmanın benimle ilgili olduğunu söylüyordu, bu yüzden yukarıya çıkıp kulak kabarttım.

Eniştem: “Kliocuğum, onu benden resmen istedi, evet onunla evlenmek istiyor ve bu paketlerin içinde biri sana ve biri Güneşdamlası'na yolladığı elbiseler var. Güneşdamlası, geçenlerde **Mendirek**'te, onunla İtalyanca konuşunca yüz bulmuş, onun söylediklerini ters alması gerekirken, bu adam, ona dilinde konuştuğu için sevincinden dört köşe olmuş. Kelimelerin manasına ilgisiz kalmış. Güneşdamlası ona kendi dilinde konuşunca içi umutla dolmuş. Bu yüzden vakit kaybetmeden, bugün bu hediyeleri alıp büroma kadar geldi.”

Teyzem: “Bu da ne bela!” diye lafa başladı: “Onun çocuk olduğunu düşündü mü? Onu sevip sevmediğini düşündü mü? Onu istiyor mu? Ona karşı ilgi duyuyor mu? Ona karşı hisleri olsa da Büyük Şehir'e döndüğümüzde yüzünü bile hatırlamayacak. Daha düne kadar çocuk olan bir kıza evlilikten nasıl bahsedebilirsin? Sonra neden yaşça bu kadar büyük, üstelik ülkemizi işgal edenlerden birine varsın, lütfen bana izah eder misin?”

Ardından eniştem yine konuşmaya başladı: “Ben canım, İtalyan'a, karar alma hakkının ana babasına

düşüğünü söyleyeceğim. Sağ salim **İstanbul**'a döndüğümüz zaman onu istemek için oraya kadar gitmeye katlansın. Onu hakikaten seviyorsa ne yapacak? Gelecektir.”

Daha fazla kulak kabartmak istemiyordum, kapılarını çaldım ve içeriye girdim: “Benim hakkımda söylediğiniz her şeyi duydum. Size İtalyan'ı hiç mi hiç istemediğimi, onu sevmediğimi, üstelik ondan hiç hoşlanmadığımı söyleyeyim. Onu tanımadığıma göre sevmem mümkün mü? Benim seveceğim insan siyah çizme giyen ve ülkemizi işgal eden biri olmayacak. Sadece bunun düşüncesi beni çıldırtıyor.”

Teyzemle eniştem benim söylediklerime katıldılar, çünkü kendileri de birbirlerini severek evlenmişlerdi. İlk defa birbirlerini Nene Sultan'ın balkonundan görmüşlerdi, o dönemde böbreklerinden rahatsız olan ve bu yüzden tedavi gören Klio teyzem Sultan'ın **İstanbul**'daki evinde iki ay kalmıştı. Hrisos, Nene Sultan'ın evinin tam karşısında kalıyordu. Teyzem, her sabah pencere camının arkasında durup, onu işine giderken ve öğlen geri dönerken görmek için bekliyordu. Eniştem bir kış günü penceresinin camına ismini yazdı ve teyzem de kendi ismini yazarak karşılık verdi. Bu aşklarının başlangıcı oldu. Bu yüzden, bu beklenmedik olay karşısında gösterdiğim tepkiyi çok iyi anlıyorlardı. Derken, bu iyi niyetli İtalyan'ı incitmemek için üçümüz aramızda bir antlaşma yaptık. Eniştem ona **İstanbul**'a gelmesini söyleyecekti ve sonrası için Allah Kerim.

İtalyan teklifine karşı eniştemin verdiği cevabı uygun gördü, fakat **Mendirek**'ten yok oldu ve bir daha **Palus**'ta görünmedi. Teyzemle eniştem şaşkına dönmüşlerdi, benim ise umurumda değildi.

Aradan bir ay geçmemişti ki bir sabah bir İtalyan askeri eniştemin bürosuna **Rodos**'tan bir mektup getirdi. Mektup İtalyan'dan geliyordu ve içinde şunlar yazılıydı:

Hriso Bey, burada bulunmamum sebebini tahmin etmiş olabilirsiniz. Pek yakında siz ve ailenizle Kostantinopoli'de görüşeceğimi bilmenizi isterim. Saygıdeğer eşinize ve sevgili yeğeninize selamlarımı iletiyorum.

A. C.

Bu mektuptan eniştemin en çok hoşuna giden şey o büyüleyici, o hiç beklemediği “yakında” kelimesi oldu; çünkü bu savaşın neredeyse biteceği anlamına geliyordu. Eve gelip de mektubu bize okurken sevinçinden bıyıkları bile gülüyordu. Mektubu kim bilir kaç kez tekrar tekrar okudu. Bu haberlerin en güzeliydi! Fakat onun gözünde şu İtalyan Andrea'yı yücelten başka bir şey daha vardı: Bu adam şerefli, sözünde duran ve karakter sahibi biriydi.

Ben farkına varmadan kendimi Katerini ile kıyaslamaya başladım, sevgilisi olacak o alçak adamın ölmediği, **Rodos**'a tayin edildiği duyulmuştu. Fakat bu Maresciallo doğabilecek sonuçları hiç düşünmeden

mektup yollamıştı. Üstelik **Kostantinopoli**'de buluşacağımızı yazmıştı. Tüm bunlar onun ciddi bir insan olduğunu gösteriyordu.

En nihayet günün birinde o büyük haber geldi: **ATEŞKES! 11 Kasım 1918.** İnsanların kanlı vuruşmaları kısa bir süre için dinmişti. Hepimizin gözlelerinden sevinç gözyaşları akıyordu. Bütün **Nisiro**'da tam bir bayram havası esiyordu. Hepimiz sokaklara dökülmüştük ve sokak aralarında bağırıyor, şarkılar söylüyorduk. Daha fazla mahsur kalmayacaktık. Geçen bu dört senede içimde sakladığım gizli hüznü hemen üstümden atmıştım. Ailem yaşıyor mu yoksa kayboldu mu, bir işaret alabilmek için, küpemi yastığımın altına koymaya da paydos. Geçen o yıllar zarfında, yatmadan evvel yastığımın altına, iki saç telimin arasına bir küpe koyuyordum, sabahleyin uyanıyor ve yastığı dikkatle çeviriyordum. Küpeyi koyduğum gibi aynı noktada ve saç tellerini yer değiştirmemiş bulduğum takdirde, bu, ailemin iyi olduğuna, yaşadığına işaretti. Fakat bir keresinde, küpeyi yasak bölgenin dışında buldum. Sabahın o kasvetinde tonlarca gözyaşı döktüm ve bütün gün keyifsiz dolaştım, buna rağmen kimseye hiçbir şey söylemedim.

Fakat şimdi her şey geçip gitmişti işte. Kötü bir şey olmuş olsa bile, artık onu kendim öğrenebilecektim. Küpeyi kulağıma taktım. Heyecan içimi kemiriyordu. Aileme sarılacağım ve onlarla konuşacağım, evet konuşacağım saatlerce, günlerce, aylarca.

Fakat eğer... yok, yok, kötü düşünceli olmak istemiyorum. Acele ediyorum, geminin Çanakkale'ye girmesi ve gitmemiz için acele ediyorum. Gözlerimi kapatıyorum: **“Tanrım sevdiğim tüm o insanları tekrar görmem için bana yardım et! Bir şeyi kalbimden dilediğim zaman göklerin açık olduğunu biliyorum!”**

Güneşdamlası

Geriye dönüş

1918 - 1922

Galata'ya ayak bastığımız zaman büyük bir coşkuyla diz çöktük ve toprağı öptük. Fakat o kadar sene bizi dostça misafir eden sakin **Nisiro**'ya alıştığımız için burası bize Babil Kulesi gibi geliyordu. Çevremizde o kadar dil duyuluyordu ki! Fransızca, İngilizce, Rusça, İtalyanca, Almanca! Neyle karşılaşıyaydık? Neler olmuştu? Birbirimize soruyorduk. Şehir, bizim şehrimiz renkli bir dünya haline gelmişti. Rus muhacirleri, kadınlar, erkekler, prensler, kıpkırmızı yanaklı İngiliz çocukları ve başlarında bereleriyle Fransızlar gidip geliyorlardı. Batı ve Doğu medeniyetleri **İstanbul**'un kavşak noktasında birleşmişlerdi, artık surların ne önemi vardı ki.....

Eniştem valizlerimizi at arabasına kadar götürmeleri için iki hamal bulmuştu. Eve doğru giderken heyecandan içimiz içimizi yiyordu. Bir ara eniştemin teyzeme şöyle dediğini duydum:

“İçeriye yabancıların girmiş olabileceğini düşündün mü hiç?”

Gerçekten de eve vardığımızda pencerede ışık görmüştük. Büyük bir merak içinde kapıyı çaldık; evin yeni sahiplerini görmeyi bekliyorduk. Fakat o da ne? Merdiven başında İpsimani duruyordu! Yirmi iki basamağı ne zaman inmişti! Bir dakika içinde merdiven sevdiğimiz insanlarla dolmuştu.

Annem elinde çorba kaşığı ile çıktı, onu el işiyle Krustalenia, ayağında tek ayakkabısıyla ve artık genç bir kız olan Yasemi takip etti. Elinde bir rakı bardağı tutan babam en sonda geldi. Bağrıışmalar, öpüşmeler, gözyaşları hepsi o merdivenin başında! Tüm o acılarımız, heyecanımız, mutluluğumuz o kadar yoğundu ki sanki duvarlar deliniyordu! Eniştemle teyzemin ellerinden tuttukları ikizler de bağır-maya başlamışlardı. Benimkiler şaşkınlıklarının arasında, ancak ufaklıkların seslerini duyunca, bizimle beraber olan bu yeni şirin suratları fark ettiler ve: “Peki bu ufaklıklar kimin?” diye sormaya başladılar.

Klio teyzem gülümseyerek:

“Bizim, bizim” diye karşılık verdi.

Nihayet heyecanımız yatışınca, hepimiz evin üst katına çıktık.

Hrisos eniştem:

“Sizin burada kalmış olmanıza şükrediyorum. Bunca zaman evin boş kalması tehlikeli olacaktı. Sadece Büyükada’daki diğer evi merak ediyorum. Kim bilir ne haldedir, böyle boş viran olmuştur” dedi.

“Canım Hrisos merak etme, onu Elpiniki ile Epaminonda, İrini ve evimizde bir zamanlar işlerimiz için tuttuğumuz kızlar bekliyorlar. Bahçede zerzevat yetiştiriyorlar. Arada sırada onları görüyoruz, hele şükür hepsi iyi. Onlar **Trilye**’yi biz de **Yalıçiftlik**’i terk ettik. Daha sonra sana anlatacağım, çok şeyler oldu...”

Yanan fırından etrafa hoş kokular saçılan mutfakta, hep birlikte konuşuyorduk. Çabuk çabuk konuşuyor, acele sorular soruyorduk ve soruyorlardı, cevap veriyorduk ve veriyorlardı; bunca sene bu özel an için ruhumuzun derinliklerinde sakladığımız ne kadar şey varsa, onları açığa çıkarmaya yetişmek ister gibi bir halimiz vardı.

Aramızda olmayan Antoni’imiz, Andrea’mız ve kız kardeşim Yestimani’yi merak ediyordum. En sonunda:

“Antoni’imiz göründü mü hiç? Peki ya Andreas? Babaannemiz Krustalenia?” diye sordum.

Yestimani’yi en sona bıraktım. Kız kardeşlerim birbirlerine baktılar; onları gizliden akan gözyaşlarını silerken gördüm. Kötü bir şeyler olduğuna dair içime kurt düştü. O anda annem lafı açmaya karar verdi:

“Delikanlılardan daha hiçbir haber yok. Kim biliyor ki? Sınır dışı mı edildiler? Öldüler mi? Yoksa **Yunanistan**’a mı kaçtılar? İçimden bir ses onların yaşadıklarını söylüyor, ama nerede, bilmiyorum.”

Babamın kucağına atılıp ağlamaya başladım. Antoni’mizi çok seviyordum. Ona tapıyordum. Onu

kaybetmek istemiyordum. Andrea'mızı da seviyordum, fakat Antoni'mizle daha çok ortak yanlarımız vardı. Babamın kucağında böyle iki büküm bir halde ne kadar süre ağladığımı bilmiyorum. Onca saat sadece, giderek zayıfladığı için korkup ağlamamı kesdiğimde nabzımın sesini duydum...

Annem devam etti:

“İrini'miz **Trilye**'den fırını olan bir çocukla evlendi. İyi bir aile erkeğiydi. Fakat Türkler onu alıp götürdü ve o günden beri izini kaybettik. Şimdi İrini'mizin bir kızı var, Despinula'mız. Elpiniki halan ile birlikte Büyükada'da kalıyor. Babaannen Krustalenia, sevgili kızı Mitrodora ile beraber gitti. Fakat nereye doğru gittiklerini bilmiyoruz. Belki **Trilye**'ye, belki de **Mudanya**'ya, kızcağızım çevredeki köyler bildiğin gibi değil, evler, tarlalar yandı. Her yer ıssız. Savaş kötü bir şey, büyük bir beddua.”

O akşam ruhum kapkaraydı. Neler duymamıştım ki: Katliamlar, ırza geçmeler, sopa çekmeler ve harap olan binlerce ev...

Annem anlatıyordu:

“Sana Hrisanto'nun ne yaptığını bir söylesem, Hrisanto'yu hatırlıyorsun değil mi Güneşdamlası? Diaskeli'den anasıyla beraber gelen ve soğanları dolduran o Türk kızı Ayşe'yi de hatırlıyor musun? Hani şu uzun, büyük kirpikleri ve utangaç bakışları olan, hem de şu hayırsız Hrisanto'yu seven kız işte! Aralarında bir şey var mıydı, yok muydu bilmiyorum, fakat

zannedersem sahil kenarında birçok kez gizli gizli bakışmışlardı. Her neyse, genç kız **Yalıçiftlik**'ten gitmeye hazırlandığımızı duyar duymaz şu yaramaz adama veda etmek için boynuna ve kulaklarına takılar takarak geldi. O leş gibi adamın gözlerimizin önünde zavallı kıza ne yaptığını, ah sana nasıl söylesem. Yavrucuğum insanın canavardan daha canavar olması kötü bir şey. Zavallı kızın ne suçu vardı ki?"

En kötüsünü Krustalenia'dan öğrenmiştim. Bizim Yestimani tifodan ölmüştü.

İpsimani: "**Yalıçiftlik**'te olsaydık, belki de yaşardı" diye lafa karıştı. Daha fazla acıya tahammülüm kalmamıştı. Yandaki odaya koştum ve sessizce ağlamaya başladım. O anda ne kadar acı çekiyordum! Yestimani'nin yerine keşke ben ölseydim. Ne kadar iyi ve uslu bir kızdı!

Kız kardeşlerim beni teselli etmek için arkamdan koştular. Hiçbir evladına kati suretle fazla şefkat göstermeyen annemiz, beni kucağına aldı, yanaklarımız birleşti ve beraberce ağlamaya başladık. Tatlı bir sııcaklık tüm vücudumu sardı ve yavaş yavaş tatlı bir uykunun koynuna girdim.

Her şey yatışınca ve eğer bizim evimiz yanmamış, yerinde duruyorsa oraya dönünceye kadar teyzemlerde kalacaktık. Annem ebediyen **İstanbul**'da kalmak istemiyordu. Onun deyişine göre "sürüde" olmak değıl kendi memleketinde önde gelmek istiyordu. Etrafindan evi, yemekleri, temizliğı, öğütleri ve

tuzlu biberli şakaları için övgüler duymak istiyordu.

İpsimani ise burada **İstanbul**'da kendini bulmuştu. Ne yapıp edip buranın ortaokuluna gitti. Kız kardeşimden öğrendiğime göre annem ilk başta buna karşı çıkmıştı: “Artık büyüdün!” gibi laflar ediyordu. Fakat sonradan kızının öğleden sonraları, okulun masraflarını karşılamak için el işi işlediğini ve nakışlarını sattığını öğrenince razı geldi. Hakikaten İpsimani bambaşka bir insan olmuştu. Kendi yolunu bulmuştu. Yatağının üstünde, kırmızı iplikle işlenmiş Korais'nin sözleri bulunuyordu:

Eğitim ve öğretim insanı sadece aydınlatmakla kalmıyor, aynı zamanda ona özgürlüğün kapılarını açıyor.

Teyzemiz Smaragda'nın **İstanbul** (Kostantinopoli) **Rum Edebiyat Derneği**'ne verdiği hatırı sayılır bağışlar sayesinde, oraya girip çıkma hakkını kazanmıştı. Böylece İpsimani derneğin zengin kütüphanesinde bulunan bir sürü faydalı kitapları okuyabiliyordu. Yazıhaneden sorumlu olan Bayan Zanin Rumcadan daha çok Fransızca konuştuğu için, ablamın da dili dönmeye başladı. Ona “Fransız” diyorduk.

Ablam derneğin savaşın bitmesiyle tekrar canlandığını söyledi bana; daha önceki yıllardaki görkemi ni savaş süresince kaybetmişti. Şimdi yağmur gibi bağış yağmaya başlamıştı. Adını gizli tutmak isteyen hayırsever biri o kadar çok para bağışlamıştı ki, pek yakında rahat rahat bir kat daha ekleyeceklerdi.

İpsimani kısa zamanda derneğin güvenini kazanmıştı, dernek faaliyetleri için nakit para ve hediye toplama yetkisi olmuştu. Üstelik kendisi törenleri büyük bir başarıyla organize ederek, gönüllü grubun içinde yer almıştı. Ona harçlık bile vermeye başlamışlardı ve bu annemizi çok mutlu ediyordu.

Kız kardeşimin karakterine hayrandım, çünkü kıyamet kopsa bile arzu ettiği bir şeyi istemekten çekinmiyordu. Ona vermedikleri takdirde zorla alıyordu. Herhangi bir şeyi çok arzu ettiği halde, hiçbir zaman istemeye kalkışmayan benden çok farklıydı. Ben tahmin etmelerini ve bana vermelerini bekliyordum. Karakterlerimiz farklı olmasına rağmen birbirimizi çok seviyorduk. Pek sık görmediğim halde, benim ne istediğimi anlayan tek kişi teyzem Smaragda idi. Bana özel bir ilgi gösterdiği için frerlerin yanında levazım bölümünde bana bir iş bulmaya çalıştı, orada yiyecekleri denetleyecektim. Öğleden sonraları “kopaneliyi” işliyordum veya İpsimani’nin ve Hrisos eniştemin bana verdikleri kitapları okuyordum. Zamanla ben de derneğin kütüphanesine gitmeye başladım. Kitaplara susamıştım, içer gibi okuyordum onları ve yılların geçtiğini, ortaokula gitmek için zamanımın kalmadığını düşünüyordum! Oysa öğretmen olmayı ne kadar da arzu ediyordum! Çocuklara karşı öyle büyük bir sabrım vardı ki! Şimdi bana kalan tek şey kitap okumaktı. Elime düşen her şeyi, satın aldığımız şeylerin sarıldığı gazeteleri bile okuyordum!

Annem, kuzeni Smaragda ona elinden geldiği kadar yardım ettiği için çok memnun görünüyordu ve onun her zaman iyi olmasını diliyordu. Smaragda ile annem kardeş çocuklarıydılar. Smaragda'nın babasının, içinde üç tayfası olan bir balıkçı teknesi vardı. Tek evladı Smaragda babasına doyamadan, henüz on yaşındayken hayatını kaybetti. Baba ölünce, küçükken Nene diye çağırdığımız anası Sultana güzel evlerini sattı, sakladığı tüm altın liraları aldı ve **Kostantini-nopoli**'ye (İstanbul'a) yerleşti. **İstanbul**'un iyi semtlerinden biri olan **Şişli**'de bir ev satın aldı. Kızını mahallenin okuluna gönderdi. Bir sene geçtikten sonra, evin karşı köşesindeki dükkânın sahibi, cilveli Sultana'ya çılgınca âşık oldu, onunla evlenmek istedi. Bir çocuğu olması onu hiç rahatsız etmiyordu. Adam: "Canım çocuğunu kendi çocuğum gibi seveceğim" diyordu. Teyzem, kızını Fransız okuluna ve piyano öğrenmesi için konservatuara yazdıracağına dair ona yemin ettirdikten sonra teklifini kabul etti. Böylece Smaragda okulu bitirdiğinde mükemmel Fransızca, Almanca ve piyano biliyordu, üstelik bebek gibiydi.

Bir gün ana kız **Yunan Milli Bankası**'nın şubesi olan **Atina Bankası**'na (Banque d'Athenes) para yatırmaya gittiler. Bankanın girişinde yaşça biraz büyük olan efendi bir adama rastladılar. Adam kıza dikkatle baktı ve onlar yatırımları için vezneye gidene kadar gözlerini kızın üstünden ayırmadı. Aynı adam memura selam verdi ve ona bayanlarla olan işi bitince kendisini bürosunda hemen beklediğini söyleyince,

memur yutkunup kıpkırmızı kesildi. Daha sonra yukarı kata çıkan merdivenlere yöneldi. İki kadın kendilerine hizmet edilmesini beklerken, memurla konuşan adama bakıyorlardı. O günden sonra Smaragda nereye gitse bu iyi giyimli kuşamlı adam karşısına çıkıyordu. Tesadüf müydü? Kasten mi oluyordu? Derken bir sabah bankadan Bayan Sultana'ya, onu "acil bir iş için!" davet eden bir mektup geldi.

Sultana yüreği ağzında bankaya gitti. Mübaşır onu yöneticinin şatafatlı bürosuna götürünceye kadar heyecandan içi içini yiyordu. Büroya girdiğinde, kısa bir süre önce Smaragda ile beraber bankada gördükleri o yakışıklı, soylu adamı hemen tanıdı. Adam kısaca ona, adreslerini bankadaki yatırımlarından öğrendiğini ve kızını gördüğü andan beri tek düşündüğü şeyin onunla evlenmek olduğunu söyledi.

Sultana kızının bu "beklenmedik kısmeti" karşısında ne kadar sevindiğini saklamaya çalışarak ona, bunu kocasıyla tartışacağını ve en kısa zamanda kendisine cevap vereceğini söyledi. Evde Smaragda'ya, bankeri eşi olarak kabul etmesi için gereğinden fazla baskı yaptı, "böyle zengin kısmet her zaman kapıyı çalmaz, bu sadece yüz senede bir olur" diyordu.

Böylece Smaragda kendisini Smaragdi diye çağırmaya başlayan **Banque d'Athenes**'in yöneticisi Yason Sinianoğlu ile evlendi, fakat adam, sülalesiyle alışverişi kesmesini şart koşmuştu. Bankerin istediği bedel çok ağırdı. Küçüklüğümüzde Nene Sultan bun-

ları annemiza anlatırken kulak misafiri oluyorduk ve onun “paranın gözü kör olsun” dediğini duyuyorduk.

Gerçeği söylemek gerekirse Nene Sultan **Yalıçiftlik**’ten uzaklaştıktan sonra akrabalarıyla ilişkisini kesmişti. **İstanbul**’a geldiği zaman sadece annemizi ziyaret ediyordu.

İlk zamanlar Smaragda gezip tozuyor, seyahat ediyordu, fakat daha sonra arka arkaya çocuk yapmaya başladı ve iki oğluyla bir kızı oldu, anasıyla ise on yıldan beri hiç görüşmemişti. Nene Sultan ölüm döşeğindeyken, onun başucunda annemle karşılaştıklarında galiba çocukları okulun ilk sınıflarına gidiyorlardı. O zaman **Yalıçiftlik**’teki oyunlarını, orada ters çevirdikleri kayıkların üzerinden nasıl kaydıklarını ve daha bir sürü şeyi hatırladılar. Smaragda anne, eski günlerini hatırlamaları için, **Yalıçiftlik**’in en güzel mevsimi olan her ilkbaharda onun ziyaretine gelmeye çalışacağına dair söz verdi.

Uzun bir süre için verdiği sözü tuttu. Her bahar, Smaragda teyzem kocasından ve çocuklarından gizli **Yalıçiftlik**’e geliyordu. Hepimize kucaklar dolusu hediyeler getiriyordu ve bana ayrı bir özen gösteriyordu, bu yüzden diğer kardeşlerimden utanıyordum. Anneme her zaman: “Güneşdamlası senin en iyi kızın, ona iyi bak” diyordu.

Teyzem geldiğinde bütün köy ayağa kalkıyordu: “Amanın, Smaragda çok zengin oldu. **Trilye**’nin limanına kadar bile at arabasıyla gidip geliyor.”

Onun evinin iinin nasıl olduğunu bilmiyorduk. Burnu yüksekte yakınlarının kafa şişirmelerinden kaçınmak istiyordu. Annem iki veya üç kez, banker kocası orada olmadığı zaman gizliden gitmişti. O günden sonra annemiz ekmeği üçgen şeklinde katladığı peçetelerin içine sarmayı det haline getirmişti.

Smaragda teyzemiz hakkında tüm bunları, annemiz bize bir masal gibi sayısız kez anlatırdı.

Nisiro'dan geri döndüğüm şu günlerde onun zengin evine sık sık giden tek kişi bendim. **Beyoğlu** semtinde müstakil bir konaktı. Teyzemin görüşüne göre iki meziyetim vardı: Sır saklamasını biliyordum ve zarıftım.

Verilen tipik balolardan ve yemek davetlerinden ağırlaşan evin atmosferinden bıktığı zaman, *Karagöz*'e zaafı olduğundan, hoş vakit geçirmek için üstüne basit bir elbise giyiyor ve ailesinden gizli beni alıp götürüyordu. *Karagöz* izlerken yüksek sesle fakat tiz kahkahalar atıyor, sonunda herkes onun kahkahasıyla gülmeye başlıyordu. Sonra, evinde veya kendi çevresinin o en lüks restoranlarında olduğu gibi başucunda lokmalarını sayan garsonlar olmaksızın, beraberce, basit bir yemekhane salonunda yemek yiyorduk.

11 Kasım 1918'deki ateşkesten sonra, **"Kiveli"** diye bilinen ilk Yunan tiyatro grubu şehre geldiği zaman yine beraber gittik. **"Kamelyalı Kadın"** oynuyordu. Fakat onun temsilden fazla hoşnut kaldığını sanmıyorum. Biraz oyuncuların sözlerini unutmaları

ve suflörün sesinin en arka sıralardan bile duyulması, biraz da oyunun ağır olması yüzünden yarısında kalktık ve temsilin sonuna yaklaşmasına rağmen yine *Karagöz*'e gittik.

Beni Klio teyzemin evinin önüne bıraktığı her sefer şöyle diyordu: “Hey, Güneşdamlası, aklında olsun, nereye gittiğimizi kimseye söyleme, duvarların da kulağı var.”

Smaragda teyzemiz **Edebiyat Derneği**'nin yeni katının inşaatında, tahta işlemeciliğini babamın üstlenmesini de sağladı. Babam üstüne aldığı bu iş nedeniyle o kadar mutluydu ki, devamlı şöyle diyordu: “Canım bu büyük bir şeref, Tanrı bu kadından razı olsun”.

Savaşın bitmesiyle beraber, babamın işleri de düzelmişti, bu durum annemizin bakır kapların içine altın liralara saklamasına yol açmıştı, bize ise ikide bir: “Nereye gideceğimize karar verene kadar” diyordu. Fakat onun rüyası **Yalıçiftlik**'e geri dönmekti. Orada, kendini ev kadınları arasında birinci hissettiği yerde olmak istiyordu... Evin güzelliğinde birinci, temizlikte, bembeyaz ışıldayan çamaşırlarda, güzel pişirdiği yemeklerde birinci... her yerde birinci...

Bencildi, biz kızlarını, eğer **İstanbul**'da kalsaydık daha başarılı olacağımızı hiçbir zaman düşünmemişti. Sert bir kadındı. Zannedersen her şeyden önce daima kendisini düşünüyordu.

İstanbul, benim sevgili İstanbul'um, orada kaldığımız dönemden hatırladığım şeylerin en güzeliydi.

Pazar günleri öğleden sonra, İpsimani ile birlikte Beyoğlu'nda gezintiye çıkıyorduk. Yasemi ile Krustalenia devamlı nakışlı çeyizlerini hazırlıyorlardı: Çarşaf, yastık yüzleri, masa örtüleri. Yerlerinden kolay kolay kılmıdamıyorlardı. Yasemi daha küçük olmasına rağmen, bu ikisi her konuda anlaşıyorlardı. Annemiz gibi onlar da **Yalıçiftlik**'e geri dönmeyi tercih ediyorlardı. Krustalenia yalnız başına oturan yaşlı komşumuz Anagnostena'dan sık sık bahsediyordu. Yaşlı kadının, kendisine arkadaşlık etmesi için her sabah: "Krustalenia, hey Krustalenia, benim iyi kızım, testi al da çeşmeden bana su getir. Bahçenizden de biraz maydanoz kes" diye nasıl seslendiğini anlatıyordu. Fakat ben Vangel'e adresimizi verdiğine ve onun günün birinde geri gelip kendisini arayacağını umut ettiği için **Yalıçiftlik**'e geri dönmek istediğine inanıyordum. Hiçbir şey söylemeden onu seviyor ve bekliyordu. İçinden bir ses, onun yaşadığını ve geri döneceğini söylüyordu.

Fakat İpsimani ile ben **İstanbul**'da kalmak istiyorduk. Orada yaşadığımız için o kadar memnunduk ki! Her şey bizim küçük köyden ne kadar farklıydı!

Bir gün **Beyoğlu**'nda gezerken, **Beyoğlu Meydanı**'na çıkmadan evvel, **Agia Triada** kilisesinin karşısındaki sokakta, yolun daraldığı yerde, **Yunan Temsilciliği**'nin kapısını koruyan şalvarlı iki Giritli delikanlı gördük. Saf ipekten Yunan bayrağı dördüncü kattan kaldırıma kadar sarkıyordu. Koştuk ve ona ellerimizi sürdük. Daha ilerde **Venizelos**'un bir resmi

vardı. Uzun bir süre orada kalarak, gözlerimizde yaşlarla seyrettik.

Bir pazar günü ikindi vakti, her zaman olduğu gibi, ikimiz tüneldeki trene, nereye olacak, pek tabii Beyoğlu'na gitmek için binmiştik. Kadınlar ve erkekler ayrı ayrı vagonlara biniyorlardı. Bizimle aynı vagonunda eldiven takmış, güzel fakat aşırı makyajlı, Rus'a benzeyen bir kadın oturuyordu. İkide bir pudrasını ve rujunu çıkartarak, vagonunda bulunanların önünde boyanıyordu.

Rus kadının bu görgüsüzlüğü karşısında kız kardeşimle hemen birbirimize manalı bakışlar attık. Kıp-kırmızı kesildik, gördüklerimize gözlerimiz inanamıyordu. Gezintimiz esnasında, gördüklerimizi unutamıyorduk. Eve döner dönmez, çarçabuk basamakları çıktık ve nefes nefese ikimiz aynı anda konuşarak: "Gelin, gelin, bugün ne garip şeyler gördüğümüzü dinleyin" dedik. Annemle teyzem haç işareti yaptılar, Yasemi ile Krustalenia ise anlatacaklarımıza inanabilmek için bize haçı öptürdüler.

Beyoğlu gezilerimizden birinde, bir sonbahar pazarında, İpsimani "**Pera Palas Oteli**"nin önünde bir Yunanlı askerle kavgaya tutuşmuştu. O şatafatlı otelin önünden geçtiğimiz esnada, bir kolu omzundan bağlı olan askerin biri girişte bekliyordu. Önünden geçerken bize laf attı. Lafı üstüne alınan kız kardeşim, basit bir askerin kendisine takılmasını hakaret sayıyordu. Kendisine layık biri subaydan üstün olmalıydı! Yaralı asker bize takılmaya cüret ettiği için

gözü döndü ve sinirli bir halde ona dönerek şöyle dedi: “Ulan eksik, bize laf atma cüretini nerden buldun?” Asker ise hiç istifini bozmadan: “Neden yahu, ondan bende yok mu?” diye cevap verdi. Biz nereye saklanacağımızı bilemedik. Askerin bu terbiyesizliği karşısında utandık, kıpkırmızı kesildik ve trene yetişmek için koşar adım oradan uzaklaştık.

O akşam ilk defa olarak aramızda kavga ettik. Ona bir sürü laf söyledim: Askerin sadece kendisine yöneldiğine emin olduğu için hayalperest, bencil dedim ona. Bu kadar takdir ettiği subayların, askerleri olmadan hiçbir meydan savaşını kazanamayacaklarını da ekledim. O da bana üstten üstten bir sürü laf söyledi, fakat sonunda birbirimize sarılmış vaziyette uykuya daldık.

O dönemde **İstanbul** sokaklarında basit, özellikle fakir halka yabancı gelen yeni bir mal satışa çıkmıştı. Kırmızı yanaklı Rus kadınları ellerinde sutyenler tutuyor ve onları sokak aralarında satıyorlardı. Bu satıcı kadınları uzaktan gören insanlar, ellerinde beyaz bebek başlıkları tuttuklarını zannediyorlardı. Kadın ve erkekler onlara yaklaşarak merak içinde sorular soruyorlardı.

Onlar da kurnazca gülümseyerek bu ucuz malları göğüslerinin üzerine koyuyorlardı; halk o zaman onların ne işe yaradığını anlıyordu. Rus kadınları yaptıkları her gösteride o kadar yüksek sesle gülüyorlardı ki sesleri çevre mahallelerden bile duyuluyordu. **Galata Köprüsü**’nde sapsarı sakallı Beyaz Ruslar,

kendi elleriyle yaptıkları kâğıttan oyuncaklar satıyorlardı. Hrisos eniştem işten eve döndüğünde Rus kadınları hakkında şöyle diyordu: “Şehirde hep güzel kadınlar görüyorum, çirkinler Senegalli askerlerle evlendiler ve buradan gittiler.”

Nisiro’dan geri geldiğimizden epey bir süre sonra, bir akşamüstü dış kapıdaki bronz tokmağın hızla vurulduğunu duyduk. Kız kardeşlerim o saatlerde kendilerini hep bir şeylerle meşgul ediyorlardı. Biri ütü yapıyor, diğeri nakış işliyor, öbürü dikiş dikiyordu, Klio teyzem ise bebeklerini yediriyordu. Mart ayının içindeydik, kemiklerimizi sızlatan müthiş bir soğuk vardı, bu yüzden annemiz ısınalım diye kuskus haşlıyordu. Tokmak sesi duyulur duyulmaz, kapıyı açmak için yerinden ilk fırlayan Yasemi oldu.

Onun “kimi istiyorsunuz?” diye sorduğunu duydum. Gece ziyaretçimizin verdiği cevap üzerine neredeyse küçük dilimi yutacaktım. Yanılmama imkân yoktu. Bu ses İtalyan’a aitti. Doğrusunu söylemek gerekirse, geri döndüğümüz günlerde gerek ben, gerekse Klio teyzem ve Hrisos eniştem ailemle İtalyan hakkında konuşmuştuk, fakat daha sonra bir daha ondan hiç bahsetmemiş, onu unutmuştuk. Fakat görünen o ki, kendisi bizi unutmamıştı.

O basamaklardan yukarı çıkmadan evvel hemen koştum ve herkese geldiğini söyledim. Evdeki velvleyi tasvir etmek mümkün değildi. Teyzem mutfaktan dışarı fırladı, ben diğer kız kardeşlerimin bulunduğu odaya girdim ve onlara olup biteni anlattım, annem

yemek kokmasın diye mutfağın kapısını kapattı ve “yabancı”nın gerçekten geldiğinden emin olmak için beklemeyi yeğledi... aynı anda teyzemin:

“Maresciallo Andrea bu ne sürpriz! Bakıyorum, bizi unutmadınız!” diyen sesi duyuldu.

Annem Andreas ismini duyar duymaz, oğlu Andreas’ın geri döndüğünü zannederek dışarı fırladı. Fakat hemen kendine geldi, çünkü ziyaretçinin ne boyu ne de omuzları oğluna benziyordu. Gelen yabancı valizini zorlukla kaldıran çilekeş bir adam görüntüsü veriyordu. Annem bu kadar heyecanlanmasına rağmen olanları hemen kavradı ve tekrar mutfağına dönerek poğaça yapmak için görülmemiş bir hızla yufka açmaya başladı. Onları daha sonra masaya getirdiğinde herkes onun çevikliğiyle şaşkına döndü. Sonra süslenmek, görüntüsünü düzeltmek için odasına gitti. Uzun atkuyruğunu taradı, şalvarını değiştirdi, yabancıların önüne hiçbir zaman terliklerle çıkmadığı için ayakkabılarını giydi ve babama da hazırlanmasını tavsiye etti. Sonra ikisi, misafiri karşılamak için, teyzemin özel durumlarda açtığı büyük salona geçtiler. Bu arada kız kardeşlerim de hazırlanıyor, gökten inen bu “damada” selam vermeleri için çağrılmayı bekliyorlardı. Ben ise nereye saklanacağımı bilmiyordum. Selam vermenin sözünü bile duymak istemiyordum. İpsimani saçlarını tararken bana şöyle dedi: “Güneş senin ne dediğini bilmiyorum ama adamın bunca zamandan sonra, o kadar uzaktan gelip seni bulması çok müthiş bir şey. Şayet

seni sevmemiş olsaydı, gelmeyecekti. Adamın gelmek için bir sebebi vardı.”

Diğer konularda ödün verdiğim ve ana babamın her istediğini yerine getirdiğim halde, kimi ve ne zaman alacağıma dair, yani evlilikle ilgili bu konuda çok sert davranıyordum. Onun karakterini tanıımıyordum, onun dilini iyi konuşamıyordum, benden büyüktü ve en önemlisi her nedense üniformalı insanlardan hoşlanmıyordum. Onun ta uzaklardan benim için gelmesinin çok nazik bir hareket olduğunu anlıyordum, fakat fikrimi değiştirmeme imkân yoktu. Kız kardeşime dönerek şöyle dedim: “Gel biraz elini kalbimin üstüne bir koy, gör bakalım hızla çarpıyor mu? Yahu ben yüzünün nasıl olduğunu bile hatırlamıyorum, onu büsbütün unuttum. Onu görmeye hiç de meraklı değilim. Peki niye onun almam gerekiyor? Dama atılacak biri değilim, neden tanımadığımı ve pabuçlarının nerden geldiği belli olmayan bir adama varayım?”

Biz bunları konuşurken annem yatak odasına girdi ve bana diğer kız kardeşlerimden önce gözükmem için işaret verdi. Onlar yemek esnasında geleceklerdi.

Dudaklarımı ısırdım ve kaderin istediği bu karşılaşma için annemi takip ettim. Maresciallo’nun benimle karşılaştığı anki bakışlarını tarif etmem imkânsız! Seyahatinin tüm zorluklarına ve yorgunluğuna rağmen, bana baktığı anda gözleri parladı ve hemen yerinden kalkarak bana doğru geldi, elimi ellerine alarak iki üç kez öptü. Hakikaten çok heyecanlıydı

ve eniştem biraz olsun onu yatıştırmak için karısına dönerek şöyle dedi: “Yemek ve içki çıkar, misafirimiz o kadar uzak yoldan geldi. Kalbimizin ferahlaması için içelim biraz.”

Hemen sonra, Krustalenia ile Yasemi’nin **İstanbul**’da işledikleri bembeyaz keten masa örtüsünü serdiler. Çorba tasında, üstünde al kırmızısı ufak ufak biberleriyle kuskus, çorbaya konması için küp şeklinde kesilip kızartılmış ekmekler, mis gibi kokan börekler, turşu, ateş balığı, zeytinler ve tertemiz, düzenle yerleştirilmiş tabaklar; tüm bunlar evimizin düzenini gösteriyordu. İtalyan evin bu sıcak atmosferi karşısında şaşkına döndü. Bunca sene savaşın içinde evin ne demek olduğunu unutmuş olmalıydı, daha sonra kendisi bunu eniştirme de itiraf etmişti.

Yemek ve içkiden sonra babamız Krustalenia ve Yasemi ile birlikte şarkılar söyledi. Ailemizde güzel sesli olarak sadece onlar kalmıştı. Pazar günleri, öğle vakti, yemekten sonra Elpiniki halamızın **Trilye**’deki evindeyken hep birlikte okuduğumuz şarkıyı en sona bıraktılar:

*Trilye, Siğı arasında
Ve Mudanya sularında
Orda bir gemi yüzüyor
On sekiz yelken açıyor
Yavaş mı, yavaş yanaşıyor
Üç tayfası üzerinde*

***Pruvada, direğinde
Halatları atıyor
Köyümüzü gözlüyor***

Benimkiler şarkı söylerken, ben abilerimi ve hep beraber mutlulukla şarkı söylediğimiz günleri aklımdan geçirdim ve gözlerim yaşardı. Karşımda oturan İtalyan mutlu görünüyordu. İkide bir arzu dolu bakışlarla bana bakıyordu. Bu karşılaşmadan sonra her şeyin iyi gideceğine inanıyordu. Bu yetmezmiş gibi, eniştem boş odaları olduğunu söyleyip, gece gece otel aramaktansa evde yatmasını teklif etti.

İtalyan sabah uyandığında eniştemi bir kenara çekti ve ona söylediklerini aileme tercüme etmesini rica etti. Sözün kısası, İtalya'nın **Udine** kentinde yaşamak şartıyla bana evlenme teklif etti. Üstelik benim mutlu olmam için elinden geleni yapacağına dair söz verdi.

Hem babam, hem annem bize verdiği bu şeref için ona teşekkür ettiler ve bu evliliğe karşı olmadıklarını fakat onun her şeyden önce benimle konuşması gerektiğini söylediler.

Böylece ben, gerçekten yukarıdan göz alıcı bir manzaraya sahip **İstanbul**'u gösterme bahanesiyle, ona yukarıya, teras katına çıkmamızı teklif ettim. Arkamızdan belli bir mesafeden kız kardeşlerim takip ettiler ve biz merdiven başına vardığımızda onlar öteki köşeye oturdular. **Boğaziçi**'ni ve suyun üstünde

gidip gelen gemileri seyrederken onun başka başka şeyler anlamaması için İtalyanca doğru kelimeleri bulmaya çalışıyordum. Derken onunla açık açık konuşmaya karar verdim:

“Bayım, beni ailemden istemek için bu kadar uzaktan kalkıp gelmekle çok onurlu bir davranışta bulundun. Lakin bu evlilik mutluluk getirmez, çünkü ben seni sevmiyorum.”

Sözlerimi duyunca yıldırım çarpmışa döndü. Yutkundu, sapsarı kesildi ve bana:

“Başka birini mi seviyorsun?” diye sordu.

“Hayır, başka birini sevmiyorum” diye cevap verdim.

Bunun üzerine cesaretlendi ve:

“Mademki başka birini sevmiyorsun, göreceksin beni seveceksin” dedi.

Fakat ben kesin kararlıydım. Ailemden bir sürü laf işiteceğimi bilmeme rağmen İtalyan’a varmayacaktım. Bana, taş yürekli ve kötü olduğumu, adama haksızlık ettiğimi söylediler. Annem: “Onu niye istemiyorsun? Sakin bir insana benziyor, üstelik kibar ve ölçülü” diye ekledi.

Babam, eniştem ve teyzem hariç herkes beni çok ağlattı, fakat ben boyun eğmedim. Bir kere hayır demiştim!

Aynı günün akşamında, İtalyan rıhtımında bize veda ederken elini sıktığımda, kendisini reddetmekle

onun romantik ruhunda kapanmayacak bir yara açtığımın farkına vardım.

İtalyan'ın gitmesinden aşağı yukarı üç ay sonra, İpsimani hariç hepimiz **Yalıçiftlik**'e geri dönmüştük. O **İstanbul**'da kalmıştı. Aileme, özellikle de annemiza benim söyleyemediğimi söylemiş; “hayır” demişti.

Yalıçiftlik'e geriye dönüş yolunda gördüklerimize inannemiyorduk! Bizim köye dokunmamışlardı. Fakat **Trilye**, **Mudanya**, **Arnavutköy** ve **Siği** gibi çevredeki köylerle birlikte bir sürü köy harabeye dönmüş, evlerin çoğu kül olmuştu.

Köyümüze dokunulmamasının sebebi, delikanlılarımızın kurduğu yerel savunmanın, haydut ve çetelerin korkulu rüyası olması mıydı? Haydutlar, **Yalıçiftlikli** sözünü duyar duymaz toz oluyor, köyümüze yaklaşamıyorlardı. Yoksa bu muydu sebep? Her neyse, bunun sebebini hiçbir zaman çözememiştik.

Böylece tekrardan evimizi kurmaya koyulduk. Geri dönecekleri umuduyla abilerimi bekliyorduk. İrini'nin dokuma tezgâhında bir sürü nakış işliyorduk. Bazılarını çeyizimiz için saklıyor, bazılarını da satıyorduk. Babamız, yanında yardımcısı Antoni olmasa da, yine marangoz atölyesini kurmuştu. Bir Ermeni genci buldu ve onu yanına aldı.

Mayıs 1922'de **Yontmalı** diye bilinen **Manastır**'ın önünde, arkadaşım olan bir Ermeni kızla birbiri-mize sarılmış, o Kutsal topraklarda son fotoğrafımızı

da  ektirmi tik. Doğduğumuz, oynadığımız, büyüdü-
Ė m z, bir ömür boyu sevdiğimiz o topraklarda...
Son resmimizdi, çünkü birkaç ay sonra her şey alt üst
olmuştu. Annemin heyecan dolu sesi Yalıçiftlik'in
sokaklarında son kez duyuluyordu:

**“Ko un katliam!  abuk olun! Ko un, Tril-
ye'ye varabilmek için ko un. Kavunidi'nin  irketi
bizi Yunanistan'a taşımak için gemilerini tehlike-
ye sokmu . Ko un. “Helidoni”, “Triglia”, Vithini-
a” veya “Egeo” ya yeti ebilmek için ko un. Gemi-
lere girmek için ko un. Elinizde liralarla dolu ba-
kır larla ko un. Elinizde bir bakır tutarak
ko un...”**

Yüreğimiz ağzımızda en nihayet limana var-
dığımızda bizi kurtuluşun gemisine götürecek kayık-
lara doğru ilerleyebilmek için çok zorluk  ekmi tik.
Bin bir zorlukla ve alinteriyle alınmış mal varlıkları-
yla dolu bohçaları taşıyan ineklerin çektiği tekerlekli
arabalar, limana giden yolu tıkamı tı. Korku ve heye-
can dolu geçen epey bir zamandan sonra, sonunda
gemiye binmeyi ba armı tik. Fakat ananın çocuğunu
ve çocuğun anasını kaybettiği bir ortamda, ailemi
kaybetmiş ve başka bir gemiye binmi tim.

Bu arada sahilde bir bebeğin patiği d  m  tu.
G zya larımızı, acımızı, isyanımızı haykıran bir ta-
nık gibi orada kalmıştı, çünkü bizim hiçbir suçumuz
yokken insanlarımızı, atalarımızın toprağını, ma-
lımızı, m lk m z  kaybederek ağır bir bedel  de-
mi tik. Ama karakterimizin en kıymetli özelliğini

kaybetmemiştik. Hayat sevincimizi mutlu günlere, cesaretimizi zor günlere saklamıştık. Yerimizden kovulunca **Yunanistan**'a taşıdığımız bu hayat sevincimiz, bu cesaretimiz, gelecekte daha hızlı adımlarla ilerlemeye başlayan ulusumuzun nabzına büyük güç verdi.

Bazı Gazetelerin Bu Kitabın İlk Baskısı Hakkında Yazdıklarından Kısa Bölümler

NEA (24.11.1984): Kostas Stamatiou:

“...Bayan Eleni Hacudi Tunta’nın kitabı, Gemlik, **Bursa, Trilye ve Mudanya** arasında yer alan Anadolu’nun o cennet gibi topraklarında küçük bir toplum halinde yaşayan insanların örf ve âdetlerini, sosyal ilişkilerini ve yerleşim alanlarına göre faaliyetlerini içeren bir rehber niteliğini taşıyor. Aynı zamanda Dodor Yanni, ebe Madam Eftimiya, Ermen Kirkor gibi birçok örnek karakterin portresini çiziyor. Karakterlerin ruhlarından fışkıran hasret duygusu okumayı daha zevkli kılıyor...”

ETNOS (09.01.1985) Kostas Çavuşis:

“...Okuyucu onların evlerine misafir oluyor, örf ve âdetleriyle coşuyor, üzüntülerine ve sevinçlerine ortak oluyor, aynı zamanda o toprakların güzelliklerini ve insanların başarılarını tanıyor ve en nihayet iç içe bir yumak gibi olan sevinç ve hüznünün 1922 büyük faciasıyla nasıl noktalandığını görüyor...”

AKROPOLİS (22.12.1984) Y. Furiotis:

“...Gerçek olan şeyler hafızadan hiçbir zaman silinmiyor, belki gerçeği takip eden olaylar zinciri anılarımızın diyarını yavaş yavaş terk edebilir, fakat bu, olayların meydana geldikleri ânın önemini yitirdiği anlamına gelmez.

Eleni Hacudi Tunta'nın kitabını okurken hatıraların önemi daha iyi anlaşılıyor. Bir ömrün hatıralarıyla dolu diyardaki yolun başı, zaman içinde kayboluyor ve sonu bir felaketle ve insanın canını kurtarmaya çalıştığı bir sürgünle damgalanıyor. Böylece terk edilen topraklarla ilgili hatıraları birbiri ardından gözler önüne seren önemli başka bir belgemiz daha oluyor. Yazar bunu akıcı bir dille aktarıyor, üstelik fazladan bir canlılıkla. Kaybolan her şeyi tasvir ederken de sağlam coğrafi temellere dayanıyor. Böylece o insanların hayatıyla ilgili her düşüncenin ve her hareketin zamanı ve yeri belli oluyor. Olaylar her ne kadar uzakta kaldıysa da, hatıralarımızda hâlâ canlılığını koruyor ve âlimin şu sözlerini doğruluyor: ‘Gerçeğin sert yüzü unutulduğu zaman, geriye sadece bir hikâye kalıyor.’ Sözün kısası tamamen içimize sindirerek yaşadığımız her şey sanatı oluşturuyor. Yazar terk edilen Doğu Marmara Bölgesi'ndeki hayata değinmekle gerçek bir sanat eserini yaratıyor...”

VRADİNİ (15.01.1985): Dim. Siatopulos:

“...Terk edilen topraklarımızda yaşamış olan halkın uygarlığını zamanımıza taşıyan değerli bir eser söz konusu... Yazar Eleni Hacudi Tunta akıcı bir dille ve ince bir duygusallıkla mükemmel bir düz yazı niteliğinde bir eser yaratmış. ‘*Güneşdamlası / Batı Anadolu Yalıçiftlik’ten Bir Rum Kadının Hikâyesi*’ gibi iyi kitaplar kütüphanemiz için büyük değer taşıyorlar.”

ELEFTEROS TİPOS (14.02.1985):

“...Bayan Eleni Tunta’nın ‘*Güneşdamlası / Batı Anadolu Yalıçiftlik’ten Bir Rum Kadının Hikâyesi*’” her yönüyle ilgi çekiyor, çünkü bu sade satırların içinde, Rumların yerlerinden sökülüp atılırken yaşadıkları, tekrarı görülmemiş dram saklı bulunuyor. Her Güneşdamlası neşredilmeli. Bu Ulus kendisine yönelik bu evrensel haksızlığı hiçbir zaman unutmamalı. Bu şerefli ulus yoluna, cesaretine ve gururuna tekrar kavuştu, buna rağmen... unutmaması lazım...”

KATHİMERİNİ (15.05.1986):

“Eleni Hacudi Tunta ‘*Güneşdamlası / Batı Anadolu Yalıçiftlik’ten Bir Rum Kadının Hikâyesi*’ başlıklı kitabıyla Doğu Marmara Bölgesi’nde yaşamış olan insanların örf ve âdetlerini, iyi günlerdeki neşesini ve zor günlerdeki cesaretini bize sunmaya çalışıyor.”

SELANİK (19.1985):

“Yunan asıllıların tehciri ile ilgili aktüel bir yazı veya tarihi bir roman sayılabilecek nitelikte ilgi çekici bir kitap.

Yazar pürüzsüz edebi yeteneğiyle, eski Marmara Bölgesi’nin Anadolu yakasının kuzeybatı kesiminde yaşamış olan Rumların hayatını gündeme getiriyor.

Eleni Hacudi Tunta ebeveyn ve akrabalarının yaşadığı dünyayı günümüze kadar getiriyor ve Anadolu’da yaşamış olan Yunanların (Rumların) örf ve âdetlerini, onların karakterlerini, sevinç ve tasalarını gözlerimizin önüne seriyor. Tüm bunlar kitabında insana yakın, sıcağı bir sevgiyle ve hasret duygularıyla işleniyor.

Bu yönüyle yazarın Anadolu’daki Yunanların önemli bir ânını gözlerimizin önünde tekrar canlandırdığını kabul etmemiz gerekiyor. Bu gibi mükemmel edebi yapıtları aynı samimi ifadeyle hayatımıza katmaya çalışanların bulunması en büyük dileğimiz...”

MAKEDONYA (08.05.1985):

“...Anadolu’nun acısını taşıyan kitaplar edebiyatımıza zenginlik katmaya devam edecektir. Çünkü bu derin ve geçmeyen bir acıdır ve Anadolu’daki o hareketli günlerin hatırası hiçbir zaman hafızamızdan silinmeyecektir. Bu hatıralar Eleni Hacudi Tunta’nın ‘Güneşdamlası / Batı Anadolu Yalıçiftlik’ten Bir Rum Kadının Hikâyesi’ eserinin temel düşüncesini teşkil ediyor.

En önemli özelliği sadelik olan yazılarında nazik bir dil kullanıyor. Böylece insanlar, karakterler ve olaylar o kadar çarpıcı ve akıcı bir dille tasvir ediliyor ki, kahramanlar, sadece bu trajediyi yaşamış olan muhacirlerin değil Anadolu'da yarattıkları o ortam içinde hayata bakış açılarıyla herkesin sempatisini kazanıyorlar...”

Diğer Yorumlardan Birkaç Kısa Bölüm Daha

TASOS ATANASIADİS (Akademisyen /
09.12.1984):

“...Ananızdan size, usta kızına duygusal bir sitayiş...

O şahane sayfaların arasında vatanıma, o ‘şehvet uyandıran doğuya’ seyahat ettim ve memleketimle aynı örf ve âdetleri paylaşan o insanlarla ilişki kurarak onların arasında ben de yaşadım. Bilhassa yumuşak, lirik bir nitelik taşıyan içten yazılarınıza hayran kaldım... Elinizi sıkıyorum...”

MARIANNA KOROMİLA (Tarihçi / 22.09.1989):

“Bu mükemmel bir kitap, Doğu Marmara’yı her ziyaret ettişimde onu yanımda taşıyorum!

Yaşanan olayları tarihi araştırmalara bağlantılı olarak ortaya çıkaran çalışmaların mükemmel bir sonuç verdiği kanısındayım, çünkü bu gibi yazıları herkes okuyabilir. Böyle bir ananız olduğu için çok kismetli bir insansınız...”

DIAMANTİS AKSİOTİS (Yazar / 26.07.1986):

“...Anadolu daima ilgimi çekiyordu; geçmişin sisleri arasında bir hale gibi parlayan hikâyeleri beni iki misli cezbediyor. Peki ya memleketlerinin çeşitli adlarını Türklerin o ağır şivesiyle söylemeleri, o kokuları, o renkleri! Bu hatıraları canlandırmaya girişmeniz kayda değer...”

ELENİ GLİKANCİ ALVELER (Profesör / 02.02.1985):

“...Bu güzel kitabınız için (özellikle bana pek yararlı) çok çok teşekkürler...”

NIKOLAOS LUROS (Akademisyen / 14.12.1984):

“...Eski köklerimizi gözlerimizin kenarında bir damla gözyaşıyla hatırlamamızı amaçlayan bu kitapla ilk temasım gerçekten bende hasret duyguları uyandırdı.

Bu ilk izlenim kitabınızı büyük bir zevk ve büyük bir ilgiyle okumama yol açtı...”

EKATERİNİ HRİSTOFİLOPULU (Atina Üniversitesi Profesörü / 16.07.1986):

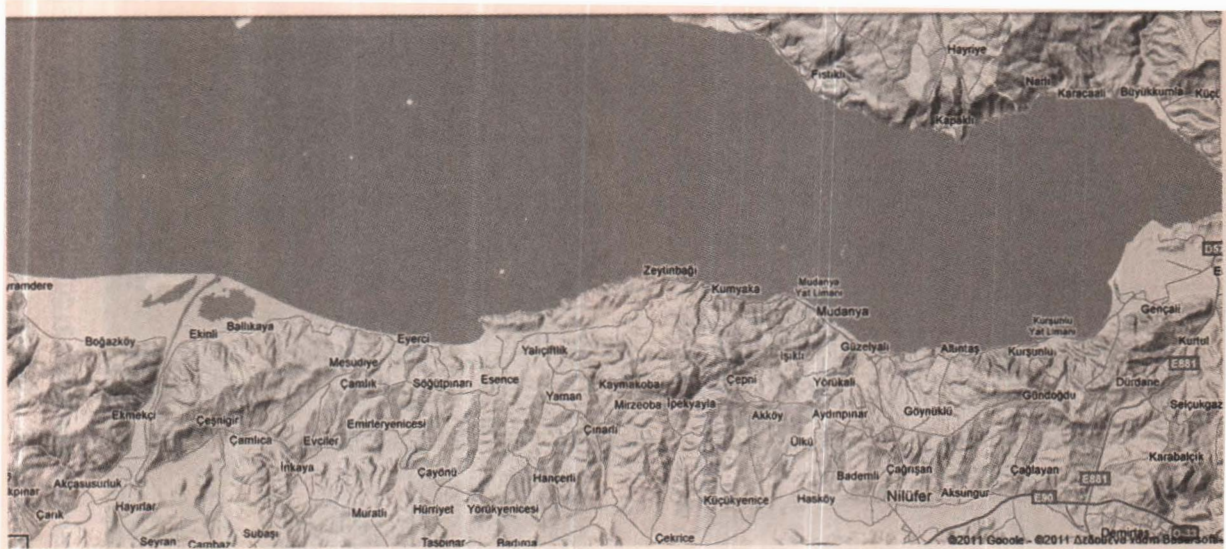
“...Güneşdamlası’nın (Hilyostalakti) ailesi hakkında anlattıklarıyla beni, çocukluğumda iz bırakan âleme tekrar götürdünüz, çünkü P. Falıro’da mahallemizdeki Rum ve Ermeni muhacirlerin çocuklarıyla yaşadım ve onlarla beraber okula gittim. Sizi, yazı yazma

yönteminiz ve büyük ressamımız Bost'u, kapakta çizdiği o sade resim nedeniyle tebrik ediyorum...”

HRİSTOS PATRİNELİS (Selanik Üniversitesi
Profesörü / 20.11.1985):

“...Kitabınızı bir nefeste okudum (ve buna pişman oldum, belki ara vererek okusaydım ona daha fazla doyardıktım).

Güneşdamlası'ndan hiç kuşkusuz başka hikâyeler, masallar ve tarihi olaylar duymuşsunuzdur. Bu eşsiz yeteneğinizle bir kez daha deneyin. Bu, zamanımızın boğucu atmosferinden nefes veren bir yola doğru kaçış ve Doğu Marmara Bölgesi'nin kutsal hatırasına bir vicdan borcumuz olacaktır...”

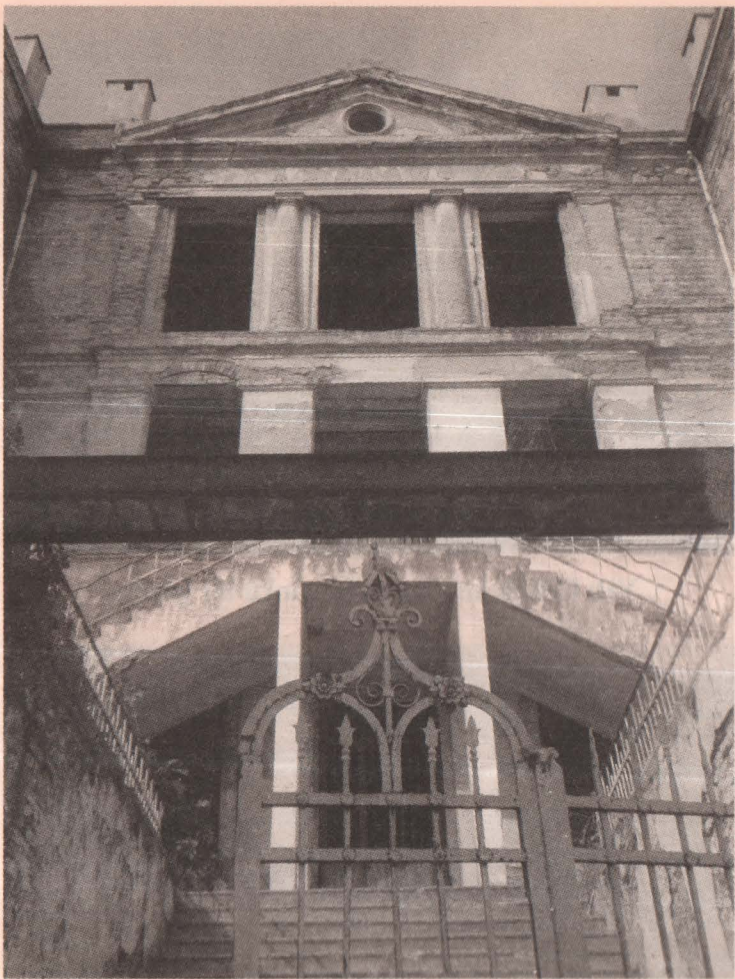
Parantez içinde olanlar kitaptaki olayların geçtiği devirdeki isimleridir. Zeytinbağı (Trilye), Kumkaya (Sığrı), Esence (Miletler), Çaylı (Anaköy veya Anohori), Gemlik (Kios)

Kumkaya'da Agios Taksiarhis Bizans devrinden kalan kilise.

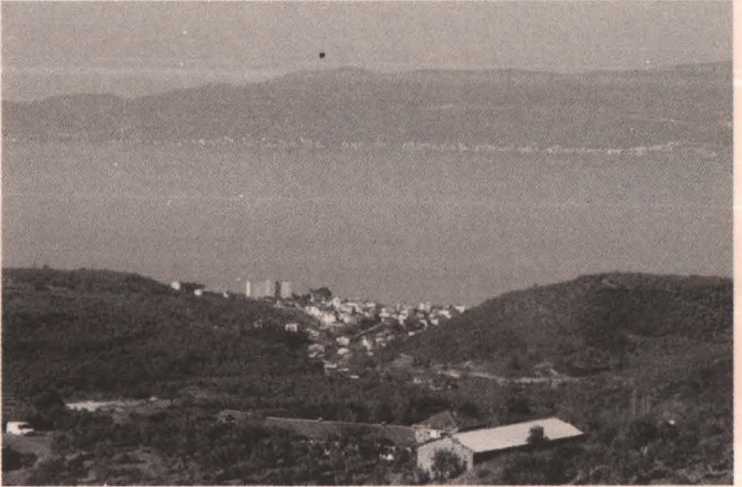
Bir önceki resimde görülen okululun 1972 yılında Lise okulu olarak kullandığı zaman görünümü.

Trilve'de eski Rum okulunun bugünkü durumu.

Yalı Çiftlik köyünden bugünkü bir görünüm.

Yalı Çiftlik köyünden kuzeye bakış.

Yalı Çiftlik köyünden bugünkü bir görünüm.

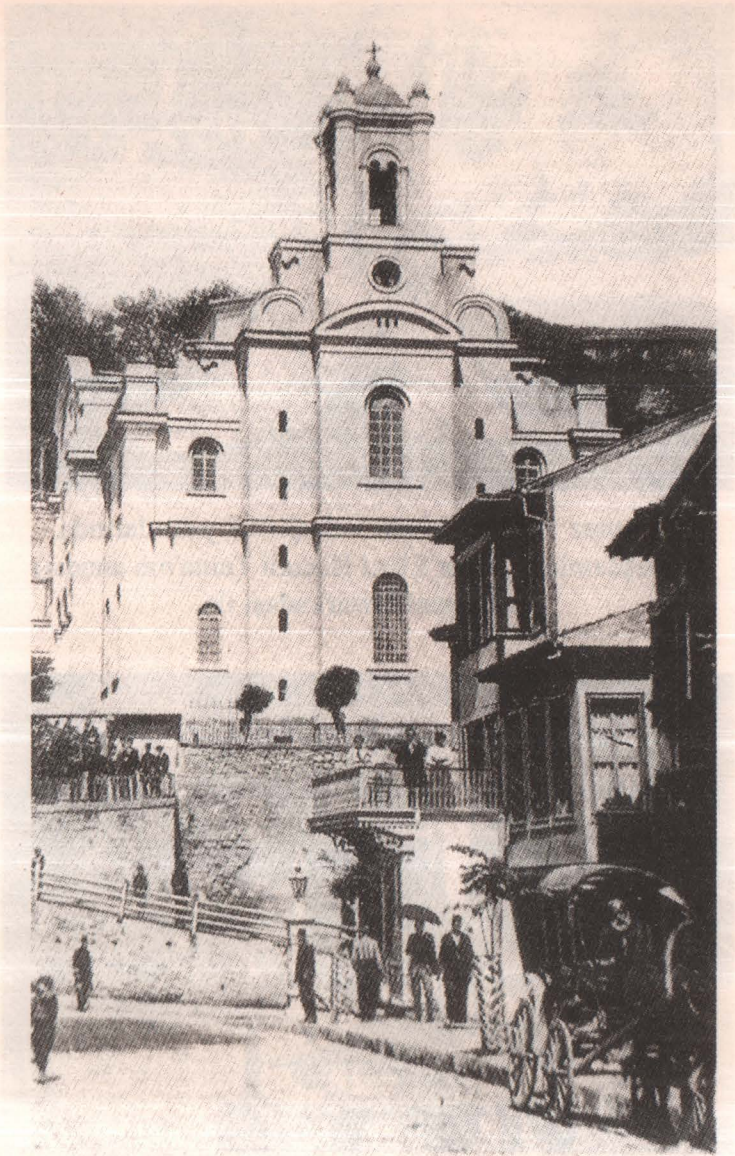

Brousse. Intérieur de la Filature à Soie

Bursa'da ipek ipliği fabrikasında Rum ve Ermeni kadın

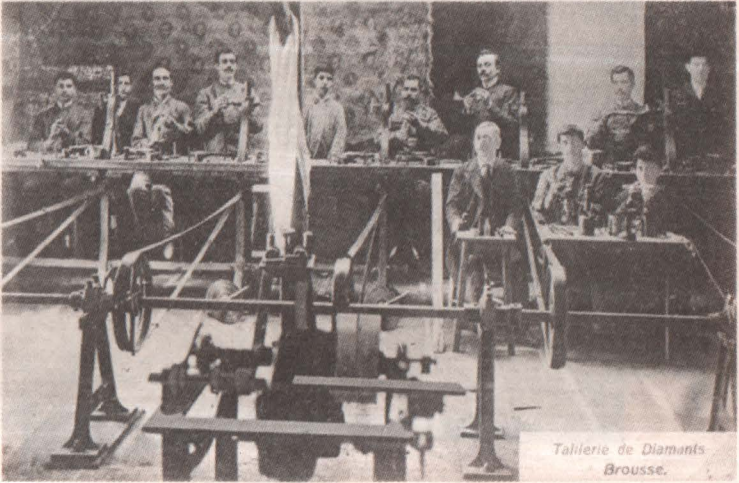
Trilye evleri.

Bursa'nın Rum Ortodoks Katedral kilisesi.

Temmuz 1922 tarihinde Yalı Çiftlik yakınlarında
Güneşdamlası (yazar Eleni Hacudi Tunta'nın annesi)
bir Ermeni kız arkadaşı ile.

Bursa'da Rum'a ait elmas işleme atölyesi.

ELENİ HACUDİ TUNTA

Güneşdamlası

Batı Anadolu Yalıçiftlik'ten Bir Rum Kadının Hikâyesi

Eleni Hacudi Tunta, Doğu Marmara Bölgesi'nde, Rumların tipik bir köyü olan Yalıçiftlik'te geçen olaylara dayanarak, gurbet yoluna düşen bazı Rumları, içinde bulundukları şartlar ve yaşadıkları olaylarla birlikte resmediyor.

1775'te Ali Paşa'nın Agraftya'dan kovaladığı Rumların bir kaçak gibi Anadolu'ya yerleştikleri günden beri başlarından geçen olayları gözler önüne seriyor.

İki kız kardeş, Güneşdamlası ve İpsimani, Doğu Marmara Bölgesi'nin Yalıçiftlik Köyü'nden başlayarak Trilye, Mudanya, Bursa ve İstanbul'da, çocukluk ve ergenlik çağlarında başlarından geçenleri anlatıyorlar bize. Hatta iki kahramanımızdan biri Birinci Dünya Savaşı esnasında, Nisiro Adası'nda başına gelenleri de aktarıyor...

Roman, 1922'de yurtlarını mecburen terk edip Yunanistan'a yerleştiklerinde son buluyor.

Tarihteki olayların araştırılmasıyla ortaya çıkarılan eserler mükemmel sonuç veriyor, çünkü böyle bir çalışmanın ürünü olan eseri okuyucular daha büyük bir zevkle okuyorlar.

12 TL